

#Prekinimo
Ćutanje

NOVI KONCEPT krivičnog djela silovanja

Modul za obuku
profesionalaca i profesionalki
u pravosudnoj zajednici

Prof. dr Ivanka Marković

Novi koncept krivičnog djela silovanja

modul za obuku profesionalaca i profesionalki u pravosudnoj zajednici

---

Impresum

Autorka:

prof. dr Ivanka Marković

Izdavači:

Fondacija „Lara” i Fondacija lokalne demokratije

Godina izdanja:

2023

Adresa izdavača:

Beogradska 38, Bijeljina, Bosna i Hercegovina

Za izdavača:

Radmila Žigić

Urednica:

Radmila Žigić

Recenzija:

prof. dr Miloš Babić

Dizajn:

DIGITALUM

Ova publikacija je urađena u saradnji sa UN Women uredom u BiH i uz finansijsku podršku Švedske. Stajališta iznesena u ovoj publikaciji izražavaju mišljenje autora/ica, te nužno ne predstavljaju stavove Švedske, UN Women, Ujedinjenih nacija ili bilo koje druge UN agencije.

Prof. dr Ivanka Marković

NOVI KONCEPT krivičnog djela silovanja

**Modul za obuku
profesionalaca i profesionalki
u pravosudnoj zajednici**

Bijeljina, Sarajevo 2023

SADRŽAJ

RIJEČ AUTORKE	6
RECENZIJA	10
CILJ I PROGRAM EDUKACIJE	14
I DIO	16
1. RODNO ZASNOVANO NASILJE KAO DRUŠTVENI FENOMEN	17
1.1 Pojam rodno zasnovanog nasilja i relevantni međunarodni dokumenti	18
1.2 Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici	22
II DIO	26
2. SEKSUALNO NASILJE KAO OBLIK RODNO ZASNOVANOG NASILJA	27
2.1 Pojam i oblici seksualnog nasilja	28
2.2 Međunarodni aspekt seksualnog nasilja	30
2.2.1 Stav Evropskog suda za ljudska prava	31
2.2.2 Seksualno nasilje prema Istanbulskoj konvenciji	32
III DIO	36
3. UPOREDNI PRIKAZ KRIVIČNOPRAVNE REGULATIVE KRIVIČNIH DJELA SEKSUALNOG NASILJA	37
3.1 Republika Slovenija	38
3.2 Republika Hrvatska	41
3.3 Republika Crna Gora	42
3.4 Republika Srbija	43
3.5 Krivični zakonik Republike Sjeverne Makedonije	44
3.6 Krivičnopravna regulative seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini	45
3.6.1 Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine	45
3.6.2 Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine	46
3.6.3. Krivični zakonik Republike Srpske	46
IV DIO	48
4. SILOVANJE	49
4.1 Karakteristike osnovnog oblika krivičnog djela silovanja - teorija i sudska praksa	50
4.1.1 Izvršilac	51
4.1.2 Radnja izvršenja	51

4.1.2.1 Prinuda	51
4.1.2.2 Prijetnja upotrebe sile	56
4.1.2.3 Otpor žrtve	57
4.1.2.4 Blisko lice	69
4.1.2.5 Obljuba ili s njom izjednačena polna radnja	69
4.1.3 Dovršeno krivično djelo	72
4.1.4 Subjektivna strana djela	73
4.1.5. Pokušaj krivičnog djela	74
4.1.6 Dobrovoljni odustanak	78
4.2 Sticaj krivičnog djela silovanje i krivičnog djela narušavanje nepovredivosti stana	80
4.3 Krivična sankcija za osnovni oblik krivičnog djela	82
4.4 Kvalifikovani oblici krivičnog djela silovanja	83
4.4.1 Uzrast ili životna dob pasivnog subjekta kao kvalifikatorna okolnost	85
4.4.2 Naročito svirep ili naročito ponižavajući način kao kvalifikatorna okolnost	86
4.4.3 Izvršenje krivičnog djela od strane više lica kao kvalifikatorna okolnost	89
4.4.4 Izvršenje krivičnog djela iz mržnje kao kvalifikatorna okolnost	90
4.4.5 Teška tjelesna povreda - Teško narušenje zdravlja - Trudnoća kao kvalifikatorne okolnosti	90
4.4.6 Više kvalifikatorni okolnosti	92
4.4.7 Najteži oblik kvalifikatorne okolnosti	94
4.5 Odmjeravanje kazne	95
4.6 Predrasude i mitovi o seksualnom nasilju	100
4.7 Psihološka trauma silovanja	102
4.7.1. Posttraumatski stresni poremećaj	106
4.7.2 Sindrom traume silovanja	107

RIJEČ AUTORKE

Autorica publikacije
Prof. dr Ivanka Marković
potpredsjednica Ustavnog suda Republike Srpske

Seksualno nasilje je dominantan oblik rodno zasnovanog nasilja jer se kao učinilac najčešće javlja muškarac, a kao žrtva žena. Prisutno je u svim zemljama svijeta, bez obzira na tradiciju, kulturu, religiju, običaje, ekonomski ili neki drugi status žene. O rasprostranjenosti seksualnog nasilja se ne može govoriti sa sigurnošću jer je tamna brojka kriminaliteta u ovoj oblasti visoka. Smatra se da je broj slučajeva nasilja koji je zabilježila policija vrlo mali u odnosu na stvaran broj slučajeva nasilja. Podaci mnogih svjetskih istraživanja pokazuju kako na jedan prijavljen slučaj silovanja dolazi između 15 – 20 neprijavljenih, dok je za neke manje drastične oblike seksualnog nasilja ta brojka još viša. U prilog ovog govora i podaci iz sudske prakse u BiH jer je broj slučajeva u kojima se sudi za osnovni oblik krivičnog djela izuzetno mali, a prijava za silovanje u braku ili nekom drugom partnerskom odnosu skoro da i nema. Razlozi za ovako mali broj prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja vezuju se za postojanje tipičnih mitova i predrasuda vezanih uz ovaj oblik nasilja, za nepovjerenje u pravosudni sistem, neadekvatnu kaznenu politiku sudova i nepostojanje specijalnih službi podrške žrtvama. Navedenom se može dodati i sekundarna viktimizacija žrtve koja se javlja kao posljedica patrijarhalnog odnosa prema ženama koji još uvijek dominira u Bosni i Hercegovini, kao i neadekvatnog odnosa pravosudne zajednice prema ovom obliku kriminaliteta. Žrtve različitih oblika seksualnog nasilja još uvijek radije ostaju obavijene velom tajnosti i nastoje prebroditi posljedice seksualnog nasilja bez javnog izlaganja, svjesne činjenice

da će u postupku dokazivanja krivične odgovornosti učinioca biti izložene traumatičnom ispitivanju tužilaštva i odbrane ponovo prolazeći kroz mučne trenutke preživljenog nasilja. Međutim, neprijavlivanje seksualnog nasilja ima negativne posljedice na odnos društva prema istom, jer se stvara lažna slika da se radi o obliku nasilja koji je rijedak i zbog toga ne treba biti u fokusu društvenog interesovanja. Indirektno, takva pogrešna percepcija obima ovog oblika nasilja dovodi i do nepostojanja servisa za pomoć žrtvama seksualnog nasilja, kao i na nedostatak terapijskih programa za rad s nasilnicima – silovateljima, ali i do nedovoljne senzibilizacije pravosudne zajednice na ovaj oblik kriminaliteta.

Najteži oblik seksualnog nasilja predstavlja krivično djelo silovanja kojim se, pored flagrantnog kršenja čovjekovog polnog integriteta, u značajnoj mjeri narušava i dostojanstvo ličnosti, a zbog proživljene traume silovanja i emotivni i profesionalni život žrtve. Upravo zbog dalekosežnih posljedica koje ovo krivično djelo prouzrokuje, krajem prošlog i početkom ovog vijeka, došlo je do napuštanja tradicionalnog koncepta ovog krivičnog djela koji se na zakonodavnom planu svodio na prinudnu obljubu između lica različitog pola koja nisu u bračnoj zajednici i do usvajanja novog zakonskog određenja elemenata osnovnog oblika krivičnog djela koji je isključio polnu i bračnu diskriminaciju te postavio novi koncept ovog krivičnog djela proširivši ga i na „druge polne radnje”, odnosno „sa obljubom izjednačene polne radnje” izvršene upotrebom sile ili prijetnje upotrebom sile. Izmjene u normativnom uređenju ovog krivičnog djela nužno su zahtijevale i izmjenu tradicionalnog pristupa u tumačenju pojedinih elemenata ovog krivičnog djela pri čemu se najviše pažnje posvetilo tumačenju „drugih polnih radnji” odnosno „sa obljubom izjednačenih polnih radnji”, a nakon izvjesnog vremena i pod uticajem novih međunarodnih akata i standarda u tumačenju i primjeni ove inkriminacije, u fokus razmatranja ovog krivičnog djela dolazi element prinude (upotreba sile ili prijetnje upotrebe sile prema pasivnom subjektu). Naime, uviđa se da koncept prema kojem je za postojanje krivičnog djela silovanja neophodno dokazati primjenu prinude od strane okrivljenog, što se dokazivalo trajnim i ozbiljnim otporom od strane žrtve praćenim ozljedama kako na tijelu žrtve tako i na tijelu okrivljenog, u savremenom shvatanju seksualnog nasilja više nije održiv. Značajan broj međunarodnih dokumenata, uključujući i Istanbulsku konvenciju kao prvi pravno obavezujući dokument za države članice, seksualno nasilje, uključujući i silovanje, definišu kao svaki seksualni akt bez pristanka druge osobe. Dakle, naglasak se stavlja na nepristajanje na obljubu ili sa njom izjednačenu radnju, te se silovanjem smatra svaki čin obljube ili sa njim izjednačene radnje koji je izvršen bez pristanka pasivnog subjekta.

Zakonska regulativa krivičnog djela silovanja u krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini još nije u potpunosti usklađena sa novim tendencijama u ovoj oblasti. Međutim, to ne predstavlja prepreku da se primjena ovog krivičnog djela prilagođava konceptu prema kojem suštinu krivičnog djela silovanja predstavlja nepristajanje na obljubu ili s njom izjednačenu polnu radnju manifestovano kroz verbalno odbijanje pasivnog subjekta, a ne postojanje prinude dokazane trajnim i ozbiljnim otporom žrtve koji se manifestovao kroz tragove na tijelu žrtve ili okrivljenog. Međutim, analizirajući sudsku praksu koja je u Bosni i Hercegovini donesena u prethodne dvije decenije, uvidjeli smo da još uvijek u tumačenju ovog krivičnog djela dominira tradicionalni koncept krivičnog djela silovanja koji se zasniva na prinudi. Naišli smo na presude kojima se okrivljeni oslobađa od optužbe jer je sud smatrao da nije dokazano postojanje krivičnog djela silovanja zbog toga što na tijelu žrtve nije bilo „očekivanih tragova prinude” koji bi, prema mišljenju sudskog vještaka, trebali biti u slučaju prinudne obljube, kao i na presude u kojima sud oslobađa okrivljenog od optužbe jer, kako sud smatra, optuženi na osnovu ponašanja oštećene nije mogao izvesti zaključak da je „njen otpor ozbiljan i da predstavlja izraz njene nedobrovoljnosti”. Iako je notorna činjenica da se najveći broj krivičnih djela silovanja vrši bez svjedoka i da se odluka suda donosi na osnovu ocjene vjerodostojnosti izjava optuženog i žrtve, pogotovo ako nema drugih materijalnih dokaza upotrebljene prinude, čini se da sudovi u takvim slučajevima teško poklanjaju vjeru iskazu žrtve. Na to upućuju i rezultati kvalitativne analize 15 presuda donesenih u vezi sa krivičnim djelom silovanja koji pokazuju da je u tri slučaja sud donio odluku da se optuženi oslobodi od optužbe. U tim slučajevima nije bilo tragova prinude, odnosno tragova odbrane žrtve, niti je bilo svjedoka kritičnog događaja, već je postojala izjava žrtve da nije pristala na obljubu i drugu polnu radnju, što sud nije uzeo u obzir čak ni u slučaju u kojem su dva sudska vještaka izričito naglasila da žrtva nije sklona izmišljanju pojedinih radnji te da je njeno pasivno držanje rezultat okolnosti koje je stvorio optuženi. Čini se da je za sud u konkretnom slučaju bila presudna činjenica da je žrtva dobrovoljno došla u stan optuženog, odnosno da je bila u dobrovoljnom kontaktu sa optuženim. Sve navedeno upućuje na zaključak da u sudskoj praksi u Bosni i Hercegovini, u vezi sa primjenom inkriminacije silovanja, još uvijek postoje ostaci tradicionalnog koncepta ovog krivičnog djela koji insistira na postojanju tragova prinude, odnosno tragova odbrane, potpomognuti predrasudama i stereotipima vezanim za „doprinos žrtve”.

Navedeno je bilo osnovni motiv za izradu publikacije „Novi koncept krivičnog djela silovanja - Modul za obuku profesionalaca i profesionalki u pravosudnoj zajednici” koja obuhvata teorijska razmatranja o rodno zasnovanom nasilju, međunarodnom definisanju seksualnog nasilja, uključujući i silovanje, kao i obaveze Bosne i Hercegovine

koje su proizašle potpisivanjem Istanbulske konvencije, a koje se tiču normiranja i primjene krivičnog djela silovanja. Pored toga, publikacija obiluje primjerima iz sudske prakse u vezi sa tumačenjem pojedinih elemenata krivičnog djela silovanja ukazujući na primjere neadekvatne i adekvatne sudske prakse i dajući primat tumačenju elementa prinude u kontekstu međunarodnih standarda i tendencija u ovoj oblasti. Značajna pažnja je posvećena i odmjeravanju kazne, te psihološkoj traumi silovanja sa ciljem da predstavnicima pravosudne zajednice približimo novi koncept tumačenja krivičnog djela silovanja, u svjetlu svih negativnih posljedica koje ovo krivično djelo prouzrokuje u kasnijem životu žrtve.

Osnovna poruka publikacije jeste da se tumačenje krivičnog djela silovanja u kontekstu međunarodnih standarda i tendencija u ovoj oblasti svodi na procjenu postojanja pristanka žrtve na obljubu ili s njom izjednačenu radnju u kontekstu datih okolnosti, odnosno situacije djela. Nadamo se da će izabrani primjeri sudske prakse biti adekvatna osnova za promjenu arhaičnih stavova u tumačenju i primjeni krivičnog djela silovanja. Pri tome napominjemo da u međunarodnom krivičnom pravu, svaka seksualna penetracija bez pristanka žrtve predstavlja silovanje, što odražava univerzalni trend u pogledu nedostatka pristanka kao osnovnog elementa silovanja i seksualnog zlostavljanja. Generalno, zakon o silovanju i pravna praksa se razvijaju kako bi odražavali promjenjive društvene stavove koji zahtijevaju poštovanje individualne seksualne autonomije i jednakosti.

Prof. dr Ivanka Marković

RECENZIJA

Recezent

Dr Miloš Babić

*redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci
i sudija Suda Bosne i Hercegovine, u penziji*

„Novi koncept krivičnog djela silovanja – modul za obuku profesionalaca i profesionalki u pravosudnoj zajednici”

Publikacija pod nazivom „Novi koncept krivičnog djela silovanja – modul za obuku profesionalaca i profesionalki u pravosudnoj zajednici“, autorice prof. dr Ivanke Marković, nastala je sa ciljem podizanja svijesti pripadnika pravosudne zajednice o težini i negativnim efektima svih oblika rodno zasnovanog nasilja kao specifičnog vida kriminala koji predstavlja ozbiljno ugrožavanje i/ili povredu osnovnih ljudskih prava i sloboda. Poseban oblik rodno zasnovanog nasilja kojim se zadire u najintimniju sferu čovjeka, odnosno u njegovo pravo da odlučuje na koji način, kada i s kim će zadovoljavati svoje seksualne potrebe, predstavlja silovanje. Upravo zbog težine posljedica i traume koju žrtva silovanja nosi cijeli život, na međunarodnom i nacionalnom nivou su se desile značajne novine u normiranju i primjeni ovog krivičnog djela.

Cilj ove publikacije, prema riječima autorice, jeste da se pravosudna zajednica upozna sa novim rješenjima u uporednom i nacionalnom zakonodavstvu u pogledu zakonske definicije krivičnog djela silovanja i novim kriterijima u tumačenju i primjeni istih u sudskoj praksi. Ovo je posebno značajno ako se ima u vidu tradicionalni odnos domaćeg pravosuđa koji se dugo vremena zasnivao na stanovištu da silovanje kao krivično djelo ne postoji ukoliko nije bilo izričitog protivljenja ženskog lica i to do kraja samog čina obljube.

Publikacija je podijeljena u četiri dijela:

Prvi dio je posvećen rodno zasnovanom nasilju kao društvenom fenomenu, koji najčešće pogađa žene i djevojčice širom planete, u svim državama i kulturama, bez obzira na društveno uređenje, religiju, vrijednosti i stavove. Zbog takvog karaktera rodno zasnovanog nasilja, na međunarodnom nivou je donesen veći broj dokumenata koji se odnosi na ovu oblast, a u publikaciji se posebno obrazlaže *Istanbulska konvencija* koju je BiH potpisala i ratifikovala i time preuzela obavezu da svoje zakonodavstvo, ali i sudsku praksu, prilagodi novom konceptu zaštite od rodno zasnovanog nasilja.

Drugi dio je posvećen seksualnom nasilju kao obliku rodno zasnovanog nasilja, pri čemu se ističe da je najozbiljniji oblik seksualnog nasilja djelo silovanja. Prema *Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji* silovanje je *fizičkom prisilom ili na neki drugi način prisilna penetracija, koristeći penis, druge dijelove tijela ili neki predmet*. Pored pojma seksualnog nasilja, faktora koji dovode do seksualnog nasilja i njegove rasprostranjenosti, autorica navodi i međunarodni aspekt seksualnog nasilja, ističući da se prema *međunarodnim i regionalnim standardima ljudskih prava, silovanje i seksualni napadi uopšte, trebaju zasnovati na novijem definisanju silovanja koje podrazumijeva izostanak pristanka na seksualni akt, a ne na prinudi koja podrazumijeva i otpor žrtve silovanja*.

Treći dio publikacije posvećen je uporednom prikazu krivičnopravne regulative krivičnih djela seksualnog nasilja u kojem se zaključuje da je jedan dio država, potpisnica Istanbulske konvencije, izvršio izmjenu krivičnog zakonodavstva u oblasti krivičnopravne zaštite polnog integriteta, prilagodivši ga zahtjevima iz Istanbulske konvencije. Usklađivanje se odnosilo na uvođenje novih krivičnih djela, ali i na izmjenu zakonske definicije krivičnog djela silovanja na način da se osnovni oblik krivičnog djela silovanja normira kao obljuba, ili s njom izjednačen čin, izvršen nad drugom osobom bez njenog pristanka. Kao posljedica novih stavova i usvojenih dokumenata na međunarodnom i regionalnom nivou, došlo je i do izmjene tradicionalne koncepcije krivičnih djela protiv polnog integriteta. Uporednom analizom su obuhvaćena krivična zakonodavstva Slovenije, Hrvatske, Srbije, Crne Gore, Sjeverne Makedonije, kao i krivičnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini. Na ovaj način autorica je omogućila stručnoj pravničkoj javnosti upoznavanje sa novom koncepcijom ovih krivičnih djela koja je prihvaćena u zemljama koje su članice Evropske unije, pri čemu se naglašava da ona postaje vladajuća i u zemljama koje su na putu da postanu njene članice, što implicira da će ovakva koncepcija silovanja postati opšteprihvaćena u svim zemljama koje imaju intenciju uključivanja u Evropsku uniju.

Četvrti dio publikacije je najvažniji dio jer se odnosi na samo krivično djelo silovanja. Na početku se daju karakteristike osnovnog oblika djela, uz prikaz relevantne sudske prakse za svako zakonsko obilježje bića ovog krivičnog djela. Polazeći od toga da su zakonska rješenja država sa ranijeg jugoslavenskog prostora dugo vremena bila slična ili ista, a samim tim i sudska praksa, autorica se ne ograničava samo na sudsku praksu sudova u BiH, već prikazuje relevantnu sudsku praksu država i iz okruženja. Pri tome se izuzetna pažnja poklanja odabiru relevantnih primjera koji pružaju rješenje za postojeće dileme u vezi sa određenim elementima bića krivičnog djela i mogu biti obrazac za postupanje u budućim sličnim slučajevima. Primjećuje se da je posebna pažnja poklonjena upravo „otporu žrtve” koji je, kako je već navedeno, dugo vremena smatran neophodnim elementom krivičnog djela silovanja. Pored bogate sudske prakse iz BiH i država iz okruženja, autorica navodi i presudu Evropskog suda za ljudska prava u kojima je zauzet stav da je *nepostojanje saglasnosti* suštinsko obilježje silovanja i seksualnog zlostavljanja, a ne izričiti otpor žrtve.

S obzirom da nova koncepcija krivičnopravne zaštite polnog integriteta čovjeka polazi od stava da suštinu seksualnog nasilja predstavlja nepostojanje saglasnosti od strane žrtve, prikazi slučajeva relevantne sudske prakse kojima se apostrofira upravo takav stav prema ovom obliku nasilja, daju poseban značaj ovoj publikaciji. Navodeći i pojedine primjere neadekvatnog postupanja sudova prilikom suđenja za ovo krivično djelo, autorica na sofisticiran način ukazuje na greške koje ne bi trebalo da se dešavaju u primjeni ove inkriminacije. Na taj način sudije i tužioci mogu da se upoznaju, kako sa neadekvatnim tako i sa dobrim primjerima sudske prakse, čime im se olakšava razumijevanje i prihvatanje novih standarda u primjeni krivičnog djela silovanja.

Pored primjera kojima se objašnjava postojanje pokušaja krivičnog djela, dobrovoljnog odustanka, te sticaja sa drugim djelima, u publikaciji se navode i primjeri za pojedine kvalifikovane oblike krivičnog djela silovanja, a značajan dio je posvećen i olakšavajućim i otežavajućim okolnostima koje su relevantne pri odmjeravanju kazne.

Mitovi i predrasude, koje su rezultat implicitnih predrasuda koje postoje u nama, često utiču na objektivnost prilikom razmatranja krivičnog djela silovanja i ocjene dokaza, pogotovo u slučaju kada nema vidljivih tragova na žrtvi ili učiniocu o izvršenom nasilju kao i kada nema svjedoka. S tim u vezi, autorica u publikaciji navodi najčešće mitove i činjenice koje ih osporavaju.

Ovaj dio publikacije je izuzetno važan radi kreiranja pravilnog odnosa prema ovim krivičnim djelima, odnosno prema žrtvama. Ništa manje nije značajan i dio publikacije

koji govori o psihološkoj traumi silovanja u kojem se posebno ističe da je psihološka trauma žrtve gotovo prateća kod svakog krivičnog djela silovanja, ali se ne uzima u obzir prilikom odmjeravanja kazne, niti prilikom utvrđivanja okolnosti konkretnog slučaja.

Ova publikacija nudi osnovna znanja o tome, dajući mogućnost sudijama i tužiocima da se potpunije upoznaju sa izuzetno kompleksnim krivičnim djelom silovanja i sa vrlo teškim psihičkim i socijalnim posljedicama koje ono izaziva kod žrtve.

Imajući u vidu naprijed navedeno, smatramo da publikacija „Novi koncept krivičnog djela silovanja – modul za obuku profesionalaca i profesionalki u pravosudnoj zajednici” predstavlja respektabilan materijal za obuku sudija i tužilaca u cilju prihvatanja novih standarda u oblasti krivičnopravne zaštite polnog integriteta čovjeka. Stoga preporučujemo da se navedena publikacija objavi, te da se koristi u procesu edukacije sudija u tužilaca u Bosni i Hercegovini.

Prof. dr Miloš Babić

CILJ I PROGRAM EDUKACIJE

Edukacija sudija i tužilaca

Tabela 1. Program obuke sudija i tužilaca

VRIJEME	AKTIVNOSTI
09:00-09:30	Dobrodošlica, predstavljanje učesnika i uvodno obraćanje prisutnima
09:30- 10:00	Rodno zasnovano nasilje – značaj razumijevanja problematike rodno zasnovanog nasilja
10:00-10:30	Seksualno nasilje kao oblik rodno zasnovanog nasilja, međunarodno pravni aspekt
10:30 – 10:45	Pauza
10:45-11:30	Uporedno pravni prikaz krivičnopravne regulative seksualnog nasilja u susjednim zemlja
11:30-12:15	Krivično djelo silovanja u KZ RS - osnovni oblik krivičnog djela u teoriji i sudskoj praksi
12:15 – 13:00	Kvalifikovani oblici krivičnog djela silovanja u teoriji i sudskoj praksi
13:00 – 14:00	Ručak
14:00-14:30	Odmjeravanje kazne
14:30 - 15:30	Mitovi i predrasude – Psihološka trauma silovanja
15:30-15:40	Zaključni komentari i evaluacije

Dobrodošlica, predstavljanje učesnika i uvodna obraćanja

Radni dan počinje dobrodošlicom i predstavljanjem učesnika, u cilju međusobnog upoznavanja i stvaranja prijateljske atmosfere tokom trajanja edukacije.

Nakon toga, predavač upoznaje prisutne sa dnevnim redom uz napomenu da prisutni mogu postavljati pitanja tokom prezentacije pojedinih dijelova materije, u cilju pojašnjenja iznesenih stavova ili zaključaka izlagača.

Cilj edukacije - Uvodno obraćanje

Jedan od ciljeva edukacije jeste podizanje svijesti polaznika obuke o težini i negativnim efektima svih oblika rodno zasnovanog nasilja, a na osnovu činjenice da konkretni oblici rodno zasnovanog nasilja predstavljaju kršenje osnovnih ljudskih prava i sloboda. Na toj osnovi se temelji i zahtjev za bezizuzetnim procesuiranjem svakog konkretnog slučaja rodno zasnovanog nasilja, bez obzira što takav slučaj u očima javnosti ne predstavlja ozbiljno kršenje osnovnih ljudskih prava i sloboda. Veći stepen informisanosti profesionalne javnosti o ovom problemu predstavlja polaznu osnovu u izgradnji adekvatnog sistema zaštite žrtava rodno zasnovanog nasilja.

Specifičan oblik rodno zasnovanog nasilja predstavlja seksualno nasilje. Specifičnost ovog oblika proizilazi iz prirode samog seksualnog nasilja koje zadire u najintimniju sferu čovjeka povređujući ili ugrožavajući njegov polni integritet, odnosno njegovo pravo da odlučuje na koji način, kada i s kim će zadovoljavati svoje seksualne potrebe. Pravni okvir zaštite od ovog oblika rodno zasnovanog nasilja je doživio posljednjih godina značajne izmjene, kako na međunarodnom tako i na nacionalnom planu, a u pravcu isključivanja polne i bračne diskriminacije i proširivanja obima ove zaštite. Navedeno je uticalo i na izmjenu kriterija za primjenu krivičnog djela silovanja u sudskoj praksi što je dovelo do napuštanja stavova koji su dugo vremena dominirali u toj oblasti.

Cilj ove radionice jeste da se pravosudna zajednica upozna sa novim rješenjima u uporednom i nacionalnom zakonodavstvu u pogledu zakonske definicije krivičnog djela silovanja i novim kriterijima u tumačenju i primjeni istih u sudskoj praksi.

IDIIO

1. RODNO ZASNOVANO NASILJE KAO DRUŠTVENI FENOMEN

1.1 Pojam rodno zasnovanog nasilja i relevantni međunarodni dokumenti

Rodno zasnovano nasilje je globalni fenomen, koji najčešće pogađa žene i djevojčice širom planete, u svim državama i kulturama, bez obzira na društveno uređenje, religiju, vrijednosti i stavove. Dešava se svakodnevno i svugdje i zbog toga se posebna pažnja posljednjih decenija poklanja ovom problemu.

Na međunarodnom nivou je donesen veći broj dokumenata koji tretira ovu problematiku sa različitih aspekata. Najznačajniji među njima su: Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda; Univerzalna deklaracija UN-a o pravima čovjeka; Pekinška deklaracija; Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena; Konvencija o političkim pravima žena; Konvencija o statusu udatih žena; Konvencija o pristanku na brak, minimalnoj dobi za brak i registrowanju brakova; Konvencija o zabrani trgovine ljudima i iskorištavanju prostitucije drugih.

Skupština Ujedinjenih nacija je 10. decembra 1948. proglasila Opštu deklaraciju o ljudskim pravima u kojoj je naglasila zabranu svake diskriminacije, te jednakost pred zakonima bez razlike bilo koje vrste, kao što su rasa, boja kože, spol, jezik, vjeroispovijed, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno porijeklo, imovina, rođenje ili drugi status. Dvije godine kasnije, Vijeće Evrope je, uzimajući u obzir tu deklaraciju Ujedinjenih nacija, donijelo Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda¹ koja u članu 14 predviđa zabranu diskriminacije: „Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbjeđuje se bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status”. Protokolom broj 12 dodan je stav 2. ovog člana koji glasi: „Nikog nijedan organ vlasti ne smije diskriminisati ni po kojem osnovu, kao što je navedeno u stavu 1.”

Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama (1993) je važan instrument UN kojim se države članice obavezuju na preduzimanje svih potrebnih mjere u cilju zaštite žena od nasilja u porodici i uopšte nasilja nad ženama, što uključuje donošenje novih i usklađivanje postojećih zakona, te donošenje i provođenje državnih planova za akciju u borbi protiv nasilja nad ženama i senzibilisanje javnosti, a posebno onih koji direktno rade sa žrtvama i počiniocima nasilja.

1) Potpisana u Rimu 1950. godine

Najznačajniji dokument na međunarodnom nivou koji tretira prava žena jeste Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (poznatija kao CEDAW konvencija) koju je usvojila Generalna skupština UN krajem 1979. godine. Bosna i Hercegovina ju je preuzela 01. 09. 1993. godine izjavom o sukcesiji (prema podacima na zvaničnoj internet prezentaciji vezanoj za CEDAW konvenciju, Bosna i Hercegovina je obavezana njenim odredbama od 01. 10. 1993. godine), a uvedena je u njen pravni poredak i Ustavom Bosne i Hercegovine. CEDAW konvencija sadrži preambulu i 30 članova, u kojima se definiše šta predstavlja diskriminaciju žena i uspostavljaju mjere i aktivnosti za nacionalnu akciju, koja bi onemogućila tu diskriminaciju.

U članu 1 CEDAW konvencije pojam „diskriminacija žena” označava svako razlikovanje, isključivanje ili ograničavanje po osnovu pola, što ima za posljedicu ili cilj da ženama ugrozi ili onemogući priznanje, ostvarenje ili korišćenje ljudskih prava i osnovnih sloboda na političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili drugom polju, bez obzira na njihovo bračno stanje, na osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena. Cilj Konvencije jeste eliminacija diskriminacije žena na svim poljima, kako javnog tako i privatnog života. Radi praćenja napretka u primjeni CEDAW konvencije, formiran je Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, a države članice su se obavezale da će s tim u vezi podnositi Generalnom sekretaru UN, periodični izvještaj o zakonodavnim, sudskim i drugim mjerama koje su usvojile radi primjene odredbi Konvencije i ostvarenom napretku u prethodnom izvještajnom periodu. Prvi (inicijalni) izvještaj se podnosi nakon godinu dana od stupanja CEDAW konvencije na snagu u određenoj državi, a nakon toga se podnose periodični izvještaji, najmanje svake 4 godine, ili na traženje Komiteta.

Komitet za uklanjanje diskriminacije žena je u Opštoj preporuci br. 19. koja je usvojena 1992. godine, zaključio da ***nasilje zasnovano na razlici polova koje je usmjereno prema ženi zato što je žena ili nasilje koje u većoj mjeri utiče na žene nego na muškarce, kad ga primjenjuje javna vlast ili ma koje lice, organizacija ili preduzeće potpada pod definiciju iz čl. 1 Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena.*** Dakle, rodno zasnovano nasilje je oblik diskriminacije žena.

Pekinška deklaracija i Platforma za akciju (koje je BiH potpisala u septembru iste godine), doneseni na IV svjetskoj konferenciji o ženama, održanoj 1995. godine u Pekingu povodom obilježavanja 50 godina od osnivanja UN, utvrđuju državne i međunarodne orijentacije i akcije. Polazeći od stava da su ženska prava ljudska prava ovi dokumenti predstavljaju osnove kreiranja politika i strategija na ostvarenje konačnog cilja – obezbjeđenja pune ravnopravnosti i jednakosti žena i muškaraca.

Platformom za akciju se podržava Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (3/) i ide se dalje u pogledu unapređenja položaja žena na osnovu Strategija okrenutih budućnosti, donesenih u Najrobiju, kao i relevantnih rezolucija usvojenih od Ekonomsko-socijalnog vijeća i Generalne skupštine UN.

Tekstom Platforme za akciju ustanovljena je grupa prioriternih aktivnosti koje su trebale biti provedene narednih pet godina. Tako je npr. u poglavlju IV-V. ŽENE I ZDRAVLJE naglašeno da ljudska prava žena obuhvataju njihovo pravo da kontrolišu i slobodno i odgovorno odlučuju o svojoj polnosti, uključujući polno i reproduktivno zdravlje, bez prisile, diskriminacije i nasilja. Ravnopravni odnosi između žena i muškaraca u pitanjima polnih odnosa i reprodukcije, uključujući i puno poštovanje integriteta osobe, zahtijevaju međusobno poštovanje, razumijavanje i dijeljenje odgovornosti za polno ponašanje i njegove posljedice. Polno nasilje, uključujući fizičko i psihološko zlostavljanje, trgovina ženama i djevojkama, te drugi oblici zlostavljanja i seksualne eksploatacije stavljaju žene i djevojke u poziciju visokog rizika od fizičke i mentalne traume, bolesti i neželjene trudnoće. Takve situacije često dovode do toga da žene ne koriste zdravstvene i druge usluge.

U poglavlju IV-D. NASILJE NAD ŽENAMA se naglašava da je nasilje nad ženama prepreka postizanju ciljeva jednakosti, razvoja i mira. Nasiljem nad ženama krši se, ugrožava i poništava uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda žena. Dugogodišnje propuštanje da se zaštite i promovišu ta prava i slobode u slučaju nasilja nad ženama je tema zabrinutosti svih država i treba se raditi na njegovom rješavanju. Poznavanje uzroka i posljedica nasilja, kao i njegove učestalosti i mjera njegovog suzbijanja, veoma su unaprijeđeni od Konferencije u Najrobiju. U svim društvima, u većoj ili manjoj mjeri, žene i ženska djeca su izloženi fizičkom, spolnom i psihološkom zlostavljanju koje prelazi granice prihoda, klasa i kultura. Nizak društveni i ekonomski status žena može biti i razlog i posljedica nasilja nad ženama.

U Platformi za akciju se navodi da izraz „nasilje nad ženama” označava svaki akt nasilja zasnovanog na polnim razlikama koji dovodi, ili će vjerovatno dovesti, do psihičkog, tjelesnog ili polnog ugrožavanja ili patnje žena, uključujući i prijetnje takvim aktima, prisilu ili samovoljno oduzimanje slobode, bilo da se to dešava u javnom ili privatnom životu. Shodno tome, nasilje nad ženama obuhvaća, ali ne i samo, sljedeće: (a) tjelesno, polno i psihološko nasilje do kojeg dolazi u porodici, uključujući tuču, polno zlostavljanje ženske djece u domaćinstvu, nasilje vezano za miraz, bračno silovanje, odsijecanje ženskih genitalija i druge tradicionalne postupke koji škode ženama, nasilje koje ne

dolazi od bračnog druga i nasilje vezano za eksploataciju; (b) Tjelesno, polno i psihološko nasilje do kojeg dolazi u široj zajednici, uključujući silovanje, polno zlostavljanje, polno maltretiranje i zaplašivanje na poslu, u obrazovnim institucijama i na drugim mjestima, trgovanje ženama i prisilna prostitucija; (c) Tjelesno, polno i psihološko nasilje počinjeno ili prešutno odobravano od države, gdje god da do njega dolazi. Drugi akti nasilja nad ženama obuhvataju nasilje nad ljudskim pravima žena u situacijama oružanoga sukoba, posebno ubistva, sistematsko silovanje, seksualno ropstvo i prisilna trudnoća. Akti nasilja nad ženama također obuhvataju prisilnu sterilizaciju i prisilni pobačaj, prisilno korišćenje kontraceptivnih sredstava, ubijanje ženske djece i prenatalni odabir pola.

U Platformi za akciju se ističe da akti prijetnje nasiljem, bilo da se dešavaju kod kuće ili u zajednici, ili da ih vrši ili prećutno odobrava država, unose strah i nesigurnost u živote žena i predstavljaju prepreku za postizanje jednakosti i za razvoj i mir. Strah od nasilja, uključujući i maltretiranje, stalno ograničava mobilnost žene i njen pristup resursima i osnovnim djelatnostima. Visoki društveni, zdravstveni i ekonomski troškovi za pojedinca i društvo povezuju se sa nasiljem nad ženama. Nasilje nad ženama je jedan od osnovnih društvenih mehanizama kojima se žene prisiljavaju da budu u podređenoj poziciji u odnosu na muškarce. U mnogim slučajevima nasilje nad ženama i ženskom djecom se dešava u porodici ili u okviru domaćinstva, gdje se nasilje često toleriše. Zanimarivanje, tjelesno i polno zlostavljanje, te silovanje ženske djece i žena od strane članova porodice i drugih članova domaćinstva, kao i pojave zlostavljanja od strane bračnog druga i drugih osoba, često se ne prijavljuju i stoga ih je teški uočiti. Čak i kad se takvo nasilje prijavi, često izostaje zaštita žrtve ili kažnjavanje počinitelaca.

Kao i u drugim međunarodnim i regionalnim dokumentima, i u Platformi za akciju se ističe da je nasilje nad ženama manifestacija historijski uslovljenog nejednakog odnosa snaga između muškaraca i žena, što je dovelo do dominacije i diskriminacije nad ženama od strane muškaraca i do sprečavanja potpunog napretka žena. Nasilje nad ženama tokom njihovog životnog ciklusa u biti proizlazi iz kulturnih obrazaca ponašanja, posebno iz štetnih posljedica određenih tradicionalnih i uobičajenih postupaka. Svi oblici ekstremizma vezani za rasu, pol, jezik ili religiju koji obnavljaju niže ponašanje shodno su se primjenjivali na ženu u porodici, na radnom mjestu, u zajednici i društvu. Nasilje nad ženama je pogoršano društvenim pritiscima, posebno sramotom od objavljivanja pojedinih postupaka koji se čine nad ženama; nedostatkom pristupa žena pravnim informacijama, pomoći i zaštiti, nedostatkom zakona, neadekvatnim naporima organa vlasti na unapređenju svijesti i provođenju postojećih zakona te odsustvom obrazovnih i drugih sredstava za rješavanje uzroka i posljedica nasilja. Slike nasilja nad ženama u medijima, posebno one koje prikazuju

silovanje ili spolno ropstvo kao i korištenje žena i djevojaka kao seksualnih objekata, uključujući pornografiju, jesu faktori koji doprinose stalnom prevladavanju takvog nasilja, što negativno pogađa zajednicu u cjelini, posebno djecu i omladinu.²

Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda koju je 1950. godine usvojio Savjet Evrope, čija članica je BiH postala 24. aprila 2002. godine, zabranjuje diskriminaciju u uživanju svih onih prava koja sama predviđa, a njen Protokol 12 (stupio na snagu 1. 4. 2005.) uspostavlja zabranu diskriminacije u državama članicama u pogledu uživanja bilo kojeg prava prema zakonu tih država, čime se proširuje obim zaštite od diskriminacije i na prava koja sama Evropska konvencija ne predviđa. U slučaju kršenja prava iz Konvencije i njenih protokola, lice se može obratiti Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu, po postupku koji je regulisan Poslovnikom tog suda i Protokolom 11 uz Evropsku konvenciju (stupio na snagu 1. 11. 1998.).

1.2 Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

Nakon niza preporuka Savjeta Evrope o zabrani diskriminacije na osnovu pola i zaštiti od nasilja, koje su imale za cilj postavljanje zajedničkih ciljeva i minimuma zajedničkih standarda za države članice, ali nisu imale pravno obavezujući efekt, usvojena je **Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljem tekstu: Istanbulska konvencija)**³. Konvencija predstavlja prvi pravno obavezujući akt Savjeta Evrope u oblasti sprečavanja i borbe protiv nasilja nad ženama. Po svojoj prirodi, ovaj akt ne mora biti direktno primjenjiv u državama potpisnicama, ali zahtijeva posebno prilagođavanje zakonskih i institucionalnih okvira država potpisnica radi njene uspješne implementacije. BiH je 07. novembra 2013. godine postala 6. zemlja članica Savjeta Evrope koja je ratificirala Konvenciju. Ovim se BiH obavezala na poduzimanje zakonodavnih i drugih mjera radi osiguranja pravnog, institucionalnog i organizacionog okvira za prevenciju nasilja nad ženama, zaštitu žrtava nasilja te kažnjavanje počinitelja nasilja.⁴

2) Navedeno prema publikaciji Pekinška deklaracija i Platforma za akciju, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Agencija za ravnopravnost polova, dostupno na www.e-jednakost.org.rs/kurs/kurs/download/pekinska_deklaracija.pdf

3) Konvencija objavljena u „Službeni glasnik BiH” broj 15/13

4) Na osnovu člana V 3. d) Ustava Bosne i Hercegovine i saglasnosti Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (Odluka broj 01,02-05-2-685/13 od 23. jula 2013. godine), Predsjedništvo Bosne i Hercegovine na 38. redovnoj sjednici, održanoj 07. avgusta 2013. godine, donijelo je Odluku o ratifikaciji Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv

U Preambuli države članice Savjeta Evrope i druge potpisnice ovog dokumenta, pored ostalog, ističu da su prepoznali strukturnu prirodu nasilja nad ženama kao rodno zasnovano nasilje, kao i da je **nasilje nad ženama jedan od ključnih društvenih mehanizama kojima se žene primoravaju da budu u podređenom položaju u odnosu na muškarce** kao i da su žene i djevojčice često izložene ozbiljnim oblicima nasilja poput nasilja u porodici, seksualnog uznemiravanja, silovanja, prinudnog braka, krivičnih djela počinjenih u ime tzv. časti i genitalnog sakaćenja, koji predstavljaju ozbiljno kršenje ljudskih prava žena i djevojčica i glavnu prepreku ostvarivanju jednakosti između žena i muškaraca.

Član 3. Definicije

U svrhu ove konvencije:

- a. „nasilje nad ženama” označava kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama i predstavlja sva djela rodno zasnovanog nasilja koja dovode do, odnosno mogu da dovedu do, fizičke, seksualne, psihičke odnosno ekonomske povrede odnosno patnje za žene, obuhvatajući i prijetnje takvim djelima, prinudu odnosno arbitrarno lišavanje slobode, bilo u javnosti ili u privatnom životu;
- b. „nasilje u porodici” označava svako djelo fizičkog, seksualnog, psihičkog odnosno ekonomskog nasilja do kojeg dođe u porodici ili domaćinstvu odnosno između bivših odnosno sadašnjih supružnika odnosno partnera, nezavisno od toga da li učinilac dijeli ili je dijelio domaćinstvo sa žrtvom;
- c. „rod” označava društveno određene uloge, ponašanja, aktivnosti i attribute koje dato društvo smatra prikladnim za žene i muškarce;
- d. „rodno zasnovano nasilje nad ženama” označava nasilje koje je usmjereno protiv žene zato što je žena, odnosno ono koje nesrazmjerno utiče na žene;
- e. „žrtva” označava svako fizičko lice koje je izloženo ophođenju opisanom pod tačkama a i b;
- f. pojam „žena” uključuje djevojke ispod 18 godina starosti.

Veliki broj direktiva, preporuka i rezolucija, koje se bave nasiljem prema ženama, je usvojen na nivou Evropske unije. Najznačajnija među njima je Rezolucija o borbi protiv muškog nasilja nad ženama koju je Evropski parlament usvojio 2. februara 2006.

nasilja nad ženama i nasilja u porodici (ETS 210), sačinjene u Istanbulu, 11. maja 2011. godine. Ovim činom odredbe i standardi Konvencije su formalno-pravno postali obavezujući za organe vlasti na državnom, entitetskom, kantonalnom i opštinskom/gradskom nivou vlasti u Bosni i Hercegovini.

godine. Ovom rezolucijom usvojena je politika nulte tolerancije prema svim vidovima nasilja nad ženama kojem, prema rezoluciji, nema mjesta u civilizovanom društvu. U preambuli Rezolucije navodi se da je njen primarni fokus na muškom nasilju nad ženama, te da je, iako se mnogo slučajeva ovakvog nasilja događa u kućama, mjesto gdje se nasilje dogodi od sekundarnog značaja (tačka c). U uvodnom dijelu Rezolucije ističe se da se muško nasilje nad ženama najčešće dešava u tajnosti doma te da se dešava jer nije odgovarajuće društveno sankcionisano usljed duboko ukorijenjenih historijskih i kulturnih normi koje doprinose legitimaciji muškog nasilja prema ženama (tačka j). Rezolucija prepoznaje i ističe da su žene često finansijski zavisne od muškaraca i da rijetko prijavljuju nasilje, a posebno nasilje u porodici i seksualno nasilje, usljed tvrdokornog mita koji i dalje preovladava u društvu, po kojem su one krive za nasilje, ili, da se radi o privatnoj stvari, ili, da trpe jer žele da održe vezu i porodicu na okupu, te da nisu sklone prijaviti nasilje jer nemaju dovoljno povjerenja u policiju, pravosudni sistem i centre za socijalni rad (tačka r). Rezolucijom se, između ostalog, traži od država da preduzmu odgovarajuće mjere i poboljšaju zaštitu i podršku žrtvama i onima koje su pod rizikom da postanu žrtve nasilja prema ženama. Rezolucija, u članu 4, posebno izdvaja važnost da se prepozna značaj podrške žrtvama, bilo ženama ili djeci, kako bi im se pomoglo da postanu finansijski i emotivno nezavisne od učinioca nasilja (tačka d), zatim, da im se obezbijedi sva neophodna podrška, uključujući privremeno stanovanje u slučajevima razdvajanja ili razvoda (član 4, tačka e), da se žene žrtve rodno zasnovanog nasilja tretiraju kao kategorija koja ima prioritet u projektima kojima se obezbjeđuju društveni stanovi (tačka f), da se osiguraju sigurna skloništa uz adekvatna finansijska sredstva (tačka g), da se obezbijedi minimalan prihod za žene koje nemaju drugih primanja kako bi se omogućilo da se reintegrišu u društvo, u saradnji sa savjetodavnim centrima (tačka h), da se provode posebni programi zapošljavanja kako bi se žrtvama omogućilo da se zaposle i postanu finansijski nezavisne (tačka i), da se ispita mogućnost osnivanja posebnih multiagencijskih službi gdje bi žrtve mogle na jednom mjestu kontaktirati sve službe uključene u rješavanje problema, kao što su policija, tužilaštvo, socijalne i zdravstvene usluge (tačka j), da se osnuju centri za brigu i podršku djeci i ženama koje su žrtve nasilja (tačka k) i obezbijede socijalna i psihološka podrška djeci koja su svjedočila nasilju (tačka m).

Rodno zasnovano nasilje ima višestruke i dalekosežne posljedice po same žrtve i društvo u cjelini. Smatra se da su njegovi korijeni duboko utkani u patrijarhalnoj tradiciji i da se promjenom štetnih rodni stereotipa i ukidanjem rodne diskriminacije (diskriminacije po osnovu pola) može uticati na smanjenje, odnosno ukidanje rodno zasnovanog nasilja kao ekstremnog oblika diskriminacije.

Relevantni pravni akti, kako na međunarodnom tako i na nacionalnom nivou, nameću državi obavezu da preduzme aktivne mjere u pravcu sprečavanja i suzbijanja rodno zasnovanog nasilja i da omogući adekvatnu zaštitu žrtava ovog oblika nasilja. Najznačajniji oblik zaštite od ovog vida diskriminacije realizuje se kroz krivičnopravne odredbe, kojima se inkriminišu pojedini oblici rodno zasnovanog nasilja. Ovim odredbama predviđene su odgovarajuće krivične sankcije za izvršioce svih oblika rodno zasnovanog nasilja, kao što je to npr. seksualno nasilje ili nasilje u porodici.

INDIO

2. SEKSUALNO NASILJE KAO OBLIK RODNO ZASNOVANOG NASILJA

2.1 Pojam i oblici seksualnog nasilja

Seksualno nasilje predstavlja oblik rodno zasnovanog nasilja jer su žene nesrazmjerno pogođene njim. Na globalnom nivou, podaci upućuju na to da u nekim zemljama gotovo svaka četvrta žena može doživjeti seksualno nasilje. Studija (2014) Agencije Evropske unije za osnovna prava (FRA) pokazala je da je svaka deseta žena državljanica EU doživjela neki oblik seksualnog nasilja od 15. godine. Smatra se da su 97% učinilaca muškarci i to partneri, muževi, članovi porodice, poznanici, stranci, itd. Prema podacima EUROSTAT-a iz 2017. godine, silovanje je najčešće prijavljivani oblik seksualnog nasilja.⁵

Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) u svom Izvještaju o nasilju i zdravlju iz 2002. godine definisala je seksualno nasilje kao „*bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili prijedlog usmjeren protiv osobe kroz prinudu, bez obzira na odnos prema žrtvi, u bilo kojem okruženju, uključujući, ali ne ograničavajući se na dom i posao.*”⁶

Specijalni izvjestilac za moderne forme ropstva pri Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji, u izvještaju iz 1998. godine, navodi da je seksualno nasilje „*svako nasilje, fizičko ili psihičko, izvršeno seksualnim putem ciljajući na seksualnost*”. Ova definicija obuhvata fizičke, kao i psihološke napade usmjerene na „*seksualne karakteristike osoba, kao što su prisiljavanje osobe da se skinе gola u javnosti, sakaćenje genitalija neke osobe ili odsijecanje ženskih dojki*”.⁷

Prema Dodatku II. Preporuke Rec(2002)5 Odbora ministara Vijeća Evrope državama članicama o zaštiti žena od nasilja seksualno nasilje je „*svaki seksualni čin počinjen protiv volje druge osobe, uključujući seksualno izrugivanje i zadirkivanje, zurenje, nepoželjne komentare, egzibicionizam, uvredljive telefonske pozive, nepoželjne seksualne prijedloge, prisilno gledanje ili učestvovanje u pornografiji, nepoželjno dodirivanje, prisilan seks, silovanje, incest, bolan ili ponižavajući seksualni čin, prisilnu trudnoću, trgovinu ženama i njihovo iskorištavanje u industriji seksa*”.

Seksualno nasilje je dominantan oblik rodno zasnovanog nasilja jer se kao učinilac najčešće javlja muškarac, a kao žrtva žena. Prisutno je u svim zemljama svijeta, bez obzira na tradiciju, kulturu, religiju, običaje, ekonomski ili neki drugi status žene.

5) Navedeno prema publikaciji Rodno uvjetovano nasilje nad ženama izbjeglicama tražiteljicama azila – edukacijski priručnik

6) World Health Organization., World report on violence and health (Geneva: World Health Organization, 2002), Chapter 6, pp. 149.

7) McDougall, Gay J. (1998). *Contemporary forms of slavery: systematic rape, sexual slavery and slavery-like practices during armed conflict*. Final report submitted by Ms. Jay J. McDougall, Special Rapporteur, E/CN.4/Sub.2/1998/13.

Seksualno nasilje se sastoji od radnji različitog oblika čiji cilj se često ogleda u namjeri učinioca da žrtvi nanese teško poniženje i umanju dostojanstvo ličnosti, a ponekada se koristi i kao alat za zastrašivanje drugih (npr. u slučaju kada su drugi primorani da gledaju djela seksualnog nasilja). Smatra se da su najznačajniji faktori koji doprinose viktimizaciji žrtve od seksualnog nasilja pol žrtve, životna dob, zloupotreba sredstava ovisnosti, ovisnost i slično.

Faktori koji utiču na muškarca da postane seksualni nasilnik najčešće se vezuju za zloupotrebu sredstava ovisnosti, seksualne sklonosti koje uključuju nasilje, neprijateljstvo prema ženama, iskustva seksualnog zlostavljanja u djetinjstvu, ali značajan uticaj može imati i porodica i društvo u kojem živi. Karakteristični faktori vezani za porodicu jesu delinkventna i agresivna ponašanja, prodično nasilje i naglašen patrijarhalni odnos u porodici. Od širih društvenih faktora se navodi neefikasna policijska i pravna zaštita te visok opšti nivo tolerancije prema nasilju nad ženama.

O rasprostranjenosti seksualnog nasilja se ne može govoriti sa sigurnošću jer je tamna brojka kriminaliteta u ovoj oblasti visoka. Smatra se da je broj slučajeva nasilja koji je zabilježila policija vrlo mali u odnosu na stvaran broj slučajeva nasilja. Podaci mnogih svjetskih istraživanja pokazuju kako na jedan prijavljen slučaj silovanja dolazi između 15 - 20 neprijavljenih, dok je za neke manje drastične oblike seksualnog nasilja ta brojka još viša. U prilog ovome govore i podaci iz sudske prakse u BiH jer je broj slučajeva u kojima se sudi za osnovni oblik krivičnog djela izuzetno mali, a prijava za silovanje u braku ili nekom drugom partnerskom odnosu skoro da i nema. Razlozi za ovako mali broj prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja vezuje se za postojanje tipičnih mitova i predrasuda vezanih uz ovaj oblik nasilja, za nepovjerenje u pravosudni sistem, nepostojanje specijalnih službi podrške žrtvama, itd. Neprijavljivanje seksualnog nasilja ima negative posljedice na odnos društva prema istom, jer se stvara lažna slika da se radi o obliku nasilja koji je rijedak i zbog toga ne treba biti u fokusu društvenog interesovanja. Indirektno takva pogrešna percepcija obima ovog oblika nasilja dovodi i do nepostojanja servisa za pomoć žrtvama seksualnog nasilja, kao i na nedostatak terapijskih programa za rad s nasilnicima - silovateljima.

Najozbiljniji oblik seksualnog nasilja je silovanje. Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji silovanje je „fizičkom prisilom ili na neki drugi način prisiljena penetracija - pa makar i neznatna - stidnice ili anusa, koristeći penis, druge dijelove tijela ili neki predmet”.⁸ Poseban oblik silovanja predstavlja „bračno silovanje” koje se događa u

8) Vidite World Health Organization., World report on violence and health (Geneva: World Health Organization, 2002), Chapter 6, pp. 149

bračnim ili vanbračnim zajednicama. Često učinioci ovog oblika silovanja smatraju da je njihovo ponašanje dozvoljeno jer su u braku (odnosno, da je obljava „bračna obaveza”). U seksualno nasilje spada i pokušaj silovanja.

Poseban oblik seksualnog nasilja predstavlja seksualno zlostavljanje, zatim seksualna eksploatacija ili prisilna prostitucija, seksualno uznemiravanje, seksualno zlostavljanje djece, uskraćivanje prava na korištenje kontracepcije ili na usvajanje drugih mjera zaštite od polno prenosivih bolesti i druga djela: incest i izlaganje prisilnoj pornografiji mogu također predstavljati druga djela seksualnog nasilja. Seksualno zlostavljanje se definiše kao „stvarno ili prijetee fizičko nametanje seksualne prirode, uključujući neprimjereno dodirivanje, na silu ili pod nejednakim ili prinudnim uslovima”. Tjeranje na izvođenje oralnog seksa, prisiljavanje na masturbaciju ili gledanje nekoga kako masturbira također se računaju kao druga djela seksualnog napada. Kao oblike nasilja protiv seksualnog integriteta, Svjetska zdravstvena organizacija navodi i žensko genitalno sakaćenje, testiranje djevičanstva, prisilni pobačaj i trgovinu ljudima u svrhu seksualne eksploatacije.⁹

2.2 Međunarodni aspekt seksualnog nasilja

Seksualno nasilje je zabranjeno i prepoznato kao oblik rodno zasnovanog nasilja na međunarodnom, regionalnom i nacionalnom nivou.

U međunarodnim pravnim sistemima seksualno nasilje se konceptualiziralo na četiri načina:

1. kao kršenje ljudskih prava žena,
2. kao oblik mučenja (u slučaju silovanja),
3. kao ratni zločin (u slučaju silovanja) i
4. kao oblik rodne diskriminacije.

Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR), Opšta deklaracija o ljudskim pravima (UDHR) i Pekinška deklaracija i platforma za djelovanje govore o seksualnom nasilju kao kršenju ljudskih prava i obliku rodne diskriminacije.

9) Navedeno prema publikaciji Rodno uvjetovano nasilje nad ženama izbjeglicama tražiteljicama azila – edukacijski priručnik,

Međunarodni i regionalni standardi ljudskih prava su se razvili do shvatanja da seksualni napadi, uključujući silovanje, trebaju biti definisani nedostatkom pristanka na seksualnu aktivnost, a ne postojanjem prinude.

Razvoj međunarodnog krivičnog prava doveo je do prepoznavanja da se pristanak može dati slobodno i istinski samo onda kada slobodna volja jedne strane koja daje pristanak nije nadjačana prisilnim okolnostima i kada je ta osoba sposobna dati pristanak. Pristanak se može povući u bilo kojem trenutku. Definicija silovanja prema stavu Međunarodnog krivičnog suda odnosi se **na nekonsenzualnu** „invaziju tijela osobe ponašanjem koje rezultira penetracijom, koliko god neznatnom, bilo kojeg dijela tijela žrtve ili počinitelja spolnim organom ili analnog ili genitalnog otvora žrtve bilo kojim predmetom ili bilo kojim drugim dijelom tijela”.

Istanbulska konvencija zahtijeva da države stranke inkriminišu silovanje i sve druge oblike seksualnog nasilja nekonsenzualne prirode, takođe i s trećom osobom (čl. 36.). Dakle, pristanak igra odlučujuću ulogu u Istanbulskoj konvenciji koja prepoznaje da svi oblici seksualnih činova koji se vrše nad drugom osobom bez njezinog/njegovog slobodno datog pristanka i koji se vrše s namjerom, predstavljaju djela seksualnog nasilja.

Evropska konvencija o ljudskim pravima ne sadrži posebno nabrojana kršenja ljudskih prava koja se odnose na silovanje. Međutim, Evropski sud za ljudska prava razvio je sudsku praksu u člancima koji se odnose na mučenje, neljudsko i ponižavajuće postupanje. Evropski sud za ljudska prava upotrijebio je čl. 3. (zabrana mučenja) za podržavanje žalbi žrtava silovanja protiv neaktivnosti njihove vlastite države, e.g. *Aydin v. Turkey* (no.2317/94) (Walby et al. 2013: 78). Značajan slučaj *M.C. v. Bulgaria* (no. 39272/98) pokazuje da **manjak nasilja ne znači da je žrtva dala pristanak.**

2.2.1 Stav Evropskog suda za ljudska prava

Pitanje postojanja otpora žrtve kao ključnog elementa krivičnog djela silovanja raspravljano je i pred Evropskim sudom za ljudska prava. U slučaju *M.C. protiv Bugarske*, Sud je istakao da, prema članovima 3. i 8. Konvencije, države članice imaju pozitivnu obavezu ne samo da usvoje krivični zakon kojim se djelotvorno kažnjava silovanje, već i da ovaj zakon primjenjuju putem djelotvorne istrage i krivičnog gonjenja. S tim u vezi Sud je primijetio da su se države članice Savjeta Evrope složile da je kažnjavanje seksualnih odnosa bez saglasnosti, bez obzira da li se žrtva opirala, neophodno

za djelotvornu zaštitu žena od nasilja i podsticanje daljih reformi u toj oblasti. U konkretnom slučaju M.C. se žalila da bugarski zakon i praksa nisu pružili djelotvornu zaštitu od silovanja i seksualnog zlostavljanja, pošto se krivični postupak pokreće samo u slučajevima u kojima se žrtve aktivno brane. U njenom slučaju, javni tužilac je okončao postupak zaključivši da korišćenje sile ili prijetnje nije utvrđeno van razumne sumnje jer nije dokazano da je podnosilac predstavke pružala otpor ili pokušala da traži tuđu pomoć (iako je medicinskim pregledom utvrđeno da je izvršena obljuba). Takav zaključak utemeljen je na činjenici da nisu postojali «direktni» dokazi silovanja, kao što su tragovi nasilja i otpora ili poziva u pomoć. S obzirom da Bugarska vlada nije uspjela da priloži kopije presuda ili pravnih komentara kojima bi opovrgla tvrdnje podnosioca predstavke o restriktivnom pristupu u krivičnom gonjenju silovanja, Sud je zaključio da nije ispunjena obaveza Bugarske prema članovima 3. i 8. Konvencije, posmatranih u svjetlu relevantnih savremenih standarda uporednog i međunarodnog prava – da se ustanovi i djelotvorno primjenjuje krivičnopravni sistem kažnjavanja svih oblika silovanja i seksualnog zlostavljanja.

2.2.2 Seksualno nasilje prema Istanbulskoj konvenciji

Istanbulska konvencija je prvi pravno obavezujući akt koji definiše nasilje nad ženama i nasilje u porodici, a u okviru toga daje definiciju seksualnog nasilja.

Član 36 – Seksualno nasilje, uključujući silovanje - glasi:

- „1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi obezbijedile da sljedeći vidovi namjernog ponašanja budu inkriminirani:
- a. vaginalna, analna ili oralna penetracija seksualne prirode na tijelu drugog lica bez njenog/njegovog pristanka, korišćenjem bilo kog dijela tijela odnosno predmeta;
  - b. druge seksualne radnje sa licem bez njenog/njegovog pristanka;
  - v. navođenje drugog lica na pokušaj seksualnih radnji sa trećim licem bez njenog/njegovog pristanka.
2. Pristanak mora da bude dobrovoljan ishod slobodne volje lica prema procjeni u kontekstu datih okolnosti.
3. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi obezbijedile da se odredbe iz stava 1 takođe primjenjuju na djela počinjena nad bivšim odnosno sadašnjim supružnicima odnosno partnerima u skladu sa međunarodnim pravom.”

U vezi sa navedenim članom, u obrazloženju Istanbulske konvencije autori su naveli sljedeće:

„189. Ovaj član određuje krivično djelo seksualnog nasilja, uključujući silovanje. Stav 1. obuhvata sve oblike seksualnih radnji nad drugom osobom bez njenog slobodnog pristanka koji se izvode namjerno. Tumačenje riječi "namjerno" ostavljeno je nacionalnom zakonodavstvu, ali se obaveza namjernog ponašanja odnosi na sve elemente krivičnog djela.

190. Podstav a. odnosi se na vaginalnu, analnu ili oralnu penetraciju na tijelu drugog lica na koju to lice nije pristalo. Penetracija se može vršiti korištenjem dijelova tijela ili predmeta. Autori su kroz obavezu da penetracija bude seksualne prirode htjeli da naglase ograničenja ove odredbe i izbjegnu probleme u tumačenju. Termin „seksualne prirode” opisuje čin koji ima seksualnu konotaciju. On se ne odnosi na djela koja nemaju takvu konotaciju ili podtekst (kontekst). Podstav b. obuhvata sva djela seksualne prirode bez pristanka jedne od strana u kojima nema penetracije. Na kraju podstav v. obuhvata situacije u kojima se žrtva bez pristanka navodi da obavlja ili trpi radnje seksualne prirode sa licem ili od lica koje nije počinitelj. U odnosima zloupotrebe žrtve su često prisiljene da stupaju u seksualne radnje sa licem koje učinilac odabere. Cilj podstava v. jeste da obuhvati scenarija u kojima učinilac nije lice koje obavlja seksualni čin, već ono koje tjera žrtvu da stupi u seksualnu aktivnost sa trećim licem pod uslovom da ovo ponašanje ima veze sa namjernim ponašanjem koje mora biti inkriminisano u skladu sa članom 36. Konvencije.

191. Prilikom procjene sastavnih elemenata krivičnih djela članice treba da imaju u vidu sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava. U tom pogledu, autori si željeli da podsjetite, povodom mogućeg tumačenja, na presudu u slučaju M.C. v. Bulgaria od 4. decembra 2003. godine, u kojoj je Sud naveo da je: „uvjeren da rigidan pristup u krivičnom postupku koji se odnosi na seksualne presteupe, kao što je traženje dokaza fizičkog otpora u svim okolnostima, predstavlja rizik da određeni tipovi silovanja ostanu nekažnjeni i time ugrožava djelotvornu zaštitu seksualne autonomije pojedinca. U skladu sa suvremenim standardima i trendovima u toj oblasti, pozitivne obaveze država članica u skladu sa članom 3. i 8. Konvencije moraju se shvatiti kao obaveza kažnjavanja i djelotvornog krivičnog gonjenja svake seksualne radnje bez pristanka, i kada nema fizičkog otpora žrtve” (&166). Sud je takođe zabilježio sljedeće: ” Neovisno od formulacije u zakonu, u mnogim zemljama se u praksi zahtijeva krivično gonjenje seksualnih radnji bez pristanka u svim okolnostima

putem tumačenja relevantnih termina u zakonu („prinuda”, „nasilje”, „prisila”, „prijetnja”, „prevara”, „iznenađenje”, i dr.) i putem procjene dokaza osjetljive na kontekst” (&166).

192. Krivično gonjenje ovog krivičnog djela zahtijeva procjenu dokaza osjetljivu na kontekst kako bi se na osnovu pojedinačnih slučajeva utvrdilo da li je žrtva slobodno pristala na seksualnu radnju. Takva procjena treba da uvaži veliki raspon bihevioralnih odgovora žrtava na seksualno nasilje i silovanje i ne zasniva se na pretpostavkama tipičnog ponašanja u takvim situacijama. Jednako je značajno obezbijediti da tumačenje zakona koji tretiraju silovanje i krivični postupci u slučajevima silovanja ne budu pod uticajem rodni stereotipa i mitova o muškoj i ženskoj seksualnosti.

193. Kod primjene ove odredbe, članice Konvencije su u obavezi da obezbijede krivično zakonodavstvo koje obuhvata pojam nedostatka slobodno datog pristanka na bilo koju od seksualnih radnji nabrojani u podstavu a do v. Ostavlja se međutim članicama da odluče o formulaciji zakona i faktora koje smatraju sprečavajućim za davanje slobodnog pristanka. Stav 2 samo precizira da pristanak mora biti voljan i posljedica slobodne volje lica, kako se procjenjuje u kontekstu datih okolnosti.

194. Stav 3. navodi obavezu članica Konvencije da obezbijede da se krivična djela seksualnog nasilja i silovanja u skladu sa ovom Konvencijom primjenjuju na sve seksualne radnje bez pristanka, nezavisno od odnosa između učinioca i žrtve. Seksualno nasilje i silovanje su čest oblik pokazivanja moći i kontrole u odnosima zloupotrebe i vjerovatno je da će do njih doći tokom i nakon raskida. Od izuzetne je važnosti da se obezbijedi da nema izuzetaka kod inkriminisanja i krivičnog gonjenja takvih djela počinjenih nad sadašnjim ili bivšim supružnicima ili partnerima u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom.¹⁰

Član 40 Istanbulske konvencije - seksualno uznemiravanje - glasi:

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da svaki oblik neželjenog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode u svrhu ili uz ishod povrede dostojanstva osobe, posebno kada se stvara zastrašujuća, neprijateljska, degradirajuća, ponižavajuća ili uvredljiva atmosfera, bude predmet krivične ili druge sankcije.

10) Navedeno prema publikaciji Konvencija Savjeta Europe o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Vlada Republike Srpske, Gender centar, 2011. godine, s. 77,78.

U obrazloženju Istanbulske konvencije se navodi:**Član 40. – seksualno uznemiravanje**

207. Ovaj član sadrži prncip prema kojem je seksualno uznemiravanje predmet krivične ili „druge” pravne sankcije, što znači da su autori odlučili da ostave članicama odabir tipa posljedica sa kojima će se učinilac suočiti ukoliko učini ovo određeno krivično djelo. Iako načelno smatraju da je bolje staviti ponašanje iz ovog člana pod krivični zakon, autori su prepoznali da je seksualno uznemiravanje u mnogim nacionalnim zakonodavnim sistemima obrađeno u okviru građanskog ili radnog zakonodavstva. Stoga članice mogu da izaberu da se bave seksualnim uznemiravanjem bilo u okviru krivičnog zakonodavstva bilo kroz administrativne ili druge pravne sankcije, sve dok se zakon bavi seksualnim uznemiravanjem.

208. Tipovi ponašanja obuhvaćeni ovom odredbom su mnogostruki. Obuhvataju tri osnovne forme ponašanja: verbalno, neverbalno i fizičko ponašanje seksualne prirode koje žrtva ne želi.

Verbalno ponašanje odnosi se na riječi ili zvuke koje učinilac izrazi ili iskaže, kao što su šale, pitanja, primjedbe, a može ih iskazati usmenim ili pisanim putem. Neverbalno ponašanje s druge strane, obuhvata sve izraze ili iskaze učinioca koji ne obuhvataju riječi ili zvuke, na primjer izrazi lica, pokreti ruku ili simboli. Fizičko ponašanje odnosi se na svako seksualno ponašanje učinioca i može da obuhvati situacije koje uključuju kontakt s tijelom žrtve. Kao u članu 36, bilo koji od ovih oblika ponašanja mora biti seksualne prirode kako bi bio obuhvaćen ovom odredbom. Uz to, svako pomenuto ponašanje za žrtvu mora biti neželjeno, ili ga učinilac mora nametnuti. Osim toga, pomenuta djela moraju imati za cilj ili posljedicu povredu dostojanstva žrtve. Ovo je slučaj ako je u pitanju ponašanje koje stvara zastrašujuću, neprijateljsku, degradirajuću, ponižavajuću ili uvredljivu atmosferu. Namjera je da se uhvati obrazac ponašanja čiji pojedinačni elementi, sami za sebe, ne moraju neophodno da budu sankcionisani.

209. Pomenuta djela tipično se izvode u kontekstu zloupotrebe moći, obećanja ili nagrade ili prijetnje odmazdom. U većini slučajeva žrtva i učinilac se poznaju i njihovu vezu često odlikuju razlike u hijerarhiji i moći. Primjena ovog člana nije ograničena na oblast zapošljavanja. Međutim, trebalo bi naglasiti da se odgovornost može razlikovati u odnosu na određenu situaciju u kojoj se takvo ponašanje odigrava.¹¹

11) Ibid.s. 80, 81.

III DIO

3. UPOREDNI PRIKAZ KRIVIČNOPRAVNE REGULATIVE KRIVIČNIH DJELA SEKSUALNOG NASILJA

Jedan dio država potpisnica Istanbulske konvencije je izvršio izmjenu krivičnog zakonodavstva u oblasti krivičnopravne zaštite polnog integriteta prilagodivši ga zahtjevima iz Istanbulske konvencije. Usklađivanje se odnosilo na uvođenje novih krivičnih djela, ali i na izmjenu zakonske definicije krivičnog djela silovanja na način da se osnovni oblik krivičnog djela silovanja normira kao obljuba ili s njom izjednačen čin izvršen nad drugom osobom bez njenog pristanka. Kao posljedica novih stavova i usvojenih dokumenata na međunarodnom i regionalnom nivou, došlo je i do izmjene tradicionalnog koncepta krivičnih djela protiv polnog integriteta. U narednom tekstu ćemo prikazati zakonska rješenja koja su prihvaćena u državama Evropske unije koje su imale tradicionalni koncept seksualnih delikata sličan u svim zemljama bivše Jugoslavije, kao i rješenja država koje su na putu da postanu članice EU. Razlog tome je činjenica da su države bivše Jugoslavije imale sličan pristup u primjeni tih zakonskih rješenja, a sudska praksa se često oslanjala na rješenja sudova iz bivših republika koje su činile tadašnju državu. U cilju da se pravosudna zajednica upozna sa novim zakonskim rješenjima u narednom tekstu ćemo dati prikaz zakonskih rješenja iz nekoliko država.

3.1 Republika Slovenija

Kazenski zakonik (KZ-1-NPB4)¹² je usklađen sa zahtjevima Istanbulske konvencije Zakonom o izmjenama i dopunama KZ koji je proglašen 12. juna 2021. godine. U vezi sa izvršenim izmjenama objavljeno je: da je Ministarstvo pravde Republike Slovenije intervenisalo 21. jula 2020. godine na usaglašavanju Prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika, koji sadrži i izmjene i dopune u poglavlju o krivičnim djelima protiv polnog integriteta, koje podrazumijevaju prelazak sa tradicionalnog „model prinude“ na „model pristanka“ S tim u vezi, predstavnici Ministarstva pravde su naglasili da je glavna karakteristika krivičnopravne zaštite seksualne autonomije zasnovane na „modelu pristanka“ (za razliku od tradicionalnog „modela prinude“) da krivično djelo inkriminiše seksualne radnje bez pristanka, a postojanje sile ili prijetnje postaje kvalifikatorna okolnost. U vezi sa krivičnim djelima silovanja, seksualnog nasilja i seksualnog zlostavljanja ugrožene osobe, sprovedeno je empirijsko istraživanje reprezentativnog uzorka sudske prakse u vezi sa krivičnim djelom silovanja, seksualnog nasilja i seksualnog zlostavljanja. Istraživanje je, na osnovu državnotužilačke i sudske prakse, pokazalo da opisi navedenih krivičnih djela ne obuhvataju:

- a. situacije u kojima žrtva odbija seksualni čin, ali se iz različitih razloga uopšte ne opire fizički ili se ne opire dovoljno, i
- b. radnje u kojima počinitelj brzo iskorištava žrtvino iznenađenje.

12) <https://zakonodaja.com/zakon/kz-1>

Na osnovu navedenog, Radna grupa koja je pripremala tekst zakona, je gotovo jedno-glasno ocijenila da je primjereno u Krivičnom zakoniku kreirati novo krivično djelo, kojim će se krivično djelo inkriminisati po „modelu veta” kao jednom od modela pristanka te da je takvo rješenje neophodno dopuniti okolnostima zbog kojih žrtva, iz različitih razloga, često ne može ni da kaže ne. Predstavnici Ministarstva ističu da „model veta” znači prelazak sa „modela prinude” u „model pristanka” te se tako predloženim izmjenama zakona obuhvataju svi nedostaci koje Empirijska studija ističe kao nedostatke postojeće regulative krivičnih djela protiv seksualnog integriteta. Dakle, izmjenama i dopunama poglavlja o krivičnim djelima protiv polnog integriteta obuhvaćene su sve situacije za koje je utvrđena pravna praznina u ispitivanju državnotužilačke i sudske prakse, tako da za postojanje krivičnog djela silovanja i seksualnog nasilja više nije potrebna primjena sile ili prijetnje od strane izvršioca i da se više ne očekuje fizički otpor žrtve.

U odnosu na razliku između „modela afirmativnog pristanka” i „modela veta” kao dvije mogućnosti uporednog prava kojima se napušta „tradicionalni model prinude”, važno je i iskustvo nadležnih u pružanju dokaza u konkretnim slučajevima. Belgijski nadležni organi (Belgija je izabrala „model afirmativnog pristanka” na zakonodavnom nivou), na primjer, na pitanje kako dokazati odsustvo pristanka žrtve na sudu, navode da postojanje sile, prijetnje ili obmane znači da žrtva nije pristala na seksualni odnos.

U vezi sa izmjenama KZ-a, predstavnici Ministarstva navode da se predlažu novi prvi stavovi čl. 170. i 171. KZ-1, koji definišu krivična djela silovanja i seksualnog nasilja. U prvom dijelu, dva predložena nova paragrafa znače inkriminaciju miješanja u seksualno samoopredjeljenje osobe protiv njene volje - po „modelu veta”.

Dakle, za postojanje krivičnog djela više nije potrebno da izvršilac mora upotrijebiti silu ili prijetnju, a nije potrebno ni da se žrtva fizički opire učiniocu, već žrtva mora izraziti svoje neslaganje (učiniti ga vidljivim) ili biti u poziciji u kojoj ne može izraziti svoje neslaganje (potpuna pasivnost, pijanstvo, nesvijest, strah koji paralizuje, itd.). Uz navedeno, jasno je naznačeno gdje je granica između dozvoljenih i zabranjenih radnji, što je važno i sa stanovišta pravne sigurnosti.

Ističe se da je jedan od glavnih nedostataka „modela veta” to što on ne uzima u obzir mogućnost da žrtva, iz različitih razloga, često ne može čak ni reći (ili pokazati kroz odlučne radnje) „ne”. Empirijska studija, kao što je gore pomenuto, uočava ove nedostatke i u odnosu na postojeće inkriminacije. Navedene situacije su obuhvaćene pravnim pojmom „iskorištavanjem prethodnog stalnog zastrašivanja”, koji je dijelom

takođe zasnovan na modelu austrijske regulative i proširen sa „drugim okolnostima ili uslovima zbog kojih (žrtva) nije u mogućnosti da izrazi odbijanje”, jer im je nemoguće nabrojati sve okolnosti koje mogu dovesti do t. i. „zamrzavanja žrtve” ili drugi uslovi zbog kojih ona nije u stanju da reaguje.¹³

Nakon usvojenih izmjena zakonska definicija krivičnog djela silovanja - glasi:

Silovanje

Član 170

- (1) Ko bez pristanka drugog lica izvrši polni odnos ili sa njim izjednačenu polnu radnju, kaznit će se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.
- (2) Pristanak iz prethodnog stava ovog člana daće se ako je lice pristalo na polni odnos ili sa njim izjednačenu polnu radnju svojom spolja uočljivom, nedvosmislenom i slobodnom voljom i ako je moglo donijeti takvu odluku.
- (3) Ko silom ili prijetnjom direktnim napadom na život ili tijelo prinudi drugo lice na polni odnos ili sa njim izjednačenu polnu radnju, kaznit će se zatvorom od jedne do deset godina.
- (4) Ako je djelo iz prethodnog stava učinjeno svirepo ili posebno ponižavajuće ili ako je djelo učinilo više lica uzastopce ili prema osuđenima ili drugim licima lišenim slobode, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od tri do petnaest godina.
- (5) Ko primora drugu osobu na polni odnos ili sa njim izjednačenu polnu radnju prijetnjom da će za njega ili njene srodnike, iznijeti nešto što bi štetilo njegovoj časti ili ugledu, ili nanošenjem štete njemu ili njenoj rodbini kazniće se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.
- (6) Ako su djela iz stava prvog, trećeg ili petog ovog člana učinjena protiv lica sa kojim učinilac živi u bračnoj, vanbračnoj ili registrovanoj istospolnoj zajednici, gonjenje će se pokrenuti na prijedlog.¹⁴

13) Tekst dostupan na www.gov.si/novice/2020-07-22-spremembe-kazenskoga-zakonika-ki-se-nanasajo-tudi-na-kazniva-dejanja-zoper-spolno-nedotakljivost-vceraj-posredovane-v-usklajevanje/, pristupljeno 28.06.2022.godiine

14) Krivično pravna regulativu seksualnog nasilja pogledajte u glavi devetnaest KZ Slovenije na www.zakonodaja.com/zakon/kz-1

3.2 Republika Hrvatska

Kazneni zakon Republike Hrvatske predviđa dvije posebne grupe krivičnih djela kojima reguliše seksualno zlostavljanje. U glavi šesnaest su inkriminacije koje se odnose na zaštitu polnog integriteta punoljetnih lica, a glava XVII sadrži inkriminacije kojima se štiti polni integritet djece.

Krivično djelo silovanja je regulisano na sljedeći način:

Silovanje

Članak 153.

(1) Tko s drugom osobom bez njezinog pristanka izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju ili navede drugu osobu da bez svog pristanka s trećom osobom izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju ili da bez svog pristanka nad samom sobom izvrši sa spolnim odnošajem izjednačenu spolnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

(2) Tko djelo iz stavka 1. ovoga članka počini uporabom sile ili prijetnje da će izravno napasti na život ili tijelo silovane ili druge osobe kaznit će se kaznom zatvora od tri do deset godina.

(3) Počinitelj koji je bio u otklonjivoj zabludi glede postojanja pristanka iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.

(4) Počinitelj koji je bio u otklonjivoj zabludi glede postojanja pristanka iz stavka 2. ovoga članka kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

(5) Pristanak iz stavka 1. ovoga članka postoji ako je osoba svojom voljom odlučila stupiti u spolni odnošaj ili s njime izjednačenu spolnu radnju i bila je sposobna donijeti i izraziti takvu odluku. Smatra se da takvog pristanka nema osobito ako je spolni odnošaj ili s njime izjednačena spolna radnja izvršena uz uporabu prijetnje, prijevare, zlouporabom položaja prema osobi koja se prema počinitelju nalazi u odnosu zavisnosti, iskorištavanjem stanja osobe zbog kojeg ona nije bila sposobna izraziti svoje odbijanje, ili nad osobom kojoj je protupravno oduzeta sloboda.

Teška kaznena djela protiv spolne slobode

Članak 154.

(1) Kaznom zatvora od **tri** do deset godina kaznit će se tko djelo iz članka 153. stavka 1. ovoga Zakona počini:

1. prema bliskoj osobi,
  2. prema žrtvi posebno ranjivoj zbog njezine dobi, bolesti, ovisnosti, trudnoće, invaliditeta, teške tjelesne ili duševne smetnje,
  3. na osobito okrutan ili osobito ponižavajući način,
  4. iz mržnje,
  5. zajedno s jednim ili više počinitelja, pri čemu je prema istoj osobi izvršeno više spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih spolnih radnji,
  6. uz uporabu oružja ili opasnog oruđa,
  7. na način da je silovana osoba teško tjelesno ozlijeđena ili je ostala trudna.
- (2) Tko djelo iz članka 153. stavka 2. ovoga Zakona počini pod okolnostima iz stavka 1. ovoga članka, kaznit će se kaznom zatvora od pet do petnaest godina.
- (3) Ako je kaznenim djelom iz članka 153. stavka 1. i 2. ovoga Zakona prouzročena smrt silovane osobe, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje pet godina.

Krivičnopravnu regulativu seksualnog nasilja pogledajte u glavi 16 i 17 KZ Hrvatske.¹⁵

3.3 Republika Crna Gora

Krivični zakon Crne Gore u glavi 18 (krivična djela protiv polne slobode) predviđa novu koncepciju krivičnog djela silovanja, ali zadržava i druga krivična djela koja predstavljaju seksualno nasilje.

Krivičnopravna regulativa silovanja - glasi:

Silovanje

Član 204

- (1) Ko nad drugim izvrši obljubu ili sa njom izjednačen čin bez njegovog pristanka, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina.
- (2) Ko prinudi drugog na obljubu ili sa njom izjednačen čin upotrebom sile ili prijetnjom da će neposredno napasti na život ili tijelo tog ili drugog lica, kazniće se zatvorom od dvije do deset godina.

15) <http://www.propisi.hr/print.php?id=11365>, pristupljeno 30.06.2022. godine

(3) Ako je djelo iz st. 1 ili 2 ovog člana učinjeno prijetnjom da će se za to ili drugo lice otkriti nešto što bi škodilo njegovoj časti ili ugledu ili prijetnjom drugim teškim zlom, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.

(4) Ako je usljed djela iz st. 1, 2 ili 3 ovog člana nastupila teška tjelesna povreda lica prema kojem je djelo izvršeno ili ako je djelo izvršeno od strane više lica ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način ili prema maloljetniku ili je djelo imalo za posledicu trudnoću, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina.

(5) Ako je usljed djela iz st. 1, 2 ili 3 ovog člana nastupila smrt lica prema kojem je djelo izvršeno ili je djelo učinjeno prema djetetu, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.

Ostala krivična djela iz ove grupe krivičnih djela pogledajte u KZ Crne Gore.¹⁶

3.4 Republika Srbija

Krivično zakonodavstvo Republike Srbije nije prihvatilo novu koncepciju krivičnog djela silovanja koja postoji u prethodno navedenim zakonima, tako da je **krivično djelo silovanja u Krivičnom zakonu Republike Srbije** regulisano na sljedeći način:

Silovanje

Član 178

(1) Ko prinudi drugog na obljubu ili sa njom izjednačen čin upotrebom sile ili pretnjom da će neposredno napasti na život ili telo tog ili njemu bliskog lica, kazniće se zatvorom od pet do dvanaest godina.

(2) Ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno pretnjom da će se za to ili njemu blisko lice otkriti nešto što bi škodilo njegovoj časti ili ugledu ili pretnjom drugim teškim zlom, učinilac će se kazniti zatvorom od dve do deset godina.

(3) Ako je usled dela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila teška telesna povreda lica prema kojem je delo izvršeno ili ako je delo izvršeno od strane više lica ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način ili prema maloletniku ili je delo imalo za posledicu trudnoću, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina.

16) <https://crnvo.me/wp-content/uploads/2021/02/Krivicni-zakonik-Crne-Gore.doc.pdf>, pristupljeno dana 30. 6. 2022. godine

(4) Ako je usled dela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila smrt lica prema kojem je delo izvršeno ili je delo učinjeno prema detetu, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina ili doživotnim zatvorom.

Ostala krivična djela seksualnog nasilja su sadržana u glavi 18 - Krivična djela protiv polne slobode.¹⁷

3.5 Krivični zakonik Republike Sjeverne Makedonije

Krivični zakon Republike Sjeverne Makedonije u glavi 19. – Krivična djela protiv polne slobode i polnog morala predviđa krivično djelo silovanja na sljedeći način:

Silovanje

Član 186

(1) Ko drugog upotrebom sile ili pretnjom neposrednim napadom na njegov život ili telo ili život ili telo njemu bliske osobe, prinudi na obljubu, kazniće se zatvorom od tri do deset godina.

(2) Ako je usled krivičnog dela iz stava 1. nastupila teška telesna povreda, smrt ili druge teške posledice, ili je delo učinjeno od više lica ili na posebno svirep ili ponižavajući način, učinilac će se kazniti zatvorom do najmanje četiri godine.

(3) Ko drugog prisili na obljubu ozbiljnom prijetnjom da će za njega ili njemu blisko lice otkriti nešto što bi štetilo njegovoj časti i ugledu ili što bi nanijelo drugu tešku štetu, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

(4) Ko u slučajevima iz st. 1, 2. i 3. učini samo drugu polnu radnju, kazniće se za delo iz stava 1. zatvorom od šest meseci do pet godina, za delo iz stava 2. zatvorom od jedne do deset godina, a za delo iz stava 3. zatvorom od tri meseca do tri godine.¹⁸

17) <https://www.paragraf.rs/propisi/krivnici-zakonik-2019.html>, pristupljeno 30.05.2022. godine

18) Ostala krivična djela iz ove grupe krivičnih djela vidite na <https://jorm.gov.mk> pristupljeno 30.06.2022.

3.6 Krivičnopravna regulative seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini

Kada je u pitanju krivičnopravna regulativa seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini, postoje razlike između Krivičnog zakonika Republike Srpske, s jedne strane i Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine i Krivičnog zakona Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, s druge strane. Krivični zakonik Republike Srpske je djelimično usklađen sa zahtjevima Istanbulske konvencije i Lanzarote konvencije, za razliku od ostala dva zakona u kojima se neophodne izmjene još nisu izvršile.

3.6.1 Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine

Silovanje

Član 203

(1) Ko drugu osobu upotrebom sile ili prijetnje da će izravno napasti na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe prisili na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(2) Ko krivično djelo iz stava 1. ovog člana učini na naročito okrutan ili naročito ponižavajući način, ili ako je istom prilikom prema istoj žrtvi učinjeno više spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih spolnih radnji od više učinitelja, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.

(3) Ako je krivičnim djelom iz stava 1. ovog člana prouzrokovana smrt silovane osobe, ili je ona teško tjelesno ozlijeđena, ili joj je teško narušeno zdravlje, ili je silovana ženska osoba ostala trudna, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora najmanje tri godine.

(4) Kaznom iz stava 2. ovog člana kaznit će se ko učini krivično djelo iz stava 1. ovog člana zbog mržnje prema žrtvi.

(5) Ko krivično djelo iz stava 1. ovog člana učini prema maloljetniku, kaznit će se kaznom zatvora najmanje tri godine.

(6) Ko krivično djelo iz st. 2., 3. i 4. ovog člana učini prema maloljetniku, kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina.

(7) Ako su krivičnim djelom iz stava 2. ovog člana prouzrokovane posljedice iz stava 3. ovog člana, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora najmanje pet godina.¹⁹

19) Ostala krivična djela vidite u Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine ("Sl. novine FBiH", br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017)

3.6.2 Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine

Silovanje

Član 200

(1) Ko drugo lice upotrebom sile ili prijetnje da će neposredno napasti na njegov život ili tijelo ili na život ili tijelo njemu bliskog lica prisili na spolni odnos ili s njim izjednačenu spolnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od tri do deset godina.

(2) Ko krivično djelo iz stava 1 ovoga člana učini na naročito svirep ili naročito ponižavajući način, ili ako je istom prilikom prema istoj žrtvi učinjeno više spolnih odnosa ili s njim izjednačenih spolnih radnji od više učinilaca, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.

(3) Ako je krivičnim djelom iz stava 1 ovoga člana prouzrokovana smrt silovanog lica, ili je ono teško tjelesno povrijeđeno, ili joj je teško narušeno zdravlje, ili je silovano žensko lice ostalo trudno, učinilac će se kazniti kaznom zatvora najmanje tri godine.

(4) Kaznom iz stava 2 ovoga člana kaznit će se ko krivično djelo iz stava 1 ovoga člana izvrši iz mržnje.

(5) Ko krivično djelo iz stava 1 ovoga člana učini prema maloljetniku, kaznit će se kaznom zatvora najmanje tri godine.

(6) Ko krivično djelo iz stavova 2, 3 i 4. ovoga člana učini prema maloljetniku, kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina.

(7) Ako su krivičnim djelom iz stava 2 ovoga člana prouzrokovane posljedice iz stava 3 ovoga člana, učinilac će se kazniti kaznom zatvora najmanje pet godina.²⁰

3.6.3. Krivični zakonik Republike Srpske

Reformom krivičnog zakonodavstva Republike Srpske 2017. godine izvršene su značajne izmjene u oblasti inkriminisanja rodno zasnovanog nasilja. Pored izmjena postojećih krivičnih djela uvedena su i nova krivična djela kao što je Genitalno sakaćenje žena, Prinudni brak, Proganjanje itd. Može se reći da je Krivični zakonik Republike Srpske usvojio veći dio principa koji su proklamovani Istanbulsom konvencijom, Lanzarote konvencijom i Konvencijom o kibernetičkom kriminalu koji se odnose na ovu oblast. Krivična djela kojima se štiti polni integritet su podijeljena u dvije glave, glavu XIV i glavu XV. U glavi XIV su inkriminacije kojima se prvenstveno štiti polni integritet punoljetnih lica, a u glavi XV inkriminacije kojima se štiti polni integritet djece.

20) Ostala krivična djela vidite u **Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine** („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH”, br. 19/2020 - prečišćen tekst)

Silovanje

Član 165

(1) Ko drugog prinudi na obljubu ili s njom izjednačenu polnu radnju upotrebom sile ili prijetnje da će neposredno napasti na život ili tijelo tog ili njemu bliskog lica, kazniće se kaznom zatvora od tri do deset godina.

(2) Ako je djelo iz stava 1. ovog člana izvršeno prema djetetu starijem od petnaest godina, ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način, ili od strane više lica, ili iz mržnje, ili je usljed djela nastupila teška tjelesna povreda, teško narušenje zdravlja ili trudnoća silovanog ženskog lica, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od pet do petnaest godina.

(3) Ako je usljed djela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila smrt lica prema kojem je djelo izvršeno, učinilac će se kazniti kaznom zatvora najmanje deset godina.²¹

21) Ostala krivična djela kojima se štiti polni integriteta vidite u glavi XIV i XV **Krivičnog zakonika Republike Srpske** („Sl. glasnik RS”, br. 64/2017, 104/2018 - odluka US, 15/2021 i 89/2021)

IV DIO

4. SILOVANJE

4.1 Karakteristike osnovnog oblika krivičnog djela silovanja - teorija i sudska praksa

Zakonska formulacija osnovnog oblika krivičnog djela silovanja nije identična u krivičnim zakonima u BiH, s tim što razlike koje postoje ne utiču na suštinu djela.

Osnovni oblik djela u članu 165. st. 1. KZ RS glasi:

Ko drugog prinudi na obljubu ili s njom izjednačenu polnu radnju upotrebom sile ili prijetnje da će neposredno napasti na život ili tijelo tog ili njemu bliskog lica, kazniće se kaznom zatvora od tri do deset godina.²²

Prema KZ FBiH, osnovni oblik djela u članu 203. stav 1. glasi:

(1) Ko drugu osobu upotrebom sile ili prijetnje da će izravno napasti na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe prisili na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

Prema KZ BD BiH osnovni oblik djela u članu 200 glasi:

(1) Ko drugo lice upotrebom sile ili prijetnje da će neposredno napasti na njegov život ili tijelo ili na život ili tijelo njemu bliskog lica prisili na spolni odnos ili s njim izjednačenu spolnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od tri do deset godina.

Iz prethodnog je vidljivo da je, za razliku od starije koncepcije krivičnog djela silovanja, sada **ukinuta bračna i polna diskriminacija. Ovo krivično djelo može izvršiti lice** muškog ili ženskog pola prema drugom licu istog ili različitog pola neovisno od toga da li između njih postoji ili ne postoji bračna zajednica. Takav koncept osnovnog oblika krivičnog djela vodio je neminovno i proširivanju radnje izvršenja tako da je, pored nasilne obljuje, ovim krivičnim djelom obuhvaćena i druga polna radnja, odnosno sa obljubom izjednačena polna radnja. Uporedo sa izmjenom društvenih shvatanja o seksualnom nasilju i zakonske regulative ove oblasti, došlo je i do izmjena u tumačenju pojedinih elemenata ovog djela u njegovoj praktičnoj primjeni.

22) Do donošenja krivičnog zakonika 2017. godine ovaj oblik djela je glasio: Ko drugog prinudi na obljubu ili neku drugu polnu radnju upotrebom sile ili prijetnje da će neposredno napasti na život ili tijelo tog ili njemu bliskog lica, kazniće se kaznom zatvora od tri do deset godina.

Nova koncepcija krivičnih djela protiv polnog integriteta čovjeka, kao i standardi zaštite polnog integriteta uspostavljeni na nivou evropske zajednice te presuda Evropskog suda za ljudska prava u ovoj oblasti, uticale su na izmjenu već ustaljenih stavova i mišljenja sudske prakse o pojedinim elementima ovog krivičnog djela. Navedeno se prvenstveno odnosi na tumačenje elementa „prinude”, tj. upotrebe „sile ili prijetnje” prema pasivnom subjektu u cilju izvršenja obljube ili neke druge polne radnje, ali i na neka druga pitanja koja su od izuzetnog značaja za adekvatnu zaštitu polnog integriteta čovjeka.

Osnovni oblik krivičnog djela čini onaj ko drugoga prinudi na obljubu ili s njom izjednačenu polnu radnju upotrebom sile ili prijetnjom da će neposredno napasti na život ili tijelo tog ili njemu bliskog lica. U pitanju je dakle, **dvoaktno** krivično djelo sastavljeno od **prinude i obljube**, odnosno druge polne radnje. S obzirom da je prinuda sama po sebi krivično djelo, za razliku od obljube, odnosno druge polne radnje koje ne predstavljaju djelatnosti koje su zakonom zabranjene, silovanje spada u nepravu složena krivična djela.

4.1.1 Izvršilac

Izvršilac djela može biti svako, odnosno, lice muškog ili ženskog pola, te stoga ovo djelo spada u *delicta communia*. Pasivni subjekat, odnosno žrtva djela, može biti punoljetna osoba, ženskog ili muškog pola. Prema tome, djelo može biti izvršeno kako između lica suprotnog pola tako i između lica istog pola (npr. izvršilac i pasivni subjekat su lica muškog pola, izvršilac i pasivni subjekat su lica ženskog pola).

4.1.2 Radnja izvršenja

Radnja izvršenja krivičnog djela silovanja sastoji se od prinude i obljube, odnosno s njom izjednačene polne radnje. Stoga kažemo da silovanje spada u složena krivična djela, odnosno nepravu složena krivična djela jer se zakonsko biće krivičnog djela sastoji od dvije radnje, pri čemu jedna radnja, tj. prinuda, sama po sebi predstavlja krivičnog djelo i druge radnje, tj. obljube i s njom izjednačene polne radnje, koje same po sebi ne predstavljaju krivično djelo.

4.1.2.1 Prinuda

Prinuda, kao elemenat bića krivičnog djela silovanja, se sastoji u upotrebi sile ili prijetnje da će se neposredno napasti na život ili tijelo tog ili njemu bliskog lica, a u cilju

ostvarivanja obljube ili s njom izjednačne polne radnje. U pitanju je funkcionalna prinuda, jer se radi o prinudi koja je ciljno usmjerena – s jedne strane osnovni cilj prinude je vršenje obljube ili druge polne radnje, a s druge strane, cilj ove prinude je i slamanje otpora, odnosno **demotivisanje žrtve da uopšte pruža otpor**, čime se takođe omogućava prinudna obljuba ili druga polna radnja.

Apsolutna sila postoji kada lice prema kojem je upotrebljena nije u mogućnosti da odlučuje ili nije u mogućnosti da realizuje donesenu odluku, **tačnije kada je lice onesposobljeno da pruža otpor.** S druge strane, **kompulzivna sila** ne isključuje odlučivanje, ali je odluka donijeta pod njenim uticajem. Njome se najčešće ne isključuje mogućnost fizičkog otpora ali je zbog psihičkog stanja u koje je dovedeno takvim djelovanjem to lice onemogućeno da pruži otpor. Za postojanje takve sile nije relevantno o kakvim se mehanizmima blokade kod prisiljenog lica radi, koji su njegovi emotivni i racionalni razlozi za odustajanje od otpora. Bitno je **da kod učinioca postoji namjera za djelovanjem psihičke sile i da je ona kod lica prema kojem je upotrebljena postigla željeni efekat.**

Tumačenje elementa prinude kao osnovnog elementa ovog krivičnog djela mijenjalo se tokom vremena, a dešavalo se da sudovi u istoj državi, pa čak i isti sudovi u istom ili različitom vremenskom periodu zauzimaju različito stanovište po pitanju postojanja ovog elementa krivičnog djela. Konkretni oblici prinude, odnosno sile i prijetnje upotrebe sile kao konstitutivnog elementa krivičnog djela silovanja su veoma različiti.

U nastavku navodimo nekoliko presuda u kojima se navodi u čemu se sastoji ovaj elemenat.

Kod upotrebe sile kao elementom krivičnog djela silovanja smatra se i primjena omamljujućih sredstava (na primjer primjena alkoholnih sredstava) radi dovođenja ženskog lica protivno njenoj volji u nespješno stanje ili stanje onesposobljavanja za otpor (**VSH, Kž 500/53**).

I psihička prinuda, zavisno od načina i okolnosti pod kojim se manifestuje, može da čini zakonsko obilježje izvršenog djela silovanja, jer ovaj zakonski propis ne ograničava pojam sile samo na upotrebu fizičke sile (**VSS, Kžm 123/69**).

Novija sudska praksa u pogledu ovog elementa zauzima isto stanovište. Tako npr. **Okružni sud u Banjoj Luci u presudi broj 11 O K 015503 15 K** ističe:

„Prinuda se sastoji u upotrebi sile ili prijetnje da će se neposredno napasti na život ili tijelo tog ili njemu bliskog lica. Prinuda po svom intenzitetu može biti aposolutna (neodoljiva) ili kompulzivna (psihička). **Psihička sila ne isključuje odlučivanje, ali je pod njenim uticajem odluka donijeta, to je takvo djelovanje prema drugom licu kojim se ne isključuje mogućnost fizičkog otpora, ali je zbog psihičkog stanja u koje je dovedeno takvim djelovanjem tom licu onemogućeno da pruži otpor.** Takva sila može kod lica prema kome je primijenjena prouzrokovati blokadu motivacije za fizički otpor. Za postojanje takve sile nije relevantno o kakvim se mehanizmima blokade kod prisiljenog lica radi, koji su njegovi emotivni i racionalni uslovi za odustajanje od otpora. Bitno je da kod lica postoji namjera za djelovanjem psihičke sile i da je ona kod lica prema kojem je upotrebljena postigla željeni efekat. To je dakle ona sila koja je u konkretnom slučaju bila dovoljna da savlada ispoljeni otpor, ili eliminiše mogućnost pružanja otpora, predstavlja silu dovoljnog intenziteta u konkretnom slučaju.”

Komentar:

Objašnjenje kompulzivne sile u navedenoj presudi navodi na zaključak da za postojanje krivičnog djela silovanja nije potrebno da žrtva pruža otpor, već je dovoljno da je prema njoj primijenjena sila u konkretnom slučaju bila dovoljna da eliminiše mogućnost pružanja otpora.

Općinski sud u Cazinu, u presudi broj: 20 O K 039193 16 K od 08.03.2021. godine utvrđuje postojanje prinude, odnosno krivičnog djela silovanja u radnjama optuženog koji je:

„dana 21.10.2014. godine, u vremenskom periodu između 01,00 i 03,00 sata, na nepoznatom mjestu na području ..., u svom putničkom motornom vozilu ... gdje se dovezao sa oštećenom, nakon što je prethodno u ugostiteljskom objektu ... konzumirao alkoholna pića u društvu ... pa kada je sa oštećenom i ... krenuo s vozilom prema C..., iskoristio je momenat kada oštećena, usljed popijenog alkoholnog pića nije primijetila kuda je osumnjičeni vozi i da je ... izašao iz vozila, pa je odvezao oštećenu na nepoznatu lokaciju u šumi, zaustavio vozilo i tražio od nje da ga u vozilu oralno zadovolji, a nakon što je ona to odbila, udario ju je otvorenom šakom u predjelu glave, pri čemu joj je od

jačine udarca ispala naušnica, te ju je potom uhvatio za kosu na potiljku i govoreći joj ružne riječi tjerao je da ga oralno zadovolji, nakon čega joj je skinuo tajice i ne obazirući se na to što je oštećena plakala i molila ga da je pusti, dva puta nad njom izvršio nasilni spolni odnos, na način da je protiv njene volje stavio svoj spolni organ u njen spolni organ, uz prijetnju da će je istući, vrijeđajući nju i njenu porodicu, te joj je zaprijetio da ubuduće mora biti samo sa njim i da će morati sa njim imati spolne odnose kad god dođe po nju u ugostiteljski objekat u ... gdje je ista radila, da joj niko ne može pomoći, pa ni njen šef, a nakon toga je odvezao oštećenu u naselje ..., uz prijetnju da o navedenom ne smije nikome ništa reći”

Osnovni sud u Sokocu, u presudi broj: K: 224/90. navodi:

„Optuženi je kriv za krivično djelo silovanja zato što je: upotrebom sile prinudio na obljubu žensko lice, sa kojim ne živi u bračnoj zajednici, tako što je pozvao oštećenu da odu na piće, zatim je odvezao na plato kraj benzinske pumpe koja nije radila, parkirao auto, uhvatio oštećenu za ruke, zavukavši joj ruke ispod ledja, a zatim oborio na sjedište koje je prethodno spustio, pa kako se ona otimala i gurala ga, više puta je ošamario, a zatim joj svukao pantalone i gaće i nad njom izvršio obljubu”.

Isti sud u presudi broj: K: 224/90. navodi:

„Optuženi je kriv za krivično djelo silovanja zato što je: u kući oštećene u kojoj nije bilo drugih lica u jednom trenutku uzeo nož iz predsoblja držeći ga u ruci slobodnom lijevom rukom uhvatio za ruku oštećenu naredivši joj da se svuče a nakon čega je odveo u spavaću sobu i izvršio obljubu.”

Osnovni sud u Brčko distriktu BiH u presudi broj: 96 OK 068609 14 K navodi:

„Optuženi je počinio krivično djelo silovanja tako što je: ušao u staru kuću gdje je dočekao oštećenu u hodniku s leđa iz ulaznih vrata i upotrebom fizičke snage ugurao je u srednju prostoriju kuće, stiskao je i gurao od zid, čime je onemogućio da se brani

rukama, a potom je oborio na pod, ljubio je, stiskao po grudima i tijelu, legao na oštećenu i uporno gurao prste u njenu vaginu kako bi prodro svojim polnim organom, što je i učinio samo vrhom, a nakon dužeg vremena oštećena je usljed konstantnog opiranja izvukla iz džepa jakne koju je optuženi imao na sebi jedan odvijač, kojim ga je ogrebala u predjelu leđa i vrata, a optuženi je polni odnos okončao ejakuliranjem po njenim golim grudima, a potom pobjegao iz kuće u nepoznatom pravcu.”

Vrhovni sud Republike Hrvatske u presudi broj: I Kž-12/99. navodi:

„Primjena sile sastojala se u bacanju oštećenice na kauč i u korištenju vlastite težine tijela u cilju savladavanja otpora žrtve”

Isti sud u presudi broj: I Kž-60/99. navodi:

„Primijenjena sila sastojala se u hvatanju za vrat te u više navrata šamaranje i udaranje oštećenice.”

Element prinude u presudi **Osnovnog suda u Bijeljini broj 80 O K 054911 15 K** od 16. 02. 2016. godine se sastoji u tome što je optuženi:

... u namjeri da oštećenu silom prinudi na seksualni odnos, pošto je prethodno, predstavljajući se kao taksista, isu povezao iz naselja ... upravljajući vozilom ... sa magistralnog puta vozilom skrenuo prema naselju ... I u tom mjestu, na sporednom šumskom putu, zaustavio vozilo, a potom oštećenoj ponudio novac, tražeći od nje da imaju seksualni odnos, što je oštećena odbila, nakon čega počeo da je dodiruje rukom po grudima i po licu i da je privlači prema sebi, nasilno je ljubeći u usta, dok ga je oštećena odgurivala rukama, bezuspješno pokušavajući da se odbrani, jer je bio fizički jači od nje, da bi potom skinuo svoje pantalone i donji veš do koljena i počeo rukom da se dodiruje po svom polnom organu, a onda objema rukama povukao oštećenu prema sebi na sjedište i ponovo počeo da je dodiruje rukama po grudima i da je ljubi u usta, te dok je oštećena ponovo pokušala da se odbrani, odgurujući ga objema rukama od

sebe i govoreći mu „nemoj da me diraš i pipaš, ja ne želim ništa sa tobom”, te u jednom trenutku je uspjela otvoriti vrata na mjestu suvozača i pokušala pobjeći iz vozila, ali ju je on uhvatio za jaknu koju je imala na sebi, te joj je tom prilikom, vukući je u unutrašnjost vozila, pocijepao lijevi rukav na jakni i uspio je ponovo uvući u vozilo, da bi je odmah rukom uhvatio za vrat i kosu sa zadnjeg dijela glave i počeo da joj gura glavu prema svom polnom organu, a kada je tako uspio privući oštećenu na svoje sjedište u vozilu, rekao joj je „hoću da mi popušiš k...”

4.1.2.2 Prijetnja upotrebe sile

Za postojanje krivičnog djela silovanja traži se kvalifikovana prijetnja određenim zlom, tj. prijetnja da će neposredno napasti na život ili tijelo tog ili njemu bliskog lica. Dakle, u pitanju je takva izjava kojom se pasivnom subjektu stavlja u izgled da će, u slučaju da odbije obljubu ili s njom izjednačenu polnu radnju, uslijediti neposredni, direktni napad na život ili tijelo njega ili njemu bliskog lica. Prijetnja zlom koje bi bilo izvršeno kasnije, u bližoj ili daljnjoj budućnosti, nije dovoljna za zasnivanje ove inkriminacije. Samo prijetnja koja je ozbiljna, ostvarljiva, predstavlja elemenat ovog krivičnog djela. Ukoliko subjektivne ili objektivne okolnosti ukazuju na to da zlo kojim se prijeti neće ili ne može biti realizovano, prijetnja nije ozbiljna. **Pri ocjeni ozbiljnosti prijetnje mora se voditi računa o tome da li je takva prijetnja kod pasivnog subjekta objektivno mogla stvoriti utisak da će biti realizovana, odnosno da li je pasivni subjekat imao osnova da povjeruje da će prijetnja biti ostvarena.**

Navedeno stanovište je bilo zastupljeno i u ranijoj sudskoj praksi i tim povodom nije bilo većih dilema.

Tako npr.:

Za, postojanje prijetnje u smislu ovog krivičnog djela nije odlučno da li optuženi ozbiljno misli da ostvari prijetnju i da li je objektivno može ostvariti sredstvom kojim prijeti, već je od odlučnog značaja činjenica da oštećena na osnovu svih okolnosti konkretnog slučaja osnovano drži da je prijetnja ozbiljna i da optuženi tim sredstvom prijetnju može ostvariti (**VSV, Kž 600/69**).

Ozbiljna prijetnja ne može samo da se cijeni kroz težinu izgovorenih riječi kojima se upućuje prijetnja, već i kroz činjenicu da li se takva prijetnja, pojavljuje kao stvarna i moguća s obzirom na lice koje upućuje prijetnju i lice kojem je upućena prijetnja, kao i okolnosti u kojim su se nalazila, ta lica u vrijeme upućivanja te prijetnje (**VSS, Kž I 1997/73**).²³

Vrhovni sud Republike Hrvatske u presudi broj: I Kž- 294/01 od 19.04.2001. godine, ističe:

„Počinio je kazeno djelo silovanja optuženik koji je dječijim pištoljem, za koji je oštećenica, s obzirom na njegov izgled mislila da je pravi, zaprijetio da će joj pucati u glavu, zbog čega se ona uplašila i nije pružala otpor skinuo njene hlače i donje rublje i obavio s njom snošaj”.

Okružni sud u Banjoj Luci u presudi broj 11 O K 015503 15 K ističe:

Prijetnja je izjava kojom se drugom licu stavlja u izgled da će mu se nanijeti neko zlo, tj. da će se neposredno napasti na život ili tijelo tog ili njemu bliskog lica. Samo prijetnja koja je ozbiljna, ostvarljiva, predstavlja element ovog krivičnog djela. Ukoliko subjektivne ili objektivne okolnosti ukazuju na to da zlo kojim se prijeti neće ili ne može biti realizovano, prijetnja nije ozbiljna. Pri ocjeni obziljnosti prijetnje mora se voditi računa o tome da li je takva prijetnja kod pasivnog subjekta objektivno mogla stvoriti utisak da će biti realizovana, odnosno da li je pasivni subjekat imao osnova da povjeruje da će prijetnja biti ostvarena.

4.1.2.3 Otpor žrtve

Dugo vremena je u teoriji i sudskoj praksi dominiralo shvatanje da je osnovni element krivičnog djela silovanja upravo prinuda, odnosno sila ili prijetnja usmjerena na omogućavanje vršenja obljube ili s njom izjednačene polne radnje, te da moraju biti takvog intenziteta da su podobni da slome otpor pasivnog subjekta. Utvrđivanje postojanja takvog intenziteta sile i prijetnje, dugo vremena je smatrano ključnim

23) Presude navedene prema S. Sokolović, „Krivični zakon SR BiH sa pregledom sudske prakse”, SL SRBIH, 1988., str. 80.

pitanjem za postojanje krivičnog djela silovanja. Smatralo se da na takav intenzitet prinude upućuje postojanje trajnog, ozbiljnog i čvrstog otpora pasivnog subjekta. Izostanak takvog otpora od žrtve, prema stanovištu starije sudske prakse, bio je dokaz da ne postoji sila u smislu ovog krivičnog djela.

Navedeno stanovište je bilo skoro opšteprihvaćeno na prostorima bivše Jugoslavije u prošlom vijeku, a njegove ostatke nalazimo i u nekim presudama iz ovog vijeka. **U presudama iz starijeg perioda** često se nailazi na stav da „krivično djelo silovanja može biti samo onda kada oštećena pruža ozbiljan otpor obavljanju polnog snošaja i kada se taj otpor savlađuje upotrebom sile ili ozbiljne prijetnje”.²⁴ Izostanak takvog otpora od žrtve je bio je dokaz da ne postoji sila u smislu ovog krivičnog djela. U presudi Okružnog suda u Nišu (**K, br, 117/70 od 11.5.1971.**) je utvrđeno da ne postoji krivično djelo silovanja jer u konkretnom slučaju žensko lice „niti je zadobilo kakve povrede, niti je pak nenela povrede optuženom, niti je pak vikala i pozivala u pomoć” te se dalje navodi „**možda je oštećena davala samo prividan otpor koji je uobičajen kod svih žena u ovakvoj situaciji**”²⁵. U stručnoj literaturi iz tog vremena nailazi se često na konstatacije da „ukoliko otpor nije bio ozbiljan **već prividan, iza koga se krila želja ženskog lica na obljudu** ne postoji krivično djelo silovanja.”²⁶ Dakle, postojanje prinude na strani učinioca i otpora žrtve je utvrđivano postojanjem povreda kako na tijelu žrtve, tako i na tijelu učinioca.

Navedeno stanovište i osamdesetih godina prošlog vijeka nije bilo opšteprihvaćeno u sudskoj praksi. Tako npr. **Vrhovni sud Bosne i Hercegovine, u presudi Kž 553/74.** navodi:

„Samo dobrovoljni pristanak na obljudu isključuje postojanje krivičnog djela silovanja. O dobrovoljnom pristanku na obljudu radi se onda kada žensko lice svojom vlastitom voljom odluči na obljudu ili na prestanak davanja otpora. Prema tome, nema dobrovoljnog pristanka na obljudu bez vlastite odluke ženskog lica, njenog vlastitog učešća, želje i volje na obljudu. Pristanak u smislu pasivnog trpljenja uslijed sile ili prijetnje nije dobrovoljni pristanak, jer mu nedostaje dobrovoljnost, tj. vlastita odluka ženskog lica da prestane sa davanjem otpora nezavisno od uticaja, sile ili prijetnje”.²⁷

24) Presuda VSS Kž 1471/66., navedena prema S. Sokolović, „Krivični zakon SR BiH sa pregledom sudske prakse”, SL SRBIH, 1988., str. 80.

25) Navedeno prema Z. Stojanović: Silovanje bez prinude Usaglašavanje KZ Srbije sa članom 36 Istanbulske konvencije, NBP, Žurnal za kriminalistiku i pravo, kriminalističko-policajska akademija, Beograd, 2016. Godine, str. 7

26) V. M. Radovanović, M. Đorđević: Krivično pravo, posebni deo, sedmo izdanje, Beograd, 1977. godine, s. 129. Autori nisu objasnili na koji način je sud utvrđivao da je otpor „prividan” i da se „iza njega krila želja ženskog lica na obljudu”.

27) Navedeno prema S. Sokolović, op. cit., str. 79.

Činjenica je da sudska praksa nije bila jedinstvena u stavu o intenzitetu sile, odnosno prinude i postojanju otpora na strani pasivnog subjekta. Tako npr. i u presudama iz ovog stoljeća nalazimo stanovište da postojanje krivičnog djela silovanja pretpostavlja postojanje otpora od pasivnog subjekta kao izraz njegovog nepristajanja na obljubu.

Tako npr. **Apelacioni sud u Beogradu, u presudi KŽ 350/2010 od 31.3.2010.** ističe:

„... silovanje je prinudna obljuba, što pretpostavlja pružanje otpora od pasivnog subjekta i takav intenzitet prinude kojim se može savladati otpor... Takođe, otpor treba da je stvaran, ozbiljan i trajan. Ozbiljan je i stvaran otpor kada se lice suprotstavlja obljubi, i kada se sa njom ne saglašava, brani se od napadača ili na neki drugi način izražava svoje protivljenje obljubi. **Otpor je trajan kada se pruža od momenta kada je upotrebljena prinuda, pa do momenta kada je ovo delo svršeno**”.

Novija sudska praksa i teorija smatraju da je pitanje otpora pasivnog subjekta *questio facti* i da ga treba procenjivati zavisno od svih subjektivnih i objektivnih okolnosti konkretnog slučaja.

Pod subjektivnim okolnostima se podrazumijevaju okolnosti vezane za izvršioca i pasivnog subjekta, kao što su to npr. psihofizičko stanje, uzrast, fizička snaga i sl., a pod objektivnim okolnostima treba podrazumijevati npr. mjesto izvršenja krivičnog djela (otvoreni ili zatvoreni prostor, usamljeno mjesto, šuma), način izvršenja, odnosno korištenje nekog oružja ili oruđa, zatim vrijeme izvršenja, i sl.)

S tim u vezi se ističe da postojanje sile, u smislu ovog krivičnog djela, nije isključeno u slučaju kada su postojali opravdani razlozi zbog kojih pasivni subjekat nije pružao otpor ili je pružao otpor slabijeg intenziteta. Dakle, **lice prema kojem je usmjerena prinuda treba da se protivi vršenju obljube ili druge polne radnje, ali to ne znači da se protivljenje mora uvijek manifestovati u davanju fizičkog otpora određenog intenziteta, a pogotovo ne u davanju stalnog otpora u toku trajanja obljube, jer pasivni subjekat može iz raznih razloga prestati s davanjem otpora, a da to ipak ne predstavlja naknadno saglašavanje, odnosno pristanak na obljubu ili neku drugu polnu radnju.** Prema tome, otpor postoji i onda kada je žrtva u fizičkoj ili psihičkoj nemogućnosti da daje otpor, jer pasivno trpljenje koje je iznuđeno silom ili prijetnjom ne predstavlja dobrovoljni pristanak na obljubu koji bi isključivao postojanje krivičnog djela silovanja.

Tako npr. **Vrhovni sud RH u presudi I Kž – 276/99 – 3. iz 2002.** godine zaključuje da se

„ne može govoriti o dobrovoljnom polnom odnosu u slučaju oštećene koja je sa svojih nepunih 15 godina bila suprotstavljena četvorici odraslih muškaraca, te nije imala nikakvih realnih izgleda da se odupre njihovim zahtjevima”.

Isti sud u drugom slučaju zaključuje da

„otpor koji je pružala oštećenica, tj. verbalno protivljenje i guranje optuženog, u sklopu svih ostalih okolnosti slučaja, predstavlja evidentan otpor, odnosno odbranu od prisile koju je optuženik nad oštećenicom počinio. Izostanak jačeg otpora od strane oštećene prilikom ostvarenja krivičnog djela silovanja, prema nalazu i mišljenju vještaka se objašnjavaju kao tzv. naučena bespomoćnost”. (**presuda VS RH I Kž 63/04-3 od 4.3. 2004. godine**).

Intenzitet otpora žrtve je pitanje koje se često raspravljalo u sudskim odlukama, upravo zbog postojanja stanovišta prema kojem je sastavni dio krivičnog djela silovanja ozbiljan i trajan otpor žrtve koji je služio kao dokaz prinudne obljube.

S tim u vezi postoje različita stanovišta u sudskoj praksi.

U presudi broj: **Kž-328/92 od 8. 7. 1992. godine, Vrhovni sud Republike Hrvatske** navodi:

„Otpor oštećenice bio je ozbiljan i stalan. Oštećenica navodi da je vrištala, molila optuženika da je ostavi na miru, gurala ga od sebe, čime mu je jasno pokazala svoje protivljenje, te mu je pružala otpor. Razumljivo je i prihvatljivo objašnjenje oštećenice zašto nije pružala još eventualno izraženiji otpor i zašto ju je bilo strah, te zbog toga što se sve zbivalo usred noći, na usamljenom mjestu, pa nitko nije mogao čuti njezino zapomaganje u zatvorenom prostoru niti je mogla bježati. Pri tome treba imati na umu da je oštećenica znala da je optuženik bio osuđivan, pričalo se da je pobjegao s izdržavanje kazne, očito je bila prestrašena pa se bojala i za svoj život.”

Vrhovni sud Republike Hrvatske u presudi I Kž-1006/88 ističe:

Ozbilnost otpora oštećene ne može se vezivati za određenu formu izjavljivanja, viku, udaranje optuženika, a niti intenzitet, već je po mišljenju ovog suda ozbiljan otpor svaki onaj koji u konkretnim uvjetima u dovoljnoj meri izražava njezin stav protivljenja obljudi. Pružanje otpora značajnijeg intenziteta nekada je nemoguće, pa je čak i rizično za oštećenu.

Jedan od razloga zbog kojih žrtva ne pruža aktivan otpor, već samo verbalno protivljenje je strah žrtve. O tome se govori u sljedećim presudama:

„Oštećenica je navela da ju je I. ok. skinuo, gurnuo na krevet i da su obojica optuženika izvršili obljudu nad njom, uključujući i oralni način. Fizičkog otpora nije pružala jer je bila „polumrtva od straha“, a dvojica muškaraca notorno su jači od nje. Prijetili su joj i oružjem. Oštećenica je u tim okolnostima pružila onu vrstu otpora, tj. plakala molila da je puste – riječima je dakle izražavala svoje protivljenje, kakav je jedino i mogla pružiti. Po mišljenju ovog suda ozbiljan je otpor svaki onaj koji u konkretnim uvjetima u dovoljnoj mjeri izražava njezin stav protivljenja obljudi“. **Presuda Vrhovnog suda RH. Broj: I Kž-702-98**

„Govoreći o pojavi straha koji bi kod oštećenice blokirao svaki otpor pri ostvarenju kaznenog djela silovanja, **sud je zaključio da bi strah od kaznenog djela silovanja bio prihvatljiv razlog za odsustvo bilo kakvog otpora oštećenice.** Taj strah treba biti velik, on mora biti kočnica za primjereno postupanje oštećenice i taj strah mora biti veći od predodžbe o zlu koje će nastati (prisilna obljudba). Zbog općeg ponašanja oštećenice, sud nije dobio dojam da bi ona bila u takvom strahu zbog kojega bi trebao izostati svaki otpor“. **Presuda Vrhovnog suda RH, broj: Kž- 445/92**

Postojanje otpora ukazuje na to da je upotrebljena sila, ali ne i obrnuto: izostanak otpora ne znači da sila nije upotrebljena.

Postojanje sile, u smislu ovog krivičnog djela, nije isključeno u slučaju kada su postojali opravdani razlozi zbog kojih pasivni subjekat nije pružao otpor ili je pružao otpor slabijeg intenziteta.

Navedeno stanovište dolazi do izražaja u nizu sudskih odluka koje su donesene u ovom vijeku. Međutim, treba reći da su pojedini sudovi i u prošlom vijeku zastupali takav stav.

U tom smislu je i stav izražen u presudi **Vrhovnog suda Srbije broj: Kž.415/90.** :

„Aktivno protivljenje učiniocu može za ženu, u brojnim slučajevima, biti bezizgledno, skopčano sa opasnošću ili posve opasno. ...Kada je reč o primeni ugrožavanja ili primeni sile u vidu tzv. kompulzivne sile nije ni predviđeno da je potrebno da pri izvršenju tog krivičnog dela ženi bude potpuno onemogućeno i izražavanje njene volje u određenom obliku. Takođe, za postojanje krivičnog dela silovanja nije predviđeno da može biti učinjeno samo primenom apsolutne sile, jer je, razume se, neodrživo uslovljavati postojanje tog krivičnog dela samo postojanjem otpora žene, odnosno uslovljavati pokušaj tog dela samo namerom da se slomi otpor žene. **Otpor žene i slamanje tog otpora od strane učinioca nisu nužna obeležja krivičnog dela**, već su to stvarne okolnosti na osnovu kojih se, u nekim slučajevima, može zaključivati o postojanju odlučujućih radnji koje ukazuju na to da je učinilac ženu prisilio na polno opštenje”.

U presudi broj **Kž. 453/95 od 23. maja 1995. godine, Vrhovni sud Srbije** navodi:

„Okolnost da optuženi po dolasku u svoj stan osim što je naredio oštećenoj da se skine u njegovom stanu, dok on ostavi pištolj, nije na drugi način primenjivao silu i ispoljavao pretnju, ne dovodi u sumnju zaključak prvostepenog suda o postojanju istih, jer je otpor oštećene već bio slomljen pre dolaska u kuću optuženog, što je i logično, imajući u vidu da se ona nalazila sa optuženim sama, u situaciji kada je bila svesna da on ima pištolj pri sebi, da je fizički znatno jači od nje i posebno imajući u vidu njeno psihičko stanje nakon ponašanja optuženog u kafani, a što je potvrđeno i od strane saslušanih svedoka”.

Vrhovni sud Srbije u presudi broj: Kž. I 880/2005 od 7.7.2005. godine naglašava:

„ ...dovoljno je da žrtva pruži otpor u granicama svojih mogućnosti, odnosno karakteristika svoje ličnosti...”

Okružni sud u Banjoj Luci, u presudi broj: 011 O K 08 000 005 od 16.04.2008. godine navodi:

„Upotreba sile pri vršenju krivičnog djela silovanja ne mora uvijek da bude takvog intenziteta da ostavlja fizičke tragove na oštećenoj, dok pitanje otpora oštećene treba procjenjivati posebno i u svakoj konkretnoj situaciji, vodeći računa kako o mjestu i vremenu izvršenja djela, tako i o fizičkim i psihičkim karakteristikama ličnosti i počinioca i oštećene”.

Osnovni sud u Derventi, u presudi broj: 84 O K 023792 09 K od 27. 11. 2009. godine, navodi:

„Otpor postoji i onda kada je žrtva u fizičkoj ili psihičkoj nemogućnosti da daje otpor ... Činjenica da je jasno optuženom rekla da ne želi s njim polni odnos, da je nakon što je čula za njegovu izjavu da sa njom ima intiman odnos, plakala, da ju je optuženi dovezao noću oko 01,00 čas na napušteno mjesto, gdje nema kuća u blizini, da ista nije poznavala teren, optuženi je pominjao pištolj i aludirao na ubistvo, dovodi do zaključka da oštećena nije imala fizičkih mogućnosti da pruži fizički otpor te je izabrala manje zlo i bez fizičkog otpora dozvolila optuženom da sa njom ima polni odnos. Imajući u vidu iskaz oštećene sud nalazi utvrđenim **da nije niti jednim svojim gestom oštećena pristala na polni odnos**, a samim tim u radnjama optuženog se stiču svi elementi krivičnog djela silovanja”.

U presudi **Vrhovnog suda FBiH, broj 03 O K 014161 17 Kž 8 od 09.05.2018. godine** zauzet je stav:

Upotreba sile u smislu člana 203. stav 1. KZ FBiH ne podrazumijeva upotrebu samo fizičke, mehaničke ili druge snage prema određenoj osobi nego i takvo djelovanje učinitelja kojim je ta osoba dovedena u takvo psihičko stanje u kojem je onemogućena da pruži otpor. Izostanak otpora oštećene u obliku fizičkog djelovanja prema učinitelju ne isključuje zaključak o nepristajanju oštećene na polni odnošaj.

Iz obrazloženja:

„U vezi sa ovim žalbenim navodima treba istaći da iz zakonske formulacije krivičnog djela silovanja proizilazi da se to krivično djelo može učiniti upotrebom sile ili prijetnje prema drugoj osobi. Upotreba sile u krivičnopravnom smislu ne podrazumijeva upotrebu samo fizičke, mehaničke ili druge snage koja je usmjerena prema određenoj osobi nego i takvo djelovanje kojim je zbog psihičkog stanja u koje je ta osoba dovedena djelovanjem određene osobe onemogućena da pruži otpor. Iz izreke pobijane presude je vidljivo da je, u konkretnom slučaju, optuženi iskorištavajući psihičko stanje oštećene, činjenicu da joj je on otac i da je oštećena u podređenom položaju a da je on fizički jači od nje, izvršio spolni odnošaj sa oštećenom. Stoga se neosnovano u žalbi branitelja optuženog navodi da iz izreke pobijane presude nije vidljivo koji oblik sile je upotrebljavao optuženi za izvršenje krivičnog djela Silovanje iz člana 203. stav 1. KZ FBiH. Nadalje, iz činjeničnog opisa krivičnog djela u tački 2. izreke pobijane presude za koje je optuženi oglašen krivim jasno je vidljivo na koji način je oštećena uporno i bez prestanka do okončanja seksualnog čina iskazala svoje nedvosmisleno protivljenje (zahtijevajući povišenim i plačnim glasom da je optuženi ne dira i da idu kući, moleći ga, plačući i vrišteći, da je ne dira). Stoga, izreku pobijane presude ne čini nerazumljivim to što iz iste nije vidljivo na koji način je oštećena pružala aktivan otpor, kako se neosnovano tvrdi u žalbi branitelja optuženog, **budući da su u činjeničnom opisu krivičnog djela jasno navedene činjenice iz kojih jasno slijedi da nema pristanka oštećene na spolni odnošaj sa optuženim, a što je relevantno pri utvrđivanju postojanja navedenog krivičnog djela**“.

Obzirom da stavovi Evropskog suda za ljudska prava imaju uticaj na kreiranje sudske prakse, ponovo navodimo slučaj **M.C. protiv Bugarske** koji je izuzetno značajan za tumačenje elemenata krivičnog djela silovanja.

U navedenom slučaju, raspravljano je pitanje postojanja otpora žrtve kao ključnog elementa krivičnog djela silovanja. Sud je istakao da, prema članovima 3. i 8. Konvencije, države članice imaju pozitivnu obavezu ne samo da usvoje krivični zakon kojim se djelotvorno kažnjava silovanje, već i da ovaj zakon primjenjuju putem djelotvorne istrage i krivičnog gonjenja.

S tim u vezi Sud je primjetio da su se države članice Savjeta Evrope složile da je kažnjavanje seksualnih odnosa bez saglasnosti, bez obzira da li se žrtva opirala, neophodno za djelotvornu zaštitu žena od nasilja i podsticanje daljih reforma u toj oblasti.

Pored toga, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju u Hagu je utvrdio da, prema međunarodnom krivičnom pravu, svaki seksualni odnos bez saglasnosti žrtve

predstavlja silovanje, što odražava sve zastupljeniji stav da je **nepostojanje saglasnosti** suštinski faktor silovanja i seksualnog zlostavljanja.

Pored toga, Sud ističe da iako u većini evropskih zemalja, pod uticajem kontinentalne pravne tradicije, definicija silovanja sadrži pominjanje korišćenja sile ili prijetnje silom od strane počinioca, u sudskoj praksi i pravnoj teoriji je nedostatak pristanka žrtve, a ne fizička sila, ključan za utvrđivanje silovanja.

U konkretnom slučaju M.C. se žalila da bugarski zakon i praksa nisu pružili djelotvornu zaštitu od silovanja i seksualnog zlostavljanja, pošto se krivični postupak pokreće samo u slučajevima u kojima se žrtve aktivno brane. U njenom slučaju, javni tužilac je okončao postupak zaključivši da korišćenje sile ili prijetnje nije utvrđeno van razumne sumnje jer nije dokazano da je podnosilac predstave pružala otpor ili pokušala da traži tuđu pomoć (iako je medicinskim pregledom utvrđeno da je izvršena obljuba). Takav zaključak utemeljen je na činjenici da nisu postojali „direktni“ dokazi silovanja, kao što su tragovi nasilja i otpora ili poziva u pomoć. S obzirom da Bugarska vlada nije uspjela da priloži kopije presuda ili pravnih komentara kojima bi opovrgla tvrdnje podnosioca predstave o restriktivnom pristupu u krivičnom gonjenju silovanja, Sud je zaključio da nije ispunjena obaveza Bugarske prema članovima 3. i 8. Konvencije, posmatranih u svjetlu relevantnih savremenih standarda uporednog i međunarodnog prava – da se ustanovi i djelotvorno primjenjuje krivičnopravni sistem kažnjavanja svih oblika silovanja i seksualnog zlostavljanja.²⁸

Za primjenu novog koncepta krivičnih djela seksualnog nasilja bitna je **presuda koju je donio Vrhovni sud Republike Sjeverne Makedonije kojom je utvrdio sljedeću sentencu:**

„Odsustvo fizičkih povreda u genitalnoj regiji tijela žrtve ne može ukazivati na to da nema dokaza o nedostatku pristanka žrtve za silovanje. Savremeni standardi i pozitivne obaveze države, prema članu 3. i članu 8. EKLJP i drugim međunarodnim dokumentima, zahtijevaju poštovanje seksualne autonomije pojedinca i ravnopravnosti“, stoji u presudi **Vrhovnog suda.**

U obrazloženju navedene sentence sud navodi:

„U ovom slučaju ne može se prihvatiti da je tokom krivičnog događaja došlo do dobrovoljnog seksualnog odnosa, a oštećena nije pružala otpor. Ovo iz razloga što su u ovom

28) Ljudska prava u Evropi, Pravni bilten, br. 49/04., s.2-4.).

slučaju ispunjena obilježja pravne prirode krivičnog djela „silovanje” iz člana 186. stav 1. KZ, na zadnjim sjedištima vozila, za koje vrijeme je oštećena pružala otpor, plakala i vikala, pružajući trajan i ozbiljan otpor, ali s obzirom na to da je osuđeni bio veći i jači od nje, savladao je njen otpor i svoj polni organ stavio u njen polni organ i nasilno izvršio obljubu nad žrtvom”.

Prilikom odlučivanja, Vrhovni sud Republike Sjeverne Makedonije uzeo je u obzir i praksu Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, i to u predmetu (M. C. protiv Bugarske, br. 39272/98, st. § 156-185, ECHR 2003-XII), u kojoj je Sud utvrdio da upotreba fizičke sile od počinioca i fizički otpor žrtve više nisu obaveza u evropskim zemljama. U jurisdikcijama zasnovanim na običajnom pravu, u Evropi i drugdje, sve reference na fizičku silu su uklonjene iz zakona ili sudske prakse.

U većini evropskih zemalja koje su pod uticajem kontinentalne pravne tradicije, definicija silovanja u sudskoj praksi i pravnoj teoriji sadrži upućivanje na upotrebu nasilja, odnosno prijetnje nasiljem od počinioca, u definiciji silovanja neophodan element je nedostatak pristanka od žrtve.

U međunarodnom krivičnom pravu, svaka seksualna penetracija bez pristanka žrtve predstavlja silovanje. Zakon i pravna praksa se odnose na poštovanje seksualne autonomije pojedinca i ravnopravnosti. Imajući u vidu savremene standarde i trendove, kao i odredbe članova 3. i 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, odnose se na sankcionisanje i djelotvorno gonjenje svakog seksualnog čina bez pristanka, čak i kada žrtva „ne pruža fizički otpor...”, kaže se u obrazloženju sentence. Za postojanje zakonskog bića krivičnog djela - „silovanje” iz člana 186. stav 1. Krivičnog zakonika potrebno je da postoji nesaglasnost oštećenog u pogledu radnji koje je osuđeno lice preduzelo tokom krivičnog djela. U konkretnom slučaju takva nesaglasnost postoji. U nedostatku fizičkih povreda u predjelu genitalija žrtve, ne može se zaključiti da osuđeni nije krivično odgovoran za počinjena krivična djela za koja je oglašen krivim i osuđen.

Odsustvo fizičkih povreda u genitalnoj regiji tijela žrtve ne može ukazivati na to da nema dokaza o nedostatku pristanka žrtve za silovanje, uzimajući u obzir sve specifične okolnosti slučaja. Dakle, prema članu 3. i članu 8. Konvencije, iz perspektive relevantnih savremenih standarda uporednog i međunarodnog prava, nacionalne države su dužne da uspostave i efektivno primjenjuju sistem krivičnog pravosuđa koji sankcioniše sve oblike silovanja i seksualnog zlostavljanja.

U međunarodnom krivičnom pravu, svaka seksualna penetracija bez pristanka žrtve predstavlja silovanje, što odražava univerzalni trend u pogledu nedostatka pristanka kao osnovnog elementa silovanja i seksualnog zlostavljanja.

Generalno, zakon o silovanju i pravna praksa se razvijaju kako bi odražavali promjenjive društvene stavove koji zahtijevaju poštovanje individualne seksualne autonomije i jednakosti.

Imajući u vidu savremene standarde i trendove, pozitivne obaveze država prema članovima 3. i 8. Konvencije zahtijevaju sankcionisanje i djelotvorno gonjenje svakog seksualnog čina bez pristanka, čak i kada žrtva ne pruža fizički otpor.

Okolnost da su osuđeni i oštećena zajedno sa djecom iz ranijih brakova živjeli u kući osuđenog u S.N., čija je vanbračna zajednica nekoliko mjeseci prije kritičnog događaja prekinuta i oštećena se vratila sa djecom da živi sa roditeljima u njihovoj kući u S.N., u kontekstu navedenog, utoliko više mora predstavljati osnovu za poštovanje polne autonomije pojedinca i ravnopravnosti, a ne element za isključenje nezakonitosti i krivične odgovornosti osuđenog za navedena krivična djela.²⁹

Prema tome, ključni elemenat krivičnog djela silovanja, prema savremenoj sudskoj praksi i pravnoj teoriji većine evropskih država, jeste nedostatak pristanka žrtve, a ne fizička sila i njoj adekvatan otpor žrtve, o čemu bi trebala voditi računa i naša sudska praksa. Dakle, za postojanje krivičnog djela silovanja, mjerodavno je spolja uočljivo neslaganje žrtve na bilo koji način.

Iako navedeno stanovište vremenom postaje primarno u našoj sudskoj praksi, još se može naići na presude u kojima se fokus stavlja na otpor žrtve kao dokaz da je upotrebljena prinuda, a ne na činjenicu da je obljuba ili s njom izjednačena radnja izvršena bez pristanka, odnosno protiv volje pasivnog subjekta.

U jednom slučaju sud je donio presudu kojom se optuženi oslobađa optužbe jer se u nalazu vještaka navodi da se sa „aspekta struke koju obavlja, spoljne povrede koje su karakteristične kod nasilne obljube su u predjelu grudi, butina, vrata i ušiju, a ginekološkim pregledom povrede se mogu naći u predjelu rodnice... Oštećena je osoba starije životne dobi (72 godine) tako da je optuženi mogao lakše savladati otpor iste, ali tim prije kod oštećene koja je starije životne dobi morale su biti konstatovane povrede u predjelu ruku, nogu, lica, genitalija, *čak i lomovi i gubitak svijesti* (oštećena je srčani bolesnik), jer je, kako je i sama izjavila, nasilna obljuba trajala sat vremena, cijelo vrijeme je pružala otpor, čak je u jednom trenutku uspjela da odgurne optuženog. Vidljivi znakovi nasilja i povrede odbrambenog karaktera nisu mogli izostati kod upotrebe sile koju je oštećena opisala kao neodoljivu i nesavladivu. Ako se pretpostavi da je otpor oštećenice bio stvaran i ozbiljan povrede su morale biti konstatovane i kod optuženog.”³⁰

29) Presuda Vrhovnog suda Republike Severne Makedonije Kvp2.br.165/2019 od 03.04.2020. dostupna na <https://akademik.mk/vrhovniot-sud-vo-sententsa-za-krivichnoto-delo-siluvane-se-povikuva-na-praksata-na-evropskiot-sud-za-chovekovi-prava/>

30) Iz obrazloženja presude Osnovnog suda u Sokocu, Broj: 89 0 K 016443 10 K 2, od 26.03.2013. godine kojom je optuženi oslobođen optužbe zbog nedostatka dokaza.

Apelacioni sud Brčko distrikta u presudi broj: 96 O K 068609 15 Kž od 24. 03. 2016. godine u vezi sa postojanjem pristanka žrtve na obljubu, ispravno zaključuje:

„Ovakve tvrdnje branioca se temelje na potpuno pogrešnoj interpretaciji pojedinih segmenata iskaza oštećene, odnosno vještom tumačenju izvan konteksta pojedinih odgovora oštećene na pitanja koja joj je tokom unakrsnog ispitivanja postavljao branilac, iz kojih se može steći dojam da je oštećena pristala na polni odnos. Međutim, kod takve interpretacije događaja **branilac zanemaruje da je oštećena objasnila da je aktivan otpor pružala dok je imala snage i da je nakon što ju je optuženi, kao mnogo mlađa i snažnija osoba od nje, srušio na pod, pružala otpor dok je imala snage za to**, figurativno opisujući to kao guranje, tiskanje, čupanje, da bi njen otpor kulminirao povređivanjem optuženog njegovim šrafcišerom u predjelu vrata i plećke, nakon čega je, pošto više nije imala snage pružati aktivan otpor „dopustila“ optuženom da ejakulira na njene grudi. **Dakle, razlog „dopuštanja“ treba tražiti u činjenici da oštećena kao starija i bolesna osoba više nije mogla pružati djelotvoran otpor optuženom, zbog čega je, uslovno rečeno, pristala da joj ejakulira na grudi, a ne da se radi „o očito dobrovoljnom polnom odnosu“ kako to zaključuje branilac**, krivo ističući kako je oštećena dopuštala optuženom da je dira, mazi i ljubi, što ona nikad nije izjavila.” S tim u vezi sud još jednom navodi: „...sve što je navodno oštećena „dopustila“ optuženom nije posljedica dobrovoljnog pristanka oštećene na polni odnos sa optuženim, kako to nekorektno zaključuje branilac, nego je uslijedilo nakon što oštećena zbog evidentne razlike u godinama, fizičkoj konstituciji i opštem zdravstvenom stanju, više nije mogla pružati aktivan otpor optuženom, tako da se i njen pristanak da joj ejakulira na grudi treba promatrati u takvom kontekstu”.

Samo dobrovoljni pristanak na obljubu koji postoji kad se pasivni subjekat vlastitom voljom odluči na akt obljube ili neke druge polne radnje ili na prestanak davanja otpora, može djelovati kao okolnost koja isključuje postojanje krivičnog djela silovanja. Pristanak isključuje krivično djelo ako je dat prije započinjanja vršenja obljube, čak i ako je tome prethodila sila i prijetnja. Naknadni pristanak žrtve ne isključuje postojanje krivičnog djela.

4.1.2.4 Blisko lice

Sila ili prijetnja mogu biti usmjerene prema pasivnom subjektu ili prema njemu bliskom licu. **Pod pojmom bliskog lica, u smislu ovog krivičnog djela, podrazumijevaju se ne samo lica sa kojima** je pasivni subjekat u bliskom rodbinskom odnosu, kao što su roditelji, djeca, sestre, braća itd., već i lice koje je sa pasivnim subjektom u faktičkom emotivnom odnosu, npr. supružnici, ljubavnici, izuzetno bliski prijatelji i sl. Da li je u pitanju blisko lice, sud cijeni u svakom konkretnom slučaju, uvažavajući naročito činjenicu da između tog lica i pasivnog subjekta postoji takav emotivni odnos iz kojeg nesumnjivo proizilazi zaključak da je pasivnom subjektu stalo da se tom licu ne nanese zlo kojim se prijetilo. Prijetnja u smislu ovog krivičnog djela postoji i u slučaju kada je blisko lice prostorno odvojeno od pasivnog subjekta. Npr. u situaciji kada napadač stavi na znanje pasivnom subjektu da se drugo lice nalazi na mjestu na kojem ima mogućnost neposrednog napada na život i tijelo njemu bliskog lica (npr. licu se putem telefona javi drugi napadač i saopšti da se nalazi u neposrednoj blizini njegovog djeteta). Sila i prijetnja su sredstvo za izvršenje djela. S obzirom da su propisane alternativno, izvršenje djela je moguće ili samo upotrebom sile ili samo upotrebom prijetnje. Međutim u praksi se najčešće vrši istovremena ili naizmjenična upotreba sile ili prijetnje.

4.1.2.5 Obljuba ili s njom izjednačena polna radnja

Radnja izvršenja krivičnog djela silovanja sastoji se iz dva akta, prinude i obljuje ili s njom izjednačene druge polne radnje, pri čemu treba imati u vidu da su ove dvije radnje međusobno čvrsto povezane tako da jedna drugoj daju novi kvalitet. Ne radi se dakle, o zbiru obljuje ili s njom izjednačene polne radnje i prinude, već o obljudi ili s njom izjednačenoj polnoj radnji koja je izvršena korišćenjem prinude i o prinudi kojom se vrši obljuba, odnosno s njom izjednačena polna radnja.

Pod **obljubom**, u krivičnopravnom smislu se podrazumijeva prirodno sjedinjavanje polnih organa lica različitog pola, odnosno *immissio penis in vaginam*. Obljuba je dovršena, u smislu ovog krivičnog djela, momentnom spajanja polnih organa (coniunctio membrorum), tj. početkom prodiranja muškog polnog organa u ženski polni organ. Pri tome je daljnji slijed događaja, odnosno pitanje koliko je dugo polni odnos trajao, da li je pri tome došlo do ejakulacije *in vaginam* ili izvan nje, da li je došlo do orgazma ili ne, irelevantan. Jednostavan dodir polnih organa nije dovoljan da bi se krivično djelo silovanja smatralo dovršenim.

Pored obljuje, radnja izvršenja krivičnog djela silovanja obuhvata i „**sa obljubom izjednačene polne radnje**“. Intencija zakonodavca je bila da ovako proširenom radnjom

izvršenja krivičnog djela silovanja, koja inače odgovara međunarodnim standardima u oblasti krivičnopravne zaštite polnog integriteta čovjeka, obuhvati sve one radnje koje služe zadovoljenju polnog nagona, a učinjene su upotrebom sile ili prijetnje prema drugom licu. Prema vladajućem shvatanju u novijoj teoriji krivičnog prava, pod ovim radnjama se podrazumijeva svaka penetracija polnog organa koja je usmjerena na zadovoljavanje polnog nagona (*immissio in anus, immissio in os, fellacio*) kao i penetracije drugim dijelovima tijela u polne organe lica istog ili različitog pola, ukoliko su preduzete u namjeri zadovoljavanja polnog nagona (npr. imisija jezika in vaginam ili per anum). Pri tome se upozorava da ne treba unaprijed isključiti i neke druge mogućnosti koje se s obzirom na način i sredstva djelovanja radi seksualnog izživljavanja ili bez obzira na to izživljavanje i napad na seksualne slobode u intimnim seksualnim odnosima mogu poistovjetiti sa polnim odnosom, kao što su npr. ejakulacija sperme u usta i bez imisije, guranje prstiju u žensko spolovilo ili anus bilo koje osobe i sl. U istom smislu treba cijeniti i uvlačenje nekih predmeta u polne organe lica istog ili različitog pola, ako je to učinjeno u cilju zadovoljavanja polnog nagona (npr. kod lezbijskog odnosa može doći u obzir uvlačenje nekih predmeta, npr. imitacija falusa, svijeća itd.).

U savremenim državama je prihvaćeno navedeno tumačenje.

Tako npr. **Vrhovni Savezni sud SR Njemačke** je prihvatio gledište da se pod pojmom „sličnih seksualnih radnji“ ne inkrimiše samo imisija muškog polnog organa, naročito kod analne ili oralne penetracije, nego i penetracija drugih udova tijela kao i predmeta u tjelesne otvore. Krivično djelo silovanja je i u austrijskom krivičnom zakonu određeno na sličan način kao i u KZ Republike Srpske, te pored prinudne oblube obuhvata i prinudne polne radnje izjednačene sa polnim odnosom. Pod polnim radnjama koje su izjednačene sa polnim odnosom podrazumijeva se svaki oblik oralne, vaginalne ili druge penetracije usmjerene na zadovoljavanje polnog nagona, kao i analni i oralni polni odnos. Presudno je da se radnja može uporediti sa polnim odnosom prema ukupnosti njenog djelovanja i popratnim pojavama. O tome se još ne može govoriti kod frikcije uda (u erekciji) po bedru žrtve ili izlivanju sjemena po njenom licu ili grudima. Prema stanovištu **Vrhovnog suda Republike Austrije** pod polnim radnjama koje su izjednačene sa polnim odnosom (to znači koje su prema opštem razumijevanju u zbiru svojih posljedica i popratnih pojava uporedive sa polnim odnosom), podrazumijeva se svaki oblik oralne, vaginalne ili analne penetracije koji je usmjeren na zadovoljenje polnog nagona. Krivičnopravnim izjednačavanjem polnog odnosa sa polnom odnosu sličnom polnom radnjom treba se voditi računa o uporedivom intenzitetu polnog korištenja žrtve, težini zadiranja u polno samoodređenje kao i o mjeri ponižavanja i omalovažavanja žrtve, vodeći računa o tome da one obuhvataju i polno zlostavljanje između lica istog pola. U skladu sa tim, takva polna radnja postoji u svakom slučaju već kod samog dodirivanja primarnih polnih

organa žrtve ili izvršioca, a koje ima seksualno značenje, ako je time došlo do oralne, analne ili vaginalne penetracije ili bi, prema namjeri učinioca, trebalo doći do toga. Stoga ovaj sud smatra da višestruko guranje prsta u vaginu žrtve treba nesumnjivo ocijeniti kao vaginalnu penetraciju, odnosno kao sa polnim odnosno izjednačen oblik polne aktivnosti.³¹

VSRH u presudi broj: **I KŽ-294/01** od 5. 9. 2001. godine, ističe:

„Tijekom postupka je utvrđeno da je **optuženik kritične prilike unatoč opiranju oštećenice silom zavukao prst u njezinu vaginu i tamo ga kraće vrijeme zadržao**. Takvo ponašanje optuženika sadrži bitnu oznaku spolnog odnošaja, a to je penetracija u cilju zadovoljenja spolnog nagona, pri čemu ta imisija ne mora biti ostvarena spolovilom, već i drugim dijelovima tijela, ovdje prstom, ili podobnim predmetom. **Kako se tom radnjom, u stvari nadomješta spolni odnošaj, što ima za posljedicu grubo zadiranje u sferu seksualnosti drugog, to je po uvjerenju ovoga Vrhovnog suda optuženik počinio nasilnu radnju izjednačenu sa spolnim odnošajem**, pa je valjano osuđen zbog kaznenog djela silovanja iz čl. 188. st. 1. KZ”

Presuda **Vrhovnog suda Republike Hrvatske, I KŽ-538/00-3**, od 8. svibnja 2003.:

Prvostupanjski sud nakon ocijenjenog i utvrđenog činjeničnog stanja, vrši prekvalifikaciju djela smatrajući da je navedenim radnjama optuženik počinio kazneno djelo bludne radnje iz čl. 193. KZ-a, te da je u konkretnom slučaju uvlačenje prstiju optuženika u spolni organ oštećenice somatični dodir u predjelu erogenih zona što predstavlja bludnu radnju, a nikako se ta radnja ne može izjednačiti sa spolnim odnošajem.

Pogrešno prvostupanjski sud zaključuje u tom pravcu, jer je tijekom postupka utvrđeno, da je optuženik kritične prilike, unatoč opiranju oštećenice, silom zavukao prste u njezinu vaginu, te je pola sata gurao joj prste u spolovilo, pa takovo ponašanje optuženika sadrži bitnu oznaku spolnog odnošaja, a to je penetracija u cilju zadovoljenja spolnog nagona, pri čemu ta imisija ne mora biti ostvarena spolovilom, već i drugim dijelovima tijela. Kako s tom radnjom, u stvari, nadomješta spolni odnošaj, što ima za posljedicu grubo zadiranje u sferu seksualnosti drugog, to je po uvjerenju ovog Vrhovnog suda Republike Hrvatske optuženik počinio nasilnu radnju izjednačenu sa spolnim odnošajem, pa je trebalo optuženika osuditi zbog kaznenog djela silovanja iz čl. 188. st. 1. KZ-a.

31) Navedeno prema A. Garačić, M. Šuperina: Kaznena djela protiv spolne slobode i ćudoređa, HLJKPP, vol. 1., br. 2 (2010), s. 423

4.1.3 Dovořeno krivično djelo

U sudskoj praksi nema dileme u pogledu utvrđivanja momenta koji se smatra momentom dovršenja krivičnog djela silovanja. Ono je dovršeno kada su ostvarena oba akta koja čine radnju izvršenja, tj. kada je upotrebljena prinuda i ostvarena obljava, odnosno neka druga polna radnja. Smatra se da je obljava izvršena momentom početka prodiranja muškog polnog organa u ženski polni organ.

Za dovršeni polni odnos dovoljno je da je došlo do prodiranja polnog organa optuženog u polni organ oštećene i samo u određenoj mjeri – stav **VS RH izražen u presudi / Kž-411/01-9** iz 2002. godine.

Kada su u pitanju **neke druge polne radnje, tj. sa obljubom izjednačene polne radnje**, smatra se da je djelo dovršeno kada je započeto penetriranje bilo kojeg dijela tijela ili predmeta u bilo koji dio tijela žrtve, odnosno kada je izvršeno dodirivanje pojedinih dijelova tijela žrtve (ili prisilno dodirivanje polnog organa učinioca od strane žrtve) koje je usmjereno na postizanje seksualnog zadovoljstva (npr. trljanje polnim organom učinioca uz polni organ žrtve u cilju postizanja seksualnog zadovoljenja).

U tom smislu postupa i **VSRH u presudi broj: / Kž-716/99**, od 26. 2. 2002. u kojoj ističe:

„Optuženik je kazneno djelo silovanja iz čl. 188. t. 1 KZ-a **dovršio** kada je utvrđeno da je oštećenici iz ruku istrgao štalske vile, kojim se pokušala obraniti od njegovog napada, zatim je srušio na pod, legao na nju, podigao joj suknju i kombine iznad struka, strgao i do gležnja svukao čarape i gaće, zadavši joj pri tom i lake tjelesne ozljede, a kako se ona odlučno branila, a u nemogućnosti postizanja erekcije nije uspio ugurati svoj spolni organ u njezin, već je jezikom polizao njezino spolovilo, dakle, drugu osobu upotrebom sile prisilio na sa spolnim odnošajem izjednačenu spolnu radnju jer kontakt jezika optuženika sa spolovilom oštećenice, uz uporabu sile, uključuje svakako i prodiranje jezika u spolni organ oštećenice, pa se, stoga, ta radnja može smatrati spolnom radnjom koja je izjednačena sa spolnim odnošajem.“

4.1.4 Subjektivna strana djela

Subjektivnu stranu djela čini umišljaj, što znači da kod učinioca mora postojati svijest o djelu i htijenje posljedice, odnosno svijest da svojim činjenjem ili nečinjenjem može prouzrokovati zabranjenu posljedicu, ali je pristao na njeno nastupanje.

Slično stanovište nalazimo i u presudi **VSH, Kž 529/74**. u kojoj se kaže:

„Za utvrđivanje umišljaja učinioca krivičnog djela silovanja potrebno je na pouzdan način utvrditi da je izvršilac bio svjestan da savlađuje stvarni otpor ženskog lica prijetnjom ili upotrebom sile, jer - ukoliko mu se s obzirom na ponašanje ženskog lica učinilo da otpor nije ozbiljan (*vis haud ingrata*) - tada nije ostvarena subjektivna strana tog krivičnog djela. Silovanje je, naime, grub i bezobziran akt nasilja do kojeg dolazi baš zbog toga što se žrtva opire i što neće polni akt, pa se brani na sve moguće načine, a pasivno trpljenje odnosno preslabi otpor može učinioca zavesti da se radi o prikrivenom pristanku (pregovaranju učinioca i oštećene ili golog verbalnog odbijanja - „nemoj”, „imaj srca” i sl.), te daljna nasrtljivost učinioca od njegove namjere pod takvim okolnostima ne upućuje uvijek na svjesno nasilje”.³²

Općinski sud u Cazinu, u presudi broj: **20 0 K 039193 16 K** od 08. 03. 2021. godine, navodi:

„Svi naprijed navedeni dokazi upućuju na zaključak da je optuženi navedeno krivično djelo počinio s direktnim umišljajem jer je bio svjestan korištenja prinude tj. sile i prijetnje u cilju izvršenja obljube druge oštećene. Naime, optuženi je tražio od oštećene da ga oralno zadovolji, pa nakon što nije htjela udario je otvorenom šakom u predjelu lica te uhvatio rukom za kosu, te je tako natjerao da ga zadovolji oralno. Nakon toga joj je na silu skinuo tajice i gaćice i imao s njom spolni odnos dva puta. Ovakvo ponašanje optuženog ukazuje na namjeru da ima spolni odnos sa oštećenom odnosno da zadovolji svoje seksualne nagone, a pri tome korištenje sile u vidu udaranja i upućivanja prijetnji: da će je istući, prijetnje upućene njenoj porodici, da ne smije nikome ništa reći, da joj niko ne može pomoći... je usmjereno na to da se ostvari obljuba oštećene, naročito ako se ima u obziru činjenica da je optuženi odvezao oštećenu u šumu, na njoj nepoznato mjesto i tu izvršio spolni odnos. Dakle sve radnje optuženog uključujući i primjenu sile i prijetnje su usmjerene na zadovoljenje njegovih seksualnih nagona a to je motiv izvršenja ovog djela.”

32) Ibid., str. 81.

Imajući u vidu suštinu krivičnog djela silovanja, dugo vremena se smatralo da se ovo djelo može izvršiti samo direktnim umišljajem, što je na neki način bilo prihvatljivo u staroj koncepciji krivičnog djela silovanja prema kojoj se zahtijevalo postojanje prinude na strani učinioca i otpora na strani žrtvi. Međutim, prema novoj koncepciji krivičnog djela silovanja koje se prihvata u zakonodavstvu i sudskoj praksi, suštinu krivičnog djela čini nepristanje na obljubu ili drugu polnu radnju. U tom kontekstu posmatrano krivično djelo silovanja moguće je izvršiti i eventualnim umišljajem, ukoliko kod učinioca postoji sumnja u postojanje pristanka na obljubu ili s njom izjednačenu polnu radnju na strani žrtve, odnosno ukoliko nije siguran da li je žrtva dala pristanak ili njeno ponašanje znači odbijanje, ali se ipak odluči da izvrši obljubu ili s njom izjednačenu polnu radnju.

4.1.5. Pokušaj krivičnog djela

Pokušaj krivičnog djela silovanja postoji već u momentu kada je prema pasivnom subjektu upotrebljena sila ili prijetnja usmjerena na ostvarivanje obljube ili druge polne radnje, a sam čin obljube ili druge polne radnje nije realizovan. Dakle, ako se iz svih okolnosti konkretnog slučaja može zaključiti da je u pitanju funkcionalna prinuda, odnosno prinuda usmjerena na ostvarivanje obljube ili druge polne radnje, nesumnjivo je da postoji pokušaj silovanja. Takav slučaj imamo npr. kada se cijepa odjeća sa pasivnog subjekta ili kada se zahtijeva od pasivnog subjekta da se skine, kada se verbalno izražava namjera vršenja obljube ili neke druge polne radnje.

Navedeno stanovište dominira i u starijoj i novijoj sudskoj praksi.

S obzirom da se radnja krivičnog djela silovanja sastoji iz upotrebe sile ili ozbiljne prijetnje i obljube, za postojanje pokušaja krivičnog djela silovanja dovoljno je da je izvršilac otpočeo upotrebu sile ili prijetnje, a nije potrebno da je on započeo i obljubu (**VSS, Kž 1490/52**).

Početak izvršenja ovog krivičnog djela sastoji se u započinjanju radnje izvršenja koja je naznačena u krivičnom djelu. Tako izvršenje krivičnog djela silovanja počinje primjenom sile ili ozbiljne prijetnje neposrednim napadom na život ili tijelo radi obljube (**VSH, Kž 1518/52**).

Za pokušaj krivičnog djela silovanja dovoljno je da je izvršilac samo otpočeo sa upotrebom sile ili prijetnje u namjeri obljube, pri čemu nije potrebno da je otpočeo akt obljube (**VSBiH, Kž 550/61**).³³

33) Presude navedene prema S. Sokolović, op. cit. str. 79. i 80.

Prijetnja optuženika upućena prema oštećenici da će je ugušiti ako bude zvala u pomoć, a koja je uslijedila nakon kratkog silovitog postupka optuženika, koji ju je uhvatio najprije za ruke, a potom za vrat, tražeći da mu se dobrovoljno poda, a ako na to ne pristane da mora i silom – predstavlja, zbog okolnosti pod kojima je izrečena (noćno doba, na cesti koja nije prometna, jer u neposrednoj blizini nema kuća) ozbiljnu prijetnju, a time i ujedno elemenat k. d. silovanja (u ovom slučaju pokušaja). **Za pokušaj ovog krivičnog djela... dovoljno je da se takva prijetnja i uputi, a nije potrebno da se sa samim činom spolnog odnošaja i započne. VS RH, broj Kž: 1762/71**

VSRH u presudi broj: I Kž-108/91 od 20.02.1991. godine navodi da se „vožnja ženske osobe na određeno mjesto radi počinjenja spolnog odnošaja protiv njene volje uporabom sile, ukoliko i ne dođe do obljube, smatra pokušajem silovanja.”

Izvršio je krivično djelo silovanja u pokušaju optuženi koji je „u mjestu... na raskrsnici puteva za selo ... i selo ..., u stanju bitno smanjene računljivosti prišao tada mladb. oštećenoj te nakon pozdrava povukao rukama oštećenu prema sebi te joj rekao da mora biti njegova i da je mora silovati, a potom je rukama uhvatio oštećenu u predjelu ramena i oborio na asfalt, kojom prilikom se oštećena opirala, a zatim je koljeno stavio na grudni koš i stomak oštećene, te jednom rukom istu držao za ruke, a drugom rukom je pokušao da na silu skine donji dio trenerke oštećene, koja je braneći se udarila nogom osumnjičenog u predjelu genitalija i pobjegla sa lica mjesta...” presuda **Okružnog suda u Banja Luci, broj: 11 O K 016949 15 K od 30. 11. 2015. godine.**

U presudi **Osnovnog suda u Prijedoru broj: 77 077 O K 093963 19 K od 12. 08. 2019.** godine se navodi da je optuženi izvršio krivično djelo *silovanje u pokušaju* tako što je,

„...u namjeri da oštećenu, koju je ranije seksualno uznemiravao prinudi na obljubu ili sa njom izjednačenu polnu radnju i da bi zadovoljio svoj polni nagon ušao u kuhinju dok se ista nalazila za trpezarijskim stolom i skidala lak sa noktiju na nožnim prstima, te joj rekao da želi da joj miriši stopala, noseći u ruci njenu patiku koju je mirisao, potom je spustio na sto, prišao oštećenoj te je svojom rukom pokušao da je uhvati za stopala, nakon čega je oštećena uplašena za svoj život i sigurnost jer je optuženi i ranije hvatao za intimne dijelove tijela i upućivao joj prijetnje da će je silovati i ubiti spustila nogu na pod, a optuženi je počeo snažno da je dodiruje po grudima, stomaku i u predjelu

međunožja i dok se oštećena opirala i svojim rukama sklanjala ruke optuženog sa svog tijela isti je nastavio sa napadom zbog čega je oštećena pokušala da se istrgne iz njegovih ruku na način da je štitila svoje grudi rukama i povila glavu prema koljenima, a optuženi je u namjeri da joj slomi otpor i da sa njom izvrši nasilnu obljubu i zadovolji svoj polni nagon na to reagovao tako što ju je sa obje šake više puta udario u predjelu ramena, glave i leđa i tako joj zadao tjelesne povrede, i pri tom je oštećena dozivala pomoć, vrišteći i vičući glasno da bi je neko čuo, nakon čega je optuženikova sestra čula pozive u pomoć i glasno pozvala optuženog koji je na trenutak zastao sa napadom na oštećenu, a koji trenutak je oštećena iskoristila te je uspjela da pobjegne od optuženog i istrči iz kuhinje kada uspeva otići u donji dio sprata kuće”.

Iz navedenog je vidljivo da su radnje koje mogu predstavljati prinudu u kontekstu ovog krivičnog djela različite, a ono što im je zajedničko jeste cilj koji se njima želi postići - slamanje otpora žrtve u cilju vršenja obljube ili s njom izjednačene polne radnje. Samim tim i pokušaj krivičnog djela silovanja može obuhvatiti veoma različite životne situacije.

Može se reći da, uvažavajući činjenicu da je silovanje dvoaktno krivično djelo, sastavljeno iz prinude, odnosno sile i prijetnje i obljube ili s njom izjednačene polne radnje, u sudskoj praksi nije bilo mnogo dileme oko utvrđivanja pokušaja ovog krivičnog djela. Uglavnom je dominirao stav *da pokušaj ovog krivičnog djela postoji već sa preduzimanjem bilo koje radnje koja je usmjerena na slamanje otpora pasivnog subjekta u cilju izvršenja obljube ili s njom izjednačene radnje, neovisno od karaktera i intenziteta preduzete radnje.*

Prema tome, postojanje **pokušaja** krivičnog djela silovanja nije upitno u situacijama kada se sa sigurnošću može zaključiti šta je bio cilj preduzete prinude prema pasivnom subjektu.

Takav slučaj imamo u presudi **Okružnog suda u Bijeljini**, broj: **12 O K 004076 13 K** od 12. 02. 2014. godine u kojoj se navodi:

„dana 29. 09. 2012. godine oko 20,30 sati, nakon kraćeg razgovora sa oštećenom, u verandi njene nove porodične kuće u ..., u cilju zadovoljena svog seksualnog nagona, rekavši joj „..., ja tebe moram je...i”, nasrnuo je na oštećenu i, uhvativši je za ruke i vrat, počeo je vući u unutrašnjost kuće, te, unatoč njenom opiranju, držeći je jednom rukom za usta, uvukao je u kuhinju kuće i bacio na kauč, a potom, legavši preko nje i skinuvši sa sebe donju

trenerku, pokušavao joj skinuti bermude i gaćice, pa kada se oštećena, uspjela od njega otrgnuti i pobjeći do verande, sustigao je, i u uglu verande, držeći je, jednom rukom za usta, drugom rukom je svukao svoje gaćice i, njene bermude i gaćice do koljena, zahtijevajući, da mu popuši, no, kako je oštećena to odbila i nastavila pružati otpor, tokom, odgurivanja, grebanja i otimanja, uspjela je, desnom nogom udariti ga u predjelu genitalija, uslijed čega je pao i pustio oštećenu, koja je to iskoristila, pobjegla iz svoje nove kuće u prostorije stare kuće, gdje se i zaključala, nakon čega je i, napustio njenu kuću, nanijevši joj, brojne tjelesne povrede, između ostalih i, tešku, u vidu serijskog preloma desnih rebara, od III do VI rebra sa pomjeranjem ulomaka, kao posljedici, čvrstog stiskanja grudnog koša rukama, vučenja po prostorijama kuće i, udaranja tijelom o štokove vrata i druge dijelove namještaja, čime je počinio krivično djelo - silovanje - iz člana 193 stav 2. u vezi sa stavom 1. i članom 20 KZ RS"

Općinski sud u Bihću u presudi broj: 17 0 K 093396 18 K od 16. 10. 2018. godine navodi da je optuženi kriv što je:

„Dana 13. 07. 2018. godine oko 23,30 sati, ..., nakon što je ušao u unutrašnjost zgrade na kućnom broju ... i zaključao ulazna vrata, ušao u otključan stan u kojem živi A. sa svojim suprugom i dvoje mladb. djece, a u kojem se u tom trenutku nalazila oštećena A. sa djecom, te se uputio u spavaću sobu u kojoj je A. spavala i stao pored kreveta, a kada ga je oštećena uočila i skočila na krevet, osumnjičeni je skinuo sa sebe hlače i krenuo prema njoj u namjeri da sa istom ima spolni odnos, da bi potom oštećena A. podigla ruke u zrak kako bi se odbranila od istog, nakon čega ju je optuženi uhvatio u predjelu zglobova ruku, te u okretu oštećene prema boku obgrlio istu cijelim svojim tijelom i stisnuo, a oštećena je pokušavajući da se oslobodi njegovog stiska leđima gurala optuženog prema vratima sobe, u čemu je i uspjela, pritvorivši vrata sobe i naslonivši se na ista kako optuženi ne bi ponovno ušao, međutim isti je upotrebom fizičke sile odgurnuo vrata spavaće sobe i ponovo ušao u unutrašnjost iste i krenuo prema oštećenoj, pa kada je A. vidjevši svoj mobilni telefon na podu uspjela ga uzeti sa poda s ciljem da pozove u pomoć, u čemu ju je optuženi spriječio nasrnuvši opet na nju, a oštećena se uspjela istrgnuti iz njegovog stiska i krenuti prema prozoru da pozove u pomoć supruga koji je bio van zgrade, pa kada je vidjela kod prozora peglu istu je uzela i mašući sa kablom od pegle pokušala držati optuženog na odstojanju od sebe, u kom trenutku je u sobu ušao njen suprug i optuženog izbacio iz spavaće sobe, te ga zadržao dok nisu došla ovlaštena službena lica PS.”

Dakle, drugu osobu upotrebom sile i prijetnje da će izravno napasti na njezin život pokušao prisiliti na spolni odnos. Čime je počinio krivično djelo - Silovanje u pokušaju iz člana 203. stav 1. u vezi sa članom 28. KZ FBiH.

4.1.6 Dobrovoljni odustanak

Obzirom na specifičnu prirodu krivičnog djela silovanja postavlja se pitanje kada postoji dobrovoljni odustanak. Dobrovoljni odustanak od izvršenja djela pored objektivne komponente koja se očituje u prekidanju vršenja radnje kod nedovršenog pokušaja ili u sprečavanju nastupanja posljedice kod dovršenog pokušaja, ima i subjektivnu komponentu koja se sastoji u dobrovoljnosti odustanka. Smatra se da je odustanak dobrovoljan kada se zasniva na autonomnoj odluci učinioca, odnosno kada je odluka da odustane od izvršenja djela rezultat slobodnog i vlastitog opredjeljenja samog učinioca, tj. kada nije nastala pod pretežnim uticajem vanjskih okolnosti. To je faktičko pitanje koje sud utvrđuje u svakom konkretnom slučaju.

U sudskoj praksi ima više različitih odluka u vezi ovog pitanja.

Kad optuženi upotrebom fizičke sile i ozbiljnom prijetnjom savlada otpor oštećene, pa u času kad je htio nad njom izvršiti obljubu, utvrdi da oštećena ima menstruaciju i zbog toga, odustane od obljube, u takvom njegovom ponašanju nema dobrovoljnog odustanka, već postoji pokušaj obljube (**VSM, Kž 760/73**).

Kad je utvrđeno da je tokom započetog krivičnog djela silovanja optuženi prihvatio tvrdnju oštećene da je ona nevinna djevojka i da svoju nevinost želi da sačuva za brak, zbog čega je i odustao od namjeravane obljube, te se sa njenim pristankom zadovoljio samo bludnom radnjom, postoji dobrovoljni odustanak od izvršenja krivičnog djela silovanja (**VSS, Kž 1 1307/72**).

Dragovoljno je odustao od pokušaja silovanja optuženik koji je već počeo primjenjivati silu prema oštećenici radi izvršenja obljube, ali je od dovršenja djela odustao kad mu je oštećenica rekla da će ga prijaviti i da će sve ispričati svome mladiću koji će mu se osvetiti, jer je sama oštećenica izrijeком navela da se ona od straha predala i da je optuženik „mogao dovršiti djelo da je htio”, **VSRH, I Kž-66/1991. od 29. 5. 1991.**

Ne postoji dragovoljni odustanak od počinjenja kaznenog djela silovanja kad je utvrđeno da odluka optuženika da ne dovrši kazneno djelo silovanja nije bila rezultat njegovog slobodnog opredjeljenja kao odraz njegove subjektivne volje, već su na tu odluku utjecali vanjski razlozi – snažan otpor oštećenice koja se otimala, odguravala ga rukama i nogama od sebe, glasno vrištala zovući u pomoć, što je dakle, **za optuženika predstavljalo iznenađenje i neočekivanu smetnju zbog čega djelo nije dovršio**, **VSRH, I Kž-308/1994. od 15.2.1995.**

Počinio je kazneno djelo silovanja u pokušaju ... optuženik koji je u cilju spolnog odnosa izudarao oštećenicu, natjerao je u kuću, prisilio da skine odjeću i legao na nju, ali zbog izostanka erekcije nije došlo do spolnog akta ... Riječi optuženika „sad te neću” upućene oštećenici nikako *se ne mogu tumačiti kao dobrovoljni odustanak* od ostvarenja djela, jer djelo nije dovršeno zbog izostanka erekcije, a optuženi je nakon toga rekao oštećenici da idu njegovoj kući gledati filmove, što je ona iskoristila, te otišla na policiju i cijeli događaj prijavila... **VSRH, broj: I Kž-206/95, od 6. 11. 1997. godine**

4.2 Sticaj krivičnog djela silovanje i krivičnog djela narušavanje nepovredivosti stana

U sudskoj praksi je sporno postojanje sticaja između krivičnog djela silovanja i krivičnog djela narušavanje nepovredivosti stana. Naime, čest je slučaj da učinilac djela neovlašteno uđe u stan ili neki drugi prostor koji pripada oštećnoj u cilju izvršenja krivičnog djela silovanja. Jedan dio sudske prakse smatra da u tom slučaju postoji sticaj između ovih djela, dok drugi dio sudske prakse to ne prihvata. Prvo stanovište ima svoje opravdanje u činjenici da se radi o krivičnim djelima koja su upravljena protiv različitih dobara, tj. silovanje je delikt kojim se povređuje polni integritet, a krivično djelo narušavanje nepovredivosti stana spada u grupu krivičnih djela protiv sloboda i prava građana. Drugi dio sudske prakse očito stoji na stanovištu da je u pitanju prividni idealni sticaj (iako se to nigdje ne objašnjava).

Ne postoje jasni zakonski kriteriji za razlikovanje sticaja od prividnog sticaja. Teorija i sudska praksa su postavile neka pravila, odnosno principe, čija primjena i tumačenje zavise od onog ko primjenjuje zakon. Tako npr. prividni idealni sticaj postoji po osnovu specijaliteta, supsidijaritet, konsumpcije, alternativiteta, nekažnjivo prateće djelo i nekažnjivo naknadno djelo. Da li u navedenom slučaju postoji neki od ovih oblika prividnog idelanog sticaja ili postoji pravi sticaj, pitanje je na koje nema jedinstvenog odgovora od strane kako ranije tako i sadašnje sudske prakse.

Tako npr.

Ako optuženi na neovlašćen način prodre u tuđi stan i izvrši silovanje nad oštećenom, radi se samo o krivičnom djelu silovanje, a ne još i krivičnom djelu narušavanje nepovredivosti stana (**VSS, Kž 3/54**).

Suprotno mišljenje izneseno je u odluci **Vrhovnog suda BiH**, broj **Kž 857/70**.³⁴

Novija sudska praksa takođe nema jedinsteno stanovište po ovom pitanju.

Sudovi u Federaciji BiH uglavnom prihvataju stanovište koje je zastupao nekada **Vrhovni sud BiH** i utvrđuje postojanje sticaja.

34) Navedeno prema S. Sokolović, op. cit. s. 81.

Tako npr.

Kantonalni sud u Mostaru, od 5.10. 2016. utvrđuje postojanje sticaja između krivičnog djela narušavanje nepovredivosti doma i krivičnog djela silovanja u radnjama optuženog koji je „ ... Uz pomoć ašova kojeg je našao u neposrednoj blizini kuće oštećene, ... otvorio vrata i nasilno ušao u kuću oštećene dok je ona spavala ...”.

Sudovi u Republici Srpskoj ne prihvataju ovo stanovište i ne nalaze sticaj između ova dva krivična djela.

Tako npr.

Okružni sud Banja Luka u presudi broj: 11 O K 019519 16 K, od 16. 01. 2017. godine ne nalazi sticaj između krivičnog djela narušavanje nepovredivosti stana i krivičnog djela silovanja iako u činjeničnom opisu djela konstatuje da je optuženi „nasilno ušao u kuću tako što je upotrebom podesnog predmeta i fizičke snage razbio prozorsko staklo na istočnoj strani kući i kroz tako načinjen otvor ušao u unutrašnjost gdje je u sobi zatekao oštećenu da spava ...”.

4.3 Krivična sankcija za osnovni oblik krivičnog djela

Kaznena politika zakonodavaca u BiH u pogledu osnovnog oblika krivičnog djela silovanja nije ista. Tako npr. u KZ RS i KZ BDBiH, za osnovni oblik djela je predviđena kazna zatvora od 3 do 10 godina, a u KZ FBiH kazna zatvora od 1 do 10 godina.

Najznačajnija novina u kaznenoj politici zakonodavca u Republici Srpskoj u odnosu na ovo krivično djelo jeste zabrana ublažavanja kazne za krivično djelo silovanja.

Naime, odredbom člana 54. stav 3. KZ RS određeno je da se ublažavanje kazne u smislu stava 1. ovog člana neće primijeniti za nekoliko krivičnih djela, među kojima je na prvom mjestu krivično djelo silovanja - član 165. To znači da se kazna ne može ublažiti kada postoje osnovi za ublažavanje, kao što je npr. pokušaj, bitno smanjena uračunljivost, itd. niti u slučaju osobito olakšavajućih okolnosti koje su sudovi do donošenja ovog zakona veoma često koristili kako bi izrekli kaznu ispod posebnog minimuma.

Bitno je naglasiti da se kazna ne može ublažiti ni u slučaju sklapanja sporazuma o priznanju krivice jer je odredbom člana 246 stav 3 ZKP RS predviđeno da „prilikom pregovaranja sa osumnjičenim, odnosno optuženim i braniocem o priznanju krivice u skladu sa stavom 1. ovog člana, tužilac može predložiti izricanje kazne ispod zakonom određenog minimuma kazne zatvora za to krivično djelo, odnosno blažu sankciju za osumnjičenog, odnosno optuženog u skladu sa Krivičnim zakonikom“.

Dakle, u slučaju krivičnog djela silovanja Krivični zakonik Republike Srpske je isključio mogućnost ublažavanja kazne tako da se ni u slučaju sklapanja sporazuma o priznanju krivice ta kazna ne može ublažiti.

4.4 Kvalifikovani oblici krivičnog djela silovanja

Krivični zakoni u BiH nemaju istu zakonsku formulaciju kvalifikovanih oblika krivičnog djela silovanja.

Krivični zakonik Republike Srpske u članu 165. propisuje:

- (2) Ako je djelo iz stava 1 ovog člana izvršeno prema djetetu starijem od petnaest godina, ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način, ili od strane više lica, ili iz mržnje, ili je usljed djela nastupila teška tjelesna povreda, teško narušenje zdravlja ili trudnoća silovanog ženskog lica, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od pet do petnaest godina.
- (3) Ako je usljed djela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila smrt lica prema kojem je djelo izvršeno, učinilac će se kazniti kaznom zatvora najmanje deset godina.

Krivični zakon FBiH u članu 203 propisuje:

- (2) Ko krivično djelo iz stava 1. ovog člana učini na naročito okrutan ili naročito ponižavajući način, ili ako je istom prilikom prema istoj žrtvi učinjeno više spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih spolnih radnji od više učinitelja, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.
- (3) Ako je krivičnim djelom iz stava 1. ovog člana prouzrokovana smrt silovane osobe, ili je ona teško tjelesno ozlijeđena, ili joj je teško narušeno zdravlje, ili je silovana ženska osoba ostala trudna, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora najmanje tri godine.
- (4) Kaznom iz stava 2. ovog člana kaznit će se ko učini krivično djelo iz stava 1. ovog člana zbog mržnje prema žrtvi.
- (5) Ko krivično djelo iz stava 1. ovog člana učini prema maloljetniku, kaznit će se kaznom zatvora najmanje tri godine.
- (6) Ko krivično djelo iz st. 2., 3. i 4. ovog člana učini prema maloljetniku, kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina.
- (7) Ako su krivičnim djelom iz stava 2. ovog člana prouzrokovane posljedice iz stava 3. ovog člana, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora najmanje pet godina.

Krivični zakon BD BiH u članu 200 propisuje:

(2) Ko krivično djelo iz stava 1 ovoga člana učini na naročito svirep ili naročito ponižavajući način, ili ako je istom prilikom prema istoj žrtvi učinjeno više spolnih odnosa ili s njim izjednačenih spolnih radnji od više učinilaca, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.

(3) Ako je krivičnim djelom iz stava 1 ovoga člana prouzrokovana smrt silovanog lica, ili je ono teško tjelesno povrijeđeno, ili joj je teško narušeno zdravlje, ili je silovano žensko lice ostalo trudno, učinilac će se kazniti kaznom zatvora najmanje tri godine.

(4) Kaznom iz stava 2 ovoga člana kaznit će se ko krivično djelo iz stava 1 ovoga člana izvrši iz mržnje.

(5) Ko krivično djelo iz stava 1 ovoga člana učini prema maloljetniku, kaznit će se kaznom zatvora najmanje tri godine.

(6) Ko krivično djelo iz stavova 2, 3 i 4. ovoga člana učini prema maloljetniku, kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina.

(7) Ako su krivičnim djelom iz stava 2 ovoga člana prouzrokovane posljedice iz stava 3 ovoga člana, učinilac će se kazniti kaznom zatvora najmanje pet godina.

Na osnovu prethodnog može se reći da su kvalifikatorne okolnosti krivičnog djela sljedeće:

- **uzrast pasivnog subjekta,**
- **način izvršenja djela:**
  - naročito svirep ili naročito ponižavajući način
  - djelo izvršeno od strane više lica, odnosno ako je istom prilikom prema istoj žrtvi učinjeno više spolnih odnosa ili s njim izjednačenih spolnih radnji od više učinilaca,
- **pobuda,** tj. djelo izvršeno iz mržnje,
- **teška tjelesna povreda,** teško narušenje zdravlja i trudnoća silovanog ženskog lica,
- **smrt pasivnog subjekta.**

Navedene kvalifikatorne okolnosti su na različit način predviđene u pojedinim oblicima djela te ćemo posebno prikazati ta rješenja.

Kvalifikovani oblici krivičnog djela silovanja (st. 2.) prema KZ RS, postoje:

- 1) ako je silovanje izvršeno prema djetetu starijem od 15 godina;
- 2) ako je izvršeno na naročito svirep ili naročito ponižavajući način;

- 3) ako je izvršeno od strane više lica;
- 4) ako je silovanje izvršeno iz mržnje;
- 5) ako je usljed djela nastupila teška tjelesna povreda, teško narušenje zdravlja ili trudnoća silovanog ženskog lica.

Za navedene oblike je predviđena kazna zatvora od pet od petnaest godina.

4.4.1 Uzrast ili životna dob pasivnog subjekta kao kvalifikatorna okolnost

Kvalifikatornu okolnost djela predstavlja *uzrast ili životna dob pasivnog subjekta*. Da bi postojala krivična odgovornost učinioca za ovaj oblik djela, okolnost da je pasivni subjekat dijete starije od 15 godina mora biti obuhvaćena njegovim umišljajem.

U obrazloženju presude **Okružnog suda u Bijeljini broj 12 O K 001535 11 K** od 14. 02. 2012. godine, navodi se da je žrtva izjavila: „Znao je koliko imam godina... dobro se poznajemo više godina, često je radio kod mojih roditelja i boravio u našoj kući, mislim da mi je dalji rođak, ali na znam kako, držala sam ga kao brata...”.

U presudi **Okružnog suda u Bijeljini, broj: 12 O K 001055 10 K**, od 12. 11. 2010. godine se navodi: „Tokom cijelog postupka oštećena tvrdi, da je optuženi znao njenu životnu dob i da ju je prisilio na prve seksualne odnose (razdjevičio je), te, na glavnom pretresu navodi; ... Znao je da idem u osnovnu školu, pitao me je tu noć i ja sam mu rekla ...”.

U obrazloženju presude se navodi da je oštećena izjavila: „kritične prilike pored puta kojim se kretala stao bijeli „Golf 2”, da je prešla na drugu stranu, da je jedan gospodin koji je sjedio u automobilu zakoračio iz auta i krenuo za njom, da je počela bježati i vrištati, da ju je on uhvatio za kosu i stavio joj ruku preko usta kako ne bi mogla vrištati, a nakon toga uvukao u auto i odvezao do blizu crkve, gdje je oborio sjedište, pitao ju je koje je godište pa mu je ona rekla 1999, da ju je počeo ljubiti, da ga je ona odgurivala i da je počela vrištati,...”. Presuda **Okružnog suda u Doboju br. 13 OK 002083 13 K** od 3. 12. 2013. godine.

Ukoliko je učinilac bio u **stvarnoj zabludi** u odnosu na ovaj elemenat (neotklonjivoj ili otklonjivoj stvarnoj zabludi), odnosno ako nije znao da je pasivni subjekat dijete starije od 15 godina, postojaće krivična odgovornost za osnovni oblik djela, a ne za kvalifikovani.

Okružni sud u Bijeljini, u obrazloženju presude broj: **12 O K 001469 10 K** od 28. 1. 2011. godine navodi: „da sud nije mogao prihvatiti tvrdnju optužbe da je optuženi znao i da je njegovim umišljajem bila obuhvaćena svijest da se radi o maloljetnom licu, jer to ni jednim dokazom optužba nije dokazala. I iz iskaza oštećene, sud nije mogao utvrditi kvalifikovani elemenat krivičnog djela, jer je i sama oštećena u svom iskazu potvrdila da je optuženog prvi put vidjela, da je djelovao pijano, da mu je rekla da je nevinna, da nije iz Bijeljine, ... a da mu ni u jednom trenutku nije rekla da je dijete ili da eventualno ide u školu, pa po ocjeni suda ... u vrijeme izvršenja djela optuženi nije mogao znati da je oštećena maloljetna niti je to bilo obuhvaćeno njegovim umišljajem”.

4.4.2 **Naročito svirep ili naročito ponižavajući način kao kvalifikatorna okolnost**

Naročito svirep ili naročito ponižavajući način, u kontekstu ovog krivičnog djela, postoji kada je prilikom izvršenja djela svirepost prešla onu mjeru koja je svojstvena svakom krivičnom djelu, odnosno, kada je prilikom izvršenja krivičnog djela silovanja došlo do poniženja žrtve koje znatno prelazi onaj stepen poniženja koji je svojstven svakom silovanju, bilo zbog ponašanja samog izvršioca, bilo zbog drugih okolnosti pod kojima je djelo izvršeno. Objektivna komponenta svireposti sastoji se u nanošenju žrtvi patnji, straha i mučnog stanja koje nadilazi uobičajeni način izvršenja ovog djela, a subjektivna komponenta se ogleda u svijesti izvršioca da žrtvi nanosi upravo takve patnje ili u svijesti o mogućnosti nanošenja takvih patnji i htijenju, odnosno pristajanju na njihovo nanošenje. Takav način izvršenja djela postoji npr. u slučaju gašenja cigarete na tijelu žrtve ili upotrebe prekomjerne sile u situaciji kad postoji veliki nesrazmjer u snazi ili životnoj dobi izvršioca i žrtve. Naročito ponižavajući način u objektivnom smislu mora proizilaziti iz konkretnih okolnosti izvršenja djela, a isto tako moraju biti ispunjeni i subjektivni elementi, tj. svijest i namjera izvršioca da žrtvu ponizi u većem stepenu od uobičajenog, dakle da prema njoj postupi na naročito ponižavajući način. Takav način izvršenja djela postoji npr. u slučaju kada je silovanje izvršeno u prisustvu drugih lica, naročito ako su u pitanju srodnici pasivnog subjekta (majka, dijete), ili ako se radi o pasivnom subjektu koji je u podmakloj životnoj dobi, ili ako radnje izvršioca predstavljaju svojevrsno izživljavanje na žrtvi i sl.

Naročito ponižavajući način

Kantonalni sud u Zenici nalazi u radnjama optuženog koji je ... „izvršio prvo vaginalni nasilni spolni odnos, zatim analni, pa potom ponovo vaginalni nasilni odnos sa mlđb.

oštećenom koja mu je kćerka ... način učinjenja i brojnost nasilnih spolnih radnji koje je optuženi izvršio prema oštećenju u kontinuitetu, mjesto učinjenja (porodična kuća, spavaća soba, kako oštećena kaže „mamina soba“) po nalaženju ovog suda prelazi uobičajeni način izvršenja krivičnog djela silovanja ... optuženi je po mišljenju ovog suda prešao onu mjeru poniženja koja prevazilazi poniženje koje inači prati svaki čin obljube upotrebom sile. Presuda broj: **040K006951 16K2** od 17. 06. 2016. godine.

Učinilac je: „u namjeri da zadovolji svoj polni nagon došao do kuće oštećene XX (rođena 8.5.1952. godine) znajući da je oštećena u poodmakloj životnoj dobi i da živi sama, nasilno ušao u kuću tako što je upotrebnog podesnog predmeta i fizičke snage razbio prozorsko staklo na istočnoj strani kuće i kroz tako načinjen otvor ušao u unutrašnjost, gdje je u sobi zatekao oštećenu da spava, a zatim je ugasio svjetlo, skinuo svoju odjeću i nag prišao oštećenju uhvativši je za ruku, a nakon čega se oštećena probudila, istoj rekao da će je silovati, nakon čega je savlađujući njen otpor svojom fizičkom konstitucijom, skinuo njenu odjeću, a zatim joj je podigao noge i svoj polni organ stavio u vaginalni otvor oštećene, ne obazirući se na njene jauke i pokušaje da ga odgurne od sebe, a zatim je svoj polni organ naizmjenično stavljao u analni i vaginalni otvor oštećene, naređujući oštećenju da se ne otima, udarajući je rukama po tijelu, stiskajući je i govoreći joj da se smiri kako bi „svršio“, izživjavajući se na oštećenju u trajanju oko dva časa vršeći tako obljubu na **naročito ponižavajući način**, ...“ Presuda **Okružnog suda u Banjoj Luci** presuda **11 O K 019519 16 K** od 16. 01. 2017. godine.

Kazneno djelo silovanja počinjeno je na **naročito ponižavajući način** tako što je optuženik oštećenju, koja je zbog bolesti slabo pokretna ležala u krevetu, ugurao spolni organ u njeno spolovilo, a potom primivši joj rukama čvrsto glavu stavio spolni organ u usta i ejakulirao. **VS RH**, broj: **KŽ-725/94** od 13. 11. 1996. godine.

VS RH u presudi broj: **I KŽ -683/83** od 27. 06. 1984. godine nalazi da se radi o osobito teškom slučaju silovanja iz l. 83. st. 2. KZ H kad je počinitelj, nakon što je nasilno prodro u zaključanu kuću oštećenju i njezne majke, pucajući prethodno u prozore kuće, prisilio oštećenju majku da za vrijeme nasilnog spolnog odnošaja sa oštećenju bude zatvorena zajedno s djetetom oštećenju u smočnici kuće, budući da ta okolnost, uz sam način počinjenja djela, ukazuje da se oštećenju našla u iznimno **ponižavajućem položaju**, već zbog svijesti da se za vrijeme spolnog odnošaja u neposrednoj blizini nalaze njezina majka i dijete.

Izvod iz izreke presude br. **03 O K 015254 16 K** od 26. 09. 2016. godine

Optuženi je: „ ... oko dva sata poslije ponoći, u trenutku kada se XX probudila sa namjerom da ode u WC, došao do njene kuće, gdje je primjenom fizičke sile udarcem ramena provalio u zaključana ulazna vrata i ušao u unutrašnjost kuće, u kojem trenutku je oštećena krenula prema hodniku jer je čula da je nešto puklo, a zatim odmah na nju nasrnuo i uhvatio je rukama oko vrata, zaprijetivši joj riječima: „Tišina” ako zucneš, ubiću te iz pištolja’, nakon čega je uzeo jastuk i stavio joj preko usta te je bacio na pod između sećije i peći, za koje vrijeme je molila da je pusti i pitala šta hoće od nje, nakon čega je počeo udarati otvorenom šakom po glavi i tražiti pare, a onda se u potpunosti razodjenuo, **te svjestan i htijući da drugu osobu prisili na spolni odnošaj na naročito okrutan i ponižavajući način**, kombinovanom primjenom prijetnje i sile i uprkos tome što je znao da je fizički slaba zbog starije dobi, razodjenuo istu skinuvšu joj pidžamu, donji veš i potkošulju, raširivši joj ruke i dižući joj noge u zrak **da bi na ponižavajući način posmatrao njenu golotinju**, a zatim je više puta u vremenskom periodu od preko dva sata svojim polnim organom prodirao u njen vaginalni i analni otvor, pitajući je da li se zbog toga „fajn” osjeća, a potom je, raširivši svoje noge, sjeo na njen stomak, pritiskavši je rukama i nogama u predjelu grudnog koša i desne noge, nanoseći joj na taj način povrede u vidu krvnih podliva ispod desne dojke i na vanjskoj strani desne natkoljenice, zahtijevajući od iste da ga poljubi u njegov polni organ, a kada je ona odbila, nastavio ju je šamarati po licu i daviti je obuhvatajući joj vrat rukama, prijeteći joj da će je ubiti pucanjem iz pištolja ukoliko ga prijavi, da bi onda, masturbirajući na očigled ejakulirao izbacujući sjemenu tekućinu po njenom trbuhu”...

(Žrtva ima 84 godine.)

Izvod iz izreke presude br. **12 O K 003358 12 K** od 7. 5. 2013. godine

U izreci presude se navodi da je optuženi nakon izvršene nasilne obljuje ostavio žrtvu... „sa nanesenim tjelesnim povredama, u vidu: višekomadnog prijeloma lijevog jagodičnog gornjeviličnog kompleksa, kao teškom tjelesnom povredom i, razderno-nagnječenom ranom gornje usne i krvnom podlivenošću oba oka, kao lakim tjelesnim povredama. Dakle, upotrebom sile prinudio na obljubu drugo lice, pri čemu je tom licu nanio tešku tjelesnu povredu”.

4.4.3 Izvršenje krivičnog djela od strane više lica kao kvalifikatorna okolnost

Krivično djelo silovanja dobija kvalifikovani oblik ako je *istom prilikom izvršeno više djela od strane više lica (KZ RS), odnosno ako je istom prilikom prema istoj žrtvi učinjeno više spolnih odnosa ili s njim izjednačenih spolnih radnji od više učinilaca (KZFBiH, KZ BD BiH)*. Pod pojmom više lica, u smislu ovog krivičnog treba podrazumijevati najmanje dvije osobe ili više njih. Dakle, ovaj oblik djela postojaće ako je više lica, istom prilikom izvršilo više djela, odnosno ako su najmanje dva lica ostvarila dovršeno krivično djelo silovanja koristeći istu priliku. Ukoliko bi jedno lice dovršilo krivično djelo silovanja, a drugo ostalo u pokušaju silovanja, postojala bi njihova odgovornost za pokušaj ovog kvalifikovanog oblika silovanja (pravno shvatanje zauzeto na sjednici krivičnog odjeljenja VS RH od 4. 4. 1991.).

Izvod iz izreke presude br. *K-102/04* od 10. 02. 2006. godine

Optuženi NN i MM su krivi su što su dana ... „popeli se na balkon i kroz otvorena balkonska vrata ušli u stan oštećene u kojem se nalazila i njena majka i ... NN je odveo oštećenu u kupatilo i zadao joj nekoliko udaraca u glavu i ispod rebara zahtijevajući da se skine, nakon čega je on izišao iz kupatila a u kupatilo je ušao MM koji je držeći nož u ruci zahtijevao da se skine, a kada je oštećena odbila on joj je pocijepao spavaćicu i gaće i zadao više udaraca od kojih je ona u jednom trenutku pala u kadu pa ju je izvukao iz kade i izišao iz kupatila a u kupatilo je ponovo ušao NN i prijeteći joj batinama prislonio ju uz sebe i počeo ljubiti ... te svoj polni organ stavio u njen , ... poslije čega je izašao napolje, a u kupatilo je ušao MM i odmah stavio oštećenoj nož pod grlo , nanijevši joj tjelesnu povredu u vidu posjekotine, zahtijevajući da sa njim ima polni odnos, na što je ona u strahu pristala, ...

Dakle upotrebom sile i prijetnje prinudili na obljubu žensko lice sa kojim ne žive u bračnoj zajednici, a djelo je izvršeno od strane više lica čime su počinili krivično djelo silovanje iz člana 183. stav 2. u vezi sa stavom 1. KZ RS...”

4.4.4 Izvršenje krivičnog djela iz mržnje kao kvalifikatorna okolnost

Izmjenama krivičnog zakonodavstva koje su učinjene 2010. godine u Republici Srpskoj, predviđena je nova kvalifikatorna okolnost krivičnog djela silovanja, odnosno predviđen je novi teži oblik silovanja ukoliko je ***silovanje izvršeno iz mržnje***. Prema članu 123 stav 1. t. 21. KZ RS-a, ***krivično djelo iz mržnje je djelo izvršeno u potpunosti ili djelimično zbog rasne, nacionalne ili etničke pripadnosti, jezika, vjerskog uvjerenja, boje kože, pola ili seksualnog opredjeljenja, zdravstvenog statusa ili rodnog identiteta nekog lica***. U kontekstu ovako određenog pojma krivičnog djela iz mržnje može se zaključiti da će ovaj, kvalifikovani, oblik djela postojati u slučaju ako je izvršilac djela bio motivisan nekom od navedenih okolnosti. Ako je npr. izvršio silovanje osobe zbog njenog rodnog identiteta ili boje kože ili seksualnog opredjeljenja i sl.

4.4.5 Teška tjelesna povreda - Teško narušenje zdravlja - Trudnoća kao kvalifikatorne okolnosti

Kvalifikovani oblik silovanja postoji u slučaju kada je usljed osnovnog oblika djela nastupila ***teška tjelesna povreda, teško narušenje zdravlja ili trudnoća silovanog ženskog lica***. Dakle, u pitanju je krivično djelo kvalifikovano težom posljedicom, te će se krivična odgovornost učinioaca prosuđivati prema odredbama člana 17. KZ RS.

Dakle, u pitanju je krivično djelo kvalifikovano težom posljedicom, te je potrebno utvrditi da je učinilac u odnosu na težu posljedicu postupao nehatno. Ako je učinilac u odnosu na težu posljedicu postupao umišljajno, postojaće sticaj između osnovnog oblika krivičnog djela i krivičnog djela teška tjelesna povreda. Izuzetak je slučaj kada je nastupila trudnoća silovanog ženskog lica jer će učinilac odgovarati za kvalifikovani oblik djela i onda kada je u odnosu na trudnoću silovanog ženskog lica postupao umišljajno, a ne samo nehatno. Pojam teške tjelesne povrede, odnosno teškog narušenja zdravlja treba tumačiti na način na koji se ovaj pojam tumači kod krivičnog djela teška tjelesna povreda. Pri tome treba imati u vidu da teška tjelesna povreda i teško narušenje zdravlja mogu nastati tokom svih radnji izvršenja krivičnog djela silovanja, dakle i prilikom primjene prinude i prilikom vršenja obljube ili s njom izjednačene polne radnje. Ovaj oblik djela postoji i u slučaju kada žrtva, u nastojanju da spriječi silovanje, samo sebi prouzrokuje tjelesnu povredu, npr. iskoči iz automobila u pokretu i pri tome se povrijedi ili bježeći od napadača skoči sa balkona stana i pri tome se povrijedi. U tom smislu

postupa i **Vrhovni sud Srbije** u presudi **KŽ. 1660/97.** od 21. 1. 1999. u kojoj navodi da postoji pokušaj ovog kvalifikovanog oblika krivičnog djela silovanja u slučaju kada je oštećena koju je optuženi počeo da tuče da bi je prinudio na obljubu, da bi se odbranila iz stana optuženog iskočila kroz prozor i tom prilikom zadobila tešku tjelesnu povredu.³⁵

Okružni sud u Banjoj Luci, presudom broj: **11 O K 019519 16 K** od 16. 01. 2017. godine, utvrđuje da postoji ovaj oblik krivičnog djela u slučaju u kojem je optuženi:

... „kojim radnjama je oštećenoj nanio **teške tjelesne povrede** u vidu rascjepa na desnom vaginalnom svodu vagine dužine do 4 cm rascjep međice veličine oko 1,5 cm, što je dovelo do obilnog krvarenja koje je zaustavljeno operativnom intervencijom ... te manje krvne podlive u predjelu desnosljepoočno, na nosnoj piramidi i na desnoj nadlaktici, oguljotinu na četvrtom prstu desne šake, tačkaste krvne podlive u predjelu lijeve dojke, te najmanje četiri mrljasta krvna podljeva u predjelu unjutrašnje strane gornje trećine desne natkoljenice ...”.

Pokušaj krivičnog djela silovanja kvalifikovanog teškom tjelesnom povredom utvrđen je presudom **Okružnog suda u Bijeljini**, broj: **12 O K 004076 13 K** od 12.02.2014. godine, u sljedećem slučaju:

„dana ...12. godine oko 20,30 sati, nakon kraćeg razgovora sa oštećenom, u verandi njene nove porodične kuće u ..., u cilju zadovoljena svog seksualnog nagona, rekavši joj „..., ja tebe moram jebati”, nasrnuo je na oštećenu i uhvativši je za ruke i vrat počeo je vući u unutrašnjost kuće, te unatoč njenom opiranju, držeći je jednom rukom za usta, uvukao je u kuhinju kuće i bacio na kauč, a potom, legavši preko nje i skinuvši sa sebe donju trenerku, pokušavao joj skinuti bermude i gaćice, pa kada se oštećena uspjela od njega otrgnuti i pobjeći do verande, sustigao je i u uglu verande, držeći je jednom rukom za usta, drugom rukom je svukao svoje gaćice i njene bermude i gaćice do koljena, zahtijevajući da mu popuši, no, kako je oštećena to odbila i nastavila pružati otpor, tokom odgurivanja, grebanja i otimanja, uspjela je desnom nogom udariti ga u predjelu genitalija, uslijed čega je pao i pustio oštećenu, koja je to iskoristila, pobjegla iz svoje nove kuće u prostorije stare kuće, gdje se i zaključala, nakon čega je i napustio njenu kuću, nanijevši joj brojne tjelesne povrede, između ostalih i tešku, u vidu serijskog

35) V. M. Babić, I. Marković: Krivično pravo, posebni dio, Banja Luka, 2018. s. 122.

preloma desnih rebara, od III do VI rebra sa pomjeranjem ulomaka, kao posljedici, čvrstog stiskanja grudnog koša rukama, vučenja po prostorijama kuće i, udaranja tijelom o štokove vrata i druge dijelove namještaja.

Dakle, upotrebom sile, pokušao prinuditi na obljubu drugo lice, usled čega je to lice zadobilo tešku tjelesnu povredu, čime je počinio krivično djelo - silovanje - iz člana 193 stav 2. u vezi sa stavom 1. i članom 20 KZ RS.”

4.4.6 Više kvalifikatorni okolnosti

Može se desiti da u jednom konkretnom slučaju imamo više kvalifikatornih okolnosti. Pravna kvalifikacija djela zavisi od toga koji krivični zakon se primjenjuje. Npr. ako se radi o KZ RS primijenije se samo stav 2. člana 165., a ako se radi o primjeni KZ FBiH i KZ BD BiH primijenije se odgovarajući stav člana. Npr. ako je silovanje izvršeno prema maloljetnom licu u Federaciji BiH, postojaće djelo iz stava 5. člana 203., a u koliko je izvršeno na naročito okrutan ili ponižavajući način postojaće djelo iz stava 2. člana 203. Ukoliko je izvršeno na naročito okrutan način prema maloljetnoj žrtvi postojaće djelo iz stava 6. člana 203. Međutim, u Republici Srpskoj će u takvim situacijama biti isti oblik djela, tj. stav. 2. člana 165. KZ RS.

Silovanje izvršeno **na naročito ponižavajući način prema maloljetnoj žrtvi** (čl.203. st. 6. u vezi sa st. 2. i 1.)

Izvod iz izreke presude broj **04 0 K 006951 16 K2** od 17. 06. 2016. godine

Optuženi je kriv što je „u svojoj porodičnoj kući, s ciljem zadovoljavanja svog seksualnog nagona, **na naročito ponižavajući način tri puta izvršio nasilni spolni odnošaj sa oštećenom, svojom mladb. kćerkom ...** iako svjestan da je malodobna ... psihički i fizički nemoćna da mu pruži otpor zbog autoriteta koji uživa kao otac, na način da je oštećenu, dok su se nalazili sami u kući, uhvatio rukom za kosu, ošamario i naredio da skine sa sebe pantalone, a kako je oštećena odbila da to učinio, ponovo snažno ošamario usljed čega je oštećena pala na pod, a zatim je uhvatio za ruku, podigao vičući „Idi u maminu sobu”, a kako je odbila, odgurujući ga od sebe rukama, uhvatio je za njenu ruku i čvrsto držeći odvuкао u spavaću sobu, gdje je oborio na krevet, skinuo sa nje odjeću, a s sebe pantalone i gaće, legao na nju i izvršio nasilni vaginalni spolni odnos, iako je oštećena

svo vrijeme plakala i dozivala glasno majku, te pokušavala ga odgurnuti od sebe, zatim je ponovo ošamario i naredio da se okrene na stomak, nakon čega je nad oštećenom izvršio nasilni analni odnos, pa ponovo okrenuo i izvršio nasilni vaginalni odnos, prijeteći joj da o ovom što se desilo nikome ne govori, ... čime je izvršio krivično djelo silovanja iz člana 203. Stav 6. U vezi sa stavom 2. KZ FBiH u sticaju sa krivičnim djelom rodoskrvnuće iz člana 213. Stav 2. u vezi sa stavom 1. KZ FBiH”.

Silovanje izvršeno **prema maloljetnom licu na okrutan način i od strane više lica**

Izvod iz izreke presude .... broj **030K** od 16. 12. 2016.

Optuženi je „kao saučinitelj upotrebom sile i prijetnjom da će izravno napasti na njezin život ili tijelo, prisilili drugog na spolni odnošaj i sa njim izjednačenu spolnu radnju, a djelo je učinjeno prema maloljetnoj osobi na naročito okrutan i ponižavajući način, pri čemu je prema istoj učinjeno više spolnih odnošaja i s njim izjednačenih spolnih radnji od strane više učinitelja, čime je počinio krivično djelo - Silovanja- iz čl. 203. st. 6. u vezi sa st. 2. i u vezi sa st. 1. kZ FBiH i u vezi sa čl. 31. istog Zakona”.

Silovanje izvršeno **na naročito ponižavajući način usljed čega je nastupila teška tjelesna povreda**

Izvod iz izreke presude broj: **11 O K 019519 16 K** od 16. 01. 2017. godine

Optuženi je „u namjeri da zadovolji svoj polni nagon došao do kuće oštećene XX (rođena 8.5.1952. godine) znajući da je oštećena u podmakloj životnoj dobi i da živi sama, nasilno ušao u kuću tako što je upotrebno g podesnog predmeta i fizičke snage razbio prozorsko staklo na istočnoj strani kuće i kroz tako načinjen otvor ušao u unutrašnjost, gdje je u sobi zatekao oštećenu da spava, a zatim je ugasio svjetlo, skinuo svoju odjeću i nag prišao oštećenoj uhvativši je za ruku, a nakon čega se oštećena probudila, istoj rekao da će je silovati, nakon čega je savlađujući njen otpor svojom fizičkom konstitucijom, skinuo njenu odjeću, a zatim joj je podigao noge i svoj polni organ stavio u vaginalni otvor oštećene, ne obazirući se na njene jauke i pokušaje da ga odgurne od sebe, a zatim je svoj polni organ naizmjenično stavljao u analni i vaginalni

otvor oštećene, naređujući oštećenoj da se ne otima, udarajući je rukama po tijelu, stiskajući je i govoreći joj da se smiri kako bi „svršio”, izivljavajući se na oštećenoj u trajanju oko dva časa **vršeći tako obljubu na naročito ponižavajući način**, pa nakon što je ejakulirao u vaginu oštećene, prestao je sa obljubom i udaljio se sa lica mjesta, **kojim radnjama je oštećenoj nanio teške tjelesne povrede** u vidu rascjepa na desnom vaginalnom svodu vagine dužine do 4 cm rascjep međice veličine oko 1,5 cm, što je dovelo do obilnog krvarenja koje je zaustavljeno operativnom intervencijom ... te manje krvne podlive u predjelu desnosljepoočno, na nosnoj piramidi i na desnoj nadlaktici, oguljotinu na četvrtom prstu desne šake, tačkaste krvne podlive u predjelu lijeve dojke, te najmanje četiri mrljasta krvna podlijela u predjelu unjutrašnje strane gornje trećine desne natkoljenice...”.

4.4.7 Najteži oblik kvalifikatorne okolnosti

Najteži oblik krivičnog djela (st. 3.) silovanja postoji u slučaju kad je usljed osnovnog oblika djela ili usljed nekog od prethodno navedenih kvalifikovanih oblika, *nastupila smrt lica* prema kojem je djelo izvršeno. I ovdje se radi o krivičnom djelu kvalifikovanom težom posljedicom te će učinilac biti krivično odgovoran za ovaj oblik silovanja ukoliko je u odnosu na smrtnu posljedicu postupao nehatno.

4.5 Odmjeravanje kazne

Odmjeravanje kazne se vrši u okviru granica propisane kazne, uz uvažavanje svih okolnosti koje mogu da utiču da kazna bude veća ili manja.³⁶ Pored odmjerenja kazne u granicama propisane kazne, zakonodavac je sudovima dao mogućnost da u određenim slučajevima izreknu blažu kaznu, odnosno kaznu ispod granica propisanog posebnog minimuma kazne, pa čak i da oslobode od kazne učinioca ako su ispunjeni zakonski uslovi i ako se na taj nači postiže svrha kažnjavanja. Očekivano je da izrečena kazna ima efekte i specijalne i generalne prevencije, tj. da utiče na učinioca da ubuduće ne vrši krivična djela te da utiče na sve potencijalne učinioce da ne izvrše krivično djelo. Prilikom odmjerenja kazne sud mora uzeti u obzir sljedeće okolnosti: stepen krivične odgovornosti, pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je djelo učinjeno, raniji život učinioca, njegove lične prilike i njegovo držanje poslije učinjenog krivičnog djela, kao i druge okolnosti koje su od značaja za odmjerenje kazne. Kad sud odmjerava kaznu učiniocu za krivično djelo učinjeno u povratu, posebno će uzeti u obzir da li je ranije djelo iste vrste kao i novo djelo, da li su oba djela učinjena iz istih pobuda i koliko je vremena proteklo od ranije osude, odnosno od izdržane ili oprostene kazne. Postoji i tzv. zabrana dvostrukog vrednovanja, odnosno pravilo da se okolnost koja je obilježje krivičnog djela ne može uzeti u obzir i kao otežavajuća, odnosno olakšavajuća okolnost, izuzev ako prelazi mjeru koja je potrebna za postojanje krivičnog djela ili određenog oblika krivičnog djela ili ako postoje dvije ili više ovakvih okolnosti, a samo jedna je dovoljna za postojanje težeg, odnosno lakšeg oblika krivičnog djela. Tako npr. ako postoji više kvalifikatornih okolnost, a sud pravno kvalifikuje prema jednoj od njih, np. silovanje izvršeno na naročito svirep način, u tom slučaju činjenica da je silovanjem prouzrokovana i teška tjelesna povreda žrtve je otežavajuća okolnost.

Prilikom odmjerenja kazne za krivično djelo silovanja sudovi često u obrazloženju presude navode kao olakšavajuće okolnosti neke okolnosti koje nisu funkcionalno povezane sa ovim djelom. Tako npr. sud, u kontekstu olakšavajućih okolnosti navodi da je učinilac silovanja nezaposlen i slabog imovnog stanja ili da je oženjen i otac dvoje djece itd. Često se takve okolnosti navode kao osobito olakšavajuće okolnosti na osnovu kojih se izriče blaža kazna. U nastavku ćemo prikazati nekoliko obrazloženja sudskih odluka, sa okolnostima koje se navode:

---

36) V. čl. 52. KZ RS, čl. 49. KZ F BiH i KZ BD BiH

Tako npr. **Okružni sud u Bijeljini** u presudi br. **12 O K 004076 13 K** od 12. 02. 2014. godine, u obrazloženju presude navodi:

„Odlučujući o visini kazne, koju je potrebno izreći optuženom, sa aspekta ostvarenja ciljeva krivično – pravne zaštite, sud na strani optuženog, osim, zakonom propisanog osnova za ublažavanje kazne (djelo je ostalo u pokušaju), nalazi postojanje okolnosti, koje ukazuju, da se i sa ublaženom kaznom, kao u izreci presude, u konketnom slučaju mogu ostvariti ciljevi i generalne i specijalne prevencije. U vrijeme počinjenja djela optuženi je bio star 21 godinu, djelo je počinio u stanju nebitno umanjene računljivosti, uzrokovane alkoholemijom, neosuđivan je, priznao je objektivni učin i izrazio iskreno žaljenje zbog posljedica djela (teška tjelesna povreda sa teškom psihičkom traumom oštećene)“.

Općinski sud u Cazinu, u presudi broj: **20 O K 039193 16 K** od 08. 03. 2021. godine, u obrazloženju navodi:

„Prilikom odlučivanja o kazni sud je imao u vidu svrhu kažnjavanja, specijalnu i generalnu prevenciju, uzimajući u obzir sve olakšavajuće i otežavajuće okolnosti koje utiču na odmjeravanje kazne, pobude iz kojih je djelo počinjeno, stepen krivice, okolnosti pod kojima je djelo počinjeno i jačinu ugrožavanja zaštićenog dobra, raniji život optuženog i njegove lične prilike. Tako je od olakšavajućih okolnosti sud cijenio, činjenicu da se radi o licu lošeg materijalnog stanja, oženjenom i ocu dvoje male djece. Od otežavajućih okolnosti sud nalazi raniju višestruku osuđivanost a pored ostalih djela za koja je optuženi osuđen tu su laka tjelesna povreda, teška tjelesna povreda, nasilničko ponašanje, koja djela u sebi sadrže primjenu fizičke sile kao i u ovom slučaju, dakle optuženi je višestruki povratnik u vršenju krivičnih djela uopće, te povratnik u vršenju dijela kod kojih je radnja izvršenja-primjena fizičke sile. Očigledno je da prijašnje osude nisu uticale na specijalnu prevenciju pa je i to sud imao u vidu prilikom odmjeravanja visine kazne. Kao otežavajuću okolnost sud nalazi i činjenicu da je iskoristio opijenost oštećene da je odveze na skriveno mjesto gdje je izvršio obljudu. Kao otežavajuću okolnost sud nalazi i činjenicu da je optuženi spolni odnos izvršio tri puta: oralni odnos (koji se smatra izjednačenom radnjom sa spolnim odnosom) te dva puta odnos koji podrazumijeva prodiranje svojim polnim organom u polni organ oštećene. Kao otežavajuću okolnost sud nalazi i činjenicu da je optuženi nakon izvršenja djela nastavio da prijeti oštećenoj s ciljem da djelo ostane neotkriveno.“

Vrhovni sud Republike Srpske u presudi broj **11 O K 010523 13 KŽ** od 9. 4. 2013. godine, povodom žalbe na presudu kojom je optuženi oglašen krivim za krivično djelo iz člana 193. stav 2. (kvalifikovani oblik silovanja) i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 3 godine, navodi:

„Ispitujući odluku o krivičnoj sankciji u vezi sa prigovorima žalbe branioca optuženog, ovaj sud nalazi da je izrečena kazna zatvora adekvatna stepenu društvene opasnosti izvršioca i krivičnog djela. Okolnosti koje se stiču na strani optuženog (korektno ponašanje i vladanje tokom krivičnog postupka, priznanje i kajanje, oštećenju nadoknadio štetu, neosuđivanost i mladost) prvostepeni sud je cijenio kao olakšavajuće okolnosti prilikom odmjeravanja kazne optuženom, pozvao se na njih u obrazloženju pobijane presude i dao im je, pravilnim vrednovanjem, značaj osobito olakšavajućih okolnosti. Kazna od 3 (tri) godine zatvora, izrečena uz primjenu odredbi KZ RS o ublažavanju kazne je srazmjerno težini djela i stepenu krivične odgovornosti optuženog i po ocjeni ovog suda predstavlja adekvatnu mjeru kojom će se ostvariti svrha kažnjavanja, jer odražava pravedan balans između zahtjeva za resocijalizacijom optuženog definisanom u posebnoj prevenciji kao jednom segmentu svrhe kažnjavanja i zahtjeva u javnom interesu da kazna mora imati opšteodgovarajući karakter definisan u opštoj prevenciji kao segmentu svrhe kažnjavanja.”

U drugoj presudi broj **12 O K 004076 14 KŽ** od 17. 06. 2014. godine, povodom žalbe na presudu kojom je optuženi osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 1 godine za krivično djelo silovanja iz člana 192. st. 3. ovaj sud navodi:

„Razmatrajući žalbu branioca optuženog koja, obzirom da je zbog povrede Krivičnog zakona izjavljena u korist optuženog, sadrži u sebi i žalbu zbog odluke o krivičnoj sankciji (prošireno dejstvo žalbe), ovaj sud je našao da su prvostepenom presudom pravilno utvrđene sve okolnosti od značaja za odmjeravanje kazne i da su te okolnosti adekvatno vrednovane. Prvostepeni sud je na strani optuženog, osim zakonom propisanog osnova za ublažavanje kazne (radi se o pokušaju krivičnog djela), cijenio i okolnosti da je optuženi u vrijeme počinjenja djela bio star 21 godinu, da je djelo počinio u stanju nebitno umanjene uračunljivosti, da je neosuđivan, da je priznao objektivni učin i da je izrazio iskreno žaljenje zbog posljedica djela, očigledno cijeneći te okolnosti kao osobito olakšavajuće okolnosti, te izrekao kaznu zatvora u trajanju od 1 (jedne) godine,

smatrajući da će se i sa ublaženom kaznom ostvariti ciljevi i generalne i specijalne prevencije. Izrečena kazna zatvora i po ocjeni ovog suda, predstavlja potrebnu mjeru kazne da bi se ostvarila svrha kažnjavanja kako u segmentu vaspitnog uticaja prema optuženima da ubuduće ne čini krivična djela, tako i u preventivnom djelovanju prema drugima da ne čine krivična djela.”

Općinski sud u Visokom u presudi broj: **41 O K 079889 19 K** od 20. 01. 2020. godine navodi:

„Sud je optuženom kao osobito olakšavajuću okolnost cijenio njegovo priznanje, njegovu mladost i da je otac jednog djeteta, dok od otežavajućih okolnosti sud je cijenio raniju osuđivanost optuženog za krivična djela navedena u izreci presude pa je sud optuženom ublažio kaznu zapriječenu zakonom a shodno članu 50. i 51. KZ FBiH”.

Nekada se kao argument na strani odbrane koristi podatak da su optuženi i žrtva prije inkriminisanog događaja bili u emotivnoj vezi i na taj način se nastojala osporiti činjenica da je izvršeno silovanje.

S tim u vezi navodimo stav **Općinskog suda u Cazinu** u presudi broj: **20 O K 039193 16 K** od 08. 03. 2021. godine:

„U dokaznom postupku je utvrđeno da se optuženi i oštećena poznaju od ranije, međutim nije dokazano da su bili u nekoj vrsti emotivne veze, ali sve i da jesu to nema nikakvog uticaja na postojanje djela. U dokaznom postupku nije utvrđeno da su optuženi i oštećena ranije imali odnose, ali to nije niti bitno, sve i da su imali odnose to ne mijenja činjenicu da je konkretan odnos bio nasilan. Također je utvrđeno da se prije izvršenja samog djela oštećena slobodnije ponašala, u smislu da je pokazivala djelove tijela, sjedila optuženom u krilu, čak je predlagala da ona optuženi i ... imaju odnose (što proizlazi iz iskaza svjedoka) ali ni to nema nikakvog uticaja na postojanje djela. U dokaznom postupku je utvrđeno da je oštećena prilikom izvršenja djela bila pod uticajem droga i alkohola, jer je sama izjavila da je konzumirala i alkohol i kokain, a to su na posredan način potvrdili i ostali svjedoci. Međutim, ni to nije od uticaja na postojanje krivičnog djela. Također ovo nije niti od uticaja na njen iskaz iz istrage, jer je

oštećena svaki put kada je pričala o navedenom događaju bilo u policiji, bilo svjedoku ..., bilo prilikom davanja izjave, dala identičnu izjavu, odnosno na identičan način opisala sami događaj. Sud ne prihvata izjavu optuženog da ga je oštećena lažno prijavila s ciljem da mu se osveti jer joj je davao lažna obećanja da će je oženiti. Prvo, osim optuženog niti jedan drugi svjedok ne potvrđuje da su oni bili u vezi. Svjedoci samo potvrđuju da su se poznavali od ranije i da se uoči samog djela oštećena ponašala malo slobodnije. Dakle, sud nema osnova da prihvati ove navode optuženog kada uopće nije dokazano da je sa oštećenom bio u bilo kakvoj vrsti veze, a kamoli da je istoj obećao brak, te da je zbog toga što on nije ispunio obećanje, oštećena ga lažno prijavila za silovanje”.

Okružni sud u Doboju pravilno zaključuje da krivično djelo silovanja ostavlja teške posljedice na ličnost žrtve, posebno ako se radi o bliskim porodičnim vezama između učinioca i žrtve. U presudi broj: **84 O K 047888 16 Kž 4**, 24. 05. 2016. godine, ovaj sud navodi:

„Ispitujući pobijanu presudu i u pogledu odluke o krivičnoj sankciji, a povodom žalbi kako branioca optuženog, tako i tužioca, vijeće je našlo da je prvostepeni sud pravilo cijenio sve okolnosti od značaja za utvrđivanje vrste i visine krivične sankcije, našavši da je kazna zatvora od tri godine i tri mjeseca adekvatna istima, društvenoj opasnosti djela i učinioca, te potrebna i dovoljna da se kroz individualizaciju kazne zadovolje pored ciljeva generalne, tako i ciljevi specijalne prevencije. Za predmetno krivično djelo propisana je kazna zatvora od dvije do deset godina. Prvostepeni sud je pravilno cijenio od otežavajućih okolnosti ranije ponašanje optuženog, odnosno njegovo drsko ponašanje prema ukućanima u pijanom stanju, ali i ranije nasilničko ponašanje prema oštećenoj, a zatim i **teške posljedice djela koje će se odraziti na oštećenu (u slučajevima silovanja članova porodice s pravom sud zaključuje da posljedice znatno prevazilaze posljedice uobičajene za žrtve ovih krivičnih djela, kako u pogledu stigmatizacije žrtve tako i normalnog uključenja u društvenu sredinu)**, zatim ponašanje optuženog nakon izvršenja djela (upućivanje daljnji prijatelj oštećenoj da ne smije nikome pričati o tome što se dogodilo jer će je u suprotnom ubiti). Takođe, pravilno su cijanjene i olakšavajuće okolnosti - da je isti nekažnjavan, kao i da je povremeno finansijski pomagao oštećenu, te posebno činjenicu da je kritične prilike optuženi bio bitno smanjeno uračunljiv.”

4.6 Predrasude i mitovi o seksualnom nasilju

U društvu na globalnom nivou postoje određeni mitovi o silovanju odnosno stavovi i vjerovanja koja su zapravo netačna, ali su vrlo raširena i prihvaćena među ljudima i služe za poricanje ili opravdavanje muške agresije prema ženama. Mitovi su pogrešna uvjerenja o silovanju, žrtvama silovanja i silovateljima. Mnogi od tih mitova i predrasuda su dio naše ličnosti, kao rezultat implicitnih predrasuda koje postoje u nama, a kojih nismo svjesni.

Sve to utiče na objektivnost prilikom razmatranja krivičnog djela silovanja i ocjene dokaza, pogotovo u slučaju kada nema vidljivih tragova na žrtvi ili učiniocu o izvršenom nasilju kao i kada nema svjedoka. Dešava se da predstavnici pravosudne zajednice imaju pogrešan stav o silovanju, sumnjaju u tačnost izjave žrtve, smatraju da je svojim ponašanjem sama doprinjela silovanju, okrivljuju žrtvu i postavljaju pitanje njenog morala. Sve to utiče i na žrtvu prilikom odlučivanja da prijavi ili ne prijavi silovanje. Očekivano ponašanje žrtve silovanja u lokalnoj zajednici u kojoj su mitovi i predrasude o silovanju izraženi, jeste da ne prijavi silovanje, jer je svjesna da će biti opet viktimizirana, ovaj put od strane društvene zajednice u kojoj živi.³⁷

U literaturi se kao najčešći mitovi vezani uz silovanje, spominju sljedeći mitovi:

1. Seksualno nasilje nije čest problem.
2. Ponekad je žrtva sama kriva za seksualno nasilje.
3. Većina silovanja događa se noću u mračnim i napuštenim ulicama.
4. Najčešće siluju nepoznati muškarci.
5. Ne postoji silovanje u braku.
6. Silovatelje je lako identificirati: to su luđaci koje je lako uočiti po izgledu i ponašanju.
7. Seksualno nasilje je impulsivan čin.
8. Ako žena nije ozbiljno fizički ozlijeđena, malo je vjerovatno da je bila silovana.
9. Silovanje je rezultat izuzetno jake seksualne želje koja se ne može kontrolisati.
10. Žene često lažno optužuju muškarca za silovanje.
11. Ako žena zaista želi, ona može spriječiti silovanje / seksualno nasilje.
12. Muškarci ne mogu biti žrtve seksualnog nasilja.

37) Više o mitovima o silovanju v. Kraljević, J. Stav o silovanju i podržavanje mitova o silovanju, <https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A1207/datastream/PDF/view>

Činjenice koje osporavaju navedene mitove su sljedeće:

1. Prema brojnim svjetskim podacima, između 25% i 30% žena tokom života doživi seksualno nasilje. To što je većina slučajeva neprepoznata i neprijavljena ne znači da se nasilje ne dešava.
2. Za seksualno nasilje nikad nije kriva žrtva bez obzira na način ponašanja, odijevanja, noćne izlaske. Niko ne želi biti silovan.
3. Silovanje, kao i ostali oblici seksualnog nasilja događaju se u jednakom omjeru danju i noću. Preko 70% slučajeva događa se u domu žrtve, učinioca ili poznate osobe. Samo 9% prijavljenih silovanja događa se izvan kuće.
4. Najveći broj silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja počinjen je od poznate osobe. U više od 80% slučajeva žene su silovane od muškarca kojeg poznaju i kojem vjeruju, od kojih 45% čine njihovi trenutni partneri.
5. Žena u braku ne predstavlja vlasništvo muškarca s kojim je u bračnoj/vanbračnoj zajednici. Svaka seksualna radnja protiv ženine volje je seksualno zlostavljanje.
6. Ne postoji tipičan silovatelj. Silovatelji dolaze iz svih socioekonomskih klasa i rasnih i nacionalnih pripadnosti. Ne može ih se prepoznati po specifičnom načinu oblačenja ili ponašanja. Istraživanja pokazuju da samo 2% muškaraca optuženih za silovanje / seksualno nasilje treba psihijatrijski tretman.
7. U 70% slučajeva seksualno nasilje je planirano. Učinioci često koriste situacije u kojima je osoba ugrožena/ranjiva i samim tim nesposobnija za odbranu.
8. U skoro 90% slučajeva silovanja uključena je prijetnja po život žene ili njoj bliske osobe, a u 50% slučajeva uključena je prijetnja oružjem. Osim blokade izazvane strahom, kod dijela žrtava je prisutno prividno popuštanje kako bi smanjile rizik od povrede ili težinu povrede.
9. Prisiljavanje nekog na seksualnu aktivnost protiv volje osobe čin je nasilja i agresije. Možda su želje izvan kontrole, ali djela zasigurno nisu. Seksualno uzbuđenje ne opravdava seksualno nasilje. Podržavanje predrasude da su muškarci slabi u kontroli svojih nagona i impulsa održava priču o krivnji žene – izazivačice.
10. Žene ne lažu o silovanju, dapače, žene rijetko prijavljuju silovanje zbog brojnih razloga. Prema podacima FBI-a, broj lažnih prijava za silovanje i seksualno zlostavljanje nije veći od broja drugih lažno prijavljenih krivičnih djela (krađa, provala, pokušaj ubistva) i iznosi oko 2%.
11. Silovatelji vrlo često koriste direktnu prijetnju po život žene ili njoj bliskih osoba kako bi izvršili krivično djelo i osigurali neprijavlivanje seksualnog zlostavljanja. Žrtve se često ne suprotstavljaju nasilniku iz brojnih razloga: boje se dodatno

razljutiti napadača, što bi moglo rezultirati težim povredama, smatraju da je to bolji mehanizam preživljavanja, svjesne su da nemaju dostatnu snagu i vještinu za odbranu, u šoku su i ne mogu se pomaknuti niti pozvati pomoć.

12. Muškarci također mogu biti žrtve seksualnog nasilja, a prema recentnim podacima, 1 od 9 muškaraca u životu doživi neko neželjeno ili prisilno seksualno iskustvo.³⁸

4.7 Psihološka trauma silovanja

Krivično djelo silovanja je osnovno krivično djelo u grupi krivičnih djela protiv polnog integriteta čovjeka. Polni integritet čovjeka predstavlja pravo svakog čovjeka da slobodnom voljom odlučuje o tome kako, sa kim i na koji način će zadovoljavati svoje polne, odnosno seksualne potrebe. Silovanje kao nasilni akt kojim se nad drugim čovjekom vrši zadovoljenje polnog nagona bez njegovog pristanka, najgrublji je napad na čovjekovo pravo da samostalno i slobodno odlučuje o svom polnom integritetu i predstavlja povredu tog prava. Međutim, ne treba zaboraviti da se tim aktom, pored povrede polnog integriteta, vrijeđa i dostojanstvo ličnosti, a nerijetko i tjelesni integritet pasivnog subjekta. Ukoliko povreda tjelesnog integriteta predstavlja tešku tjelesnu povredu, osnovni oblik krivičnog djela prerasta u teži oblik krivičnog djela silovanja.

Prilikom procjene postojanja ove kvalifikatorne okolnosti, često se zaboravlja da tjelesni integritet čovjeka obuhvata ne samo fizičko već i psihičko zdravlje istog te bi se u tom smislu trebala vršiti procjena i psihičkog stanja pasivnog subjekta, a ne samo povrede na tijelu. Činjenica je da stručna javnost zanemaruje uticaj krivičnog djela silovanja na psihu žrtve, a nerijetko se negativne posljedice koje ovaj nasilni čin prouzrokuje u psihičkom životu žrtve zanemaruju i prilikom odmjeravanja kazne. Psihička trauma³⁹ žrtve je skoro prateća kod svakog krivičnog djela silovanja, ali se ne uzima u obzir prilikom odmjeravanja kazne, niti prilikom utvrđivanja okolnosti konkretnog slučaja. U sudskoj praksi su zabilježeni slučajevi u kojima žrtva pasivno trpi sve što joj se

38) Navedeno prema <http://zenskasoba.hr/hr/podrucja-rada/seksualno-nasilje/mitovi-i-predrasude-o-seksualnom-nasilju/>

39) Prema petom izdanju Dijagnostičkog i statističkog priručnika duševnih poremećaja DSM - V, traumatski događaji uključuju izravnu i neizravnu izloženost stvarnoj ili prijetljivoj smrti, ozbiljnom ozljeđivanju ili seksualnom nasilju. Ovakvi događaji tako jako čovjeka izbacuju iz njegove „životne ravnoteže“ da mu je iznimno teško ponovno je uspostaviti. Traumatski događaji mogu biti jednokratni, ali i ponavljajući. To su događaji koji su izrazito teški i koji kod svake izložene osobe neminovno dovode do psihičkog stanja koje se naziva *psihološka trauma*. Sanderson, C., (2013). *Counselling skills for working with trauma*. London: Jessica Kingsley Publishers.

događa jer se „zamrznuła od straha”. Često je ponašanje ųrtve u takvoj situaciji, koje za posmatraća izgleda neadekvatno, upravo posljedica psihićkog stresa.

Ponekada, zbog postojanja određenih predrasuda, ponašanje ųrtve prikom svjedoćenja takođe budi sumnju u vjerodostojnost onog što iskazuje. Npr. u svom izlaganju detalja ųrtva djeluje mirno, staloženo, bez upadljivih emotivnih reakcija, što odbrana koristi kao argument protiv nje navodeći da bi osoba koja je silovana prilikom davanja iskaza bila uznemirena, uplakana itd. Ponekada se ųrtva ne sjeća garderobe koju je nosio optuženik, ali se sjeća zvukova koji su dopirali iz obližnje kafane, itd. Ne sjeća se šta je uradila odmah nakon dovršenog silovanja, zašto je npr. odmah otišla kući da se istušira (da spere sa sebe osjećaj gađenja) itd. Sve su to ponašanja koja govore o psihićkoj traumi silovanja. Stoga je izuzetno bitno da se pravosudna zajednica upozna sa tim i da se prilikom suđenja za krivićno djelo traži i psihićko vještaćenje ųrtve u cilju odmjeravanja adekvatne sankcije učiniocu.

S tim u vezi interesantna je sljedeća presuda Evropskog suda za ljudska prava:

U slučaju I.C. v. Romania (no. 36934/08) pred Evropskim sudom za ljudska prava Sud je utvrdio kršenje člana 3 (zabrana nehumanog i ponižavajućeg postupanja), nalazeći da je istraga slućaja silovanja ćetnaestogodišnje djevojćice sa blagim intelektualnim teškoćama bila neadekvatna. Sud je zaključio da ni tužilac ni sudija nisu uzeli u obzir kontekst slućaja, niti uzrast aplikantice, njenu blagu intelektualnu invalidnost, niti ćinjenicu da su u napadu učestvovala tri muškarca i da se navodno silovanje desilo noću na hladnom vremenu, što su sve faktori koji su pojaćali njenu vulnerabilnost. Sud takođe navodi da mećunarodni materijali pokazuju znatno viši procenat silovanja osoba sa invaliditetom u odnosu na opću populaciju. U tom kontekstu i zbog prirode napada adekvatni mehanizmi identifikovanja i prijavljivanja su neophodni kako bi se efikasno primijenili krivićni zakoni i ostvarila pravna zašćita. Šćtaviše, ovi nedostaci su još više ojaćani ćinjenicom da sud nije tražio psihološko vještaćenje kako bi se utvrdila reakcija aplikantice u odnosu na njenu dob, a nije uzeta u obzir ni medicinska dokumentacija o traumi koja je uslijedila nakon incidenta.⁴⁰

U stručnoj literaturi koja se bavi pitanjem psihićke traume ųrtve krivićnog djela silovanja često se navodi da **„silovanje, kao jedno od najtraumatićnijih iskustava, rezultira dugoroćnijim i dalekosežnijim posljedicama, u odnosu na druge oblike traumatskih iskustava”**. Naime, pored fizićkog napada koji za sobom vuće mogućnost zdravstvenih rizika vezanih uz zarazu HIV-om te spolno prenosive bolesti i neželjenu trudnoću,

40) European Court of Human Rights, July 2018. Factsheet - Persons with disabilities and the European Convention on Human Rights.

silovanje narušava intimne i psihološke granice žrtve.⁴¹ Dakle, **psihosocijalne posljedice silovanja često su teže i dalekosežnije od trenutnih fizičkih efekata ove vrste nasilja.**^{42 43}

Samtra se da su psihološke posljedice silovanja kompleksne upravo zbog specifičnosti i kompleksnosti samog krivičnog djela koje često nema u osnovi potrebu zadovoljavanja seksualnog nagona učinioca, već manifestaciju moći ili vlasti nad žrtvom. Dešava se da žrtve silovanja, pored povrede polnog integriteta, gube i osjećaj vlastite sigurnosti u društvu u kojem žive, gube povjerenje u društvo i pravni sistem jer smatraju da je odgovor istih neadekvatan, postaju ranjive u svakom pogledu, povlače se u sebe, gube kontakt sa drugima, itd. Često takvom stanju žrtve doprinosi i okruženje, patrijarhalno društvo u kojem se još uvijek javljaju stavovi da je „žrtva sama kriva što je silovanja, jer je bila u to doba na tom mjestu, jer je obukla to što je obukla, jer je popila jedno piće više, jer je sjela u auto sa njim, jer je otišla kod njega u stan, itd... Sve to dovodi do samookrivljanja kod žrtve zbog čega ona postaje drugi put žrtva - ovaj put od strane društva u kojem živi. Dakle, sekundarna viktimizacija kao odraz rodni stereotipa koji dovode do neadekvatnog odnosa društva i pravosudne zajednice pojačava psihičku traumu žrtve.

U literaturi se navodi da „osobe koje su preživjele silovanje, kao oblik najtežeg traumatskog iskustva, pokazuju simptome PTSP-a, generaliziranu anksioznost, fobije, insomnije, somatoformne i emotivne poremećaje, zabrinutost, „flashbacks“, noćne more, tugovanje i depresiju.⁴⁴ Žrtve također mogu pokazivati nedostatak interesa u okruženje i socijalna dešavanja, kompletni gubitak samopoštovanja, jak osjećaj bespomoćnosti i očaja. Gađenje i odbojnost prema vlastitom tijelu često može dovesti do samoozljeđivanja i suicidalnih namjera. Kako bi se lakše nosili sa devastirajućim psihičkim posljedicama, žrtve silovanja često aktiviraju psihičke obrambene mehanizme kao što su poricanje, potiskivanje, depersonalizacija, distanciranje i disocijacija”.⁴⁵

41) Kelly, L., (2008). *Preživjeti seksualno nasilje*, Ženska soba - Centar za seksualna prava, Zagreb. Mamula, M., (2005). *Seksualno nasilje – teorija i praksa*. Ženska soba – Centar za seksualna prava, Zagreb.

42) Diken, B. & Laustsen, C.B., (2005). *Becoming Abject: Rape as a Weapon of War*. *Body & Society*, 11(1), 111 – 128. navedeno prema publikaciji „Priručnik za razmatranje krivičnog djela silovanja u sudskoj praksi u Bosni i Hercegovini, Atlantska inicijativa, Sarajevo, 2018. s. 56.

43) Shanks, L. & Schull, M.J., ((2000). *Rape in war: the humanitarian response*. *JAMC*, 163 (9), 1152 – 1156.; American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed.). Washington, DC: Author, navedeno prema publikaciji „Priručnik za razmatranje krivičnog djela silovanja u sudskoj praksi u Bosni i Hercegovini, Atlantska inicijativa, Sarajevo, 2018. s. 34

44) Mollica i sur., 1999; Van Ommeren, M., de Jong, J., Sharma, B., Komproe, I., Thapa, S. i Cardena, E. (2001). *Psychiatric Disorders Among Tortured Bhutanese Refugees in Nepal*. *Arch Gen Psychiatry*, 58, 475-484. navedeno prema Priručniku za razmatranje krivičnog djela silovanja.....s. 59. Begić, 2016.

45) Vlachova & BIASON, 2005. navedeno prema publikaciji „Priručnik za razmatranje krivičnog djela silovanja .....s. 57.

Tabela 2: Psihičke i socijalne posljedice silovanja

POSljedICE SILOVANJA	
PSIHIČKE	SOCIJALNE
<ul style="list-style-type: none"> • narušen osjećaj sigurnosti i povjerenja u druge osobe, pa čak i povjerenja u samu sebe • osjećaj gubitka kontrole nad vlastitim tijelom • nepovjerenje u međuljudske odnose, strah i povlačenje od drugih • narušen osjećaj pripadnosti • nedostatak sigurnosti u vlastitom okruženju • osjećaj samokrivice • narušen osjećaj samopoštovanja • osjećaj bespomoćnosti i očaja • gađenje i odbojnost prema vlastitom tijelu • strahovi, razvijanje fobija • noćne more • depresija • anksioznost • problemi s koncentracijom • kronične psihičke i fizičke smetnje • seksualni problemi • samoozljeđivanje i suicidalne misli • post-traumatski stresni poremećaj 	<ul style="list-style-type: none"> • zajednica atribuirala odgovornost za doživljeno traumatsko iskustvo žrtvama • odbacivanje od strane porodice i društvene zajednice • etiketiranje • stigmatizacija • prezrenost i podcjenjivanje • žrtve se često doživljavaju kao osobe bez ponosa i dostojanstva, kao bezvrijedne • žrtve se percipiraju kao prljave, odvratne i bolesne • zajednica ih doživljava kao prijetnju „normalnom”

Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije upravo je za silovanje najveća vjerojatnost razvoja post-traumatskog stresnog poremećaja i iznosi 49% (WHO, 2002.). Po mišljenju mnogih autora, posttraumatski stresni poremećaj predstavlja okosnicu psihičkih posljedica ove vrste traumatskog iskustva oko kojeg se okupljaju drugi simptomi koji zajedno s PTSP-om čine sindrom trauma silovanja.⁴⁶

U literaturi se navodi da seksualna viktimizacija može dovesti do promjena u razvoju slike o sebi, svojoj seksualnosti i vjerovanju partnerima/cama u kritičnim godinama razvoja. Kod osoba koje su preživjele seksualno nasilje rizik od depresije i posttraumatskog stresnog poremećaja prisutan je u daleko većoj mjeri. Značajno je povećana i vjerojatnost suicidalnog ponašanja.

46) Burgess, A. W. i Holmstorm, L.L. (1974). Sindrom traume silovanja. *Američki časopis za psihijatriju*, 131, 981-986. Begić, 2016. - Navedeno prema publikaciji Priručnik za razmatranje krivičnog djela silovanja ....., st. 37.

Osim dugotrajnih i teških psiholoških posljedica, seksualno nasilje ostavlja i jake posljedice na socijalni život osobe koja ga je preživjela; nisu rijetki slučajevi kada se cjelokupna socijalna mreža „podere” pa osoba ostaje sama bez podrške i pomoći svojih najbližih, rodbine i prijatelja/ica. Osobe koje prežive seksualno nasilje, a pritom su ga prijavile ili nekome ispričale, ostaju „obilježene”, izolirane, izložene raznim primjedbama, komentarima i savjetima, i to kroz dulje vremensko razdoblje.

4.7.1. Posttraumatski stresni poremećaj

Traumatski događaji se odnose na iskustva poput seksualnog nasilja, tjelesnog napada, pljačke, mučenja, teških automobilskih nesreća ili prirodnih katastrofa. Reakcije na traumatski događaj, odnosno traumu, su različite, a mogu uključivati šok, užas, tupost, bespomoćnost, tugu, bol, osjećaj da to što se dogodilo nije istinito. Žrtva se može ne sjećati svih ili nekih detalja traumatskog događaja. Reakcije se javljaju na emocionalnom, misaonom, tjelesnom i ponašajnom planu, a jačina reakcije može ovisiti o čitavom nizu faktora.

Razvoj posttraumatskog stresnog poremećaja ovisi o tri grupe faktora: onima koji su prethodili traumatskom događaju, faktorima vezanima uz sam događaj te faktorima vezanima za vrijeme nakon samog događaja.

S obzirom na vrijeme javljanja reakcija, može se govoriti o:

- a. traumatskim stresnim reakcijama - pojavljuju se još za vrijeme samog događaja ili neposredno nakon njega i usmjerene su na uklanjanje i/ili ublažavanje utjecaja traumatskog događaja;
- b. posttraumatskim stresnim reakcijama - vezane su za sjećanje na traumatski događaj (traumu) i njegove neposredne posljedice.

Reakcije na traumatski događaj, koje se javljaju za vrijeme samog događaja ili neposredno nakon njega i traju od nekoliko dana do nekoliko tjedana, smatraju se uobičajenim reakcijama na izvanredne okolnosti i situacije. Kada se radi o reakcijama koje traju dulje od mjesec dana ili se pojavljuju nekoliko mjeseci nakon traumatskog događaja te predstavljaju teške probleme i poteškoće za život žrtve, govorimo o posttraumatskom stresnom poremećaju.

4.7.2 Sindrom traume silovanja

U literaturi se spominje sindrom traume silovanja (*rape trauma syndrom*) te navode specifičnosti ovog sindroma. Ann Wolbert Burgess i Linda Lytle Holmstrom su, bazirano na svom istraživanju na ženama koje su preživjele seksualno nasilje, čitav niz simptoma i posljedica nazvale „*sindrom traume silovanja*”. Ustanovile su da žene proživljavaju značajan stepen emocionalne i fizičke boli za vrijeme silovanja, neposredno nakon silovanja, ali i duže vremensko razdoblje nakon toga.

Sindrom traume silovanja uključuje tjelesne i psihičke reakcije te promjene ponašanja, kao neposredne posljedice traumatskog iskustva i direktne i intenzivne prijetnje za život. Karakteristično je da ga u većoj ili manjoj mjeri proživljavaju sve silovane / seksualno zlostavljane žene te da sve žene prolaze kroz tri faze sindroma traume silovanja.

Sindrom traume silovanja se sastoji od dvije faze: akutne faze i faze reorganizacije.

1. faza: AKUTNA FAZA

Javlja se neposredno nakon silovanja i može trajati satima, danima, čak i sedmicama. Postoje dva osnovna tipa neposrednog reagovanja na traumatsko iskustvo:

- **ekspresivne reakcije:** karakteriše ih otvoreno pokazivanje osjećaja kao što su strah, bijes, tjeskoba, tuga i očaj. Osoba plače, viče, vrišti, nekontrolisano se tresе, uznemirena je i potresena,
- **kontrolisane reakcije:** za njih je karakteristično da žena skriva ili maskira svoje osjećaje i na prvi pogled djeluje mirno i sabrano. Primjetna je neprimjerena mirnoća, nedostatak bilo kakvog iskazivanja osjećaja, pretjerano prisebno i staloženo ponašanje.

Osjećajne i tjelesne reakcije žena koje su preživjele silovanje / seksualno zlostavljanje ovise o čitavom nizu faktora, kao što su: kako je došlo do napada, koliko su teške pretrpljene povrede, da li je napadač uhvaćen, je li od ranije postojao kakav odnos između napadača i preživjele (je li napadač poznat ili ne).

Akutnu fazu karakterišu sljedeći simptomi:

- **Tjelesne reakcije:** šok, povraćanje, lupanje srca, osjećaj gušenja, pritisak u grudima, poremećaji spavanja. Dio reakcija je usko vezan uz fizičku traumu uzrokovanu napadom, kao što su rane i ogrebotine specifične za povrijeđena mjesta (npr. grlo, vrat, grudi, bedra, ruke, noge, genitalije). Jaka mišićna tenzija može dovesti do izrazitih

glavobolja, umora, a može uticati i na probleme spavanja. Javlja se i gubitak apetita, kao i mučnina i povraćanje. Osim toga, moguće su i neke fizičke komplikacije kao rezultat silovanja: genito-urinarne infekcije, ginekološke smetnje, popratne nuspojave sredstava protiv začeća (morning after pill).

- **Emocionalne reakcije:**

Širok raspon intenzivnih osjećaja, akutne stresne reakcije:

- *šok i nevjerica:* da se seksualno nasilje dogodilo baš njoj/njemu, osjećaj potpune preplavljenosti proživljenim užasnim iskustvom;
  - *strah:* za život (fizička povreda, sakaćenje, smrt), od mogućnosti zaraze spolno prenosivim bolestima, do eventualne trudnoće;
  - *osjećaj krivnje i samooptuživanja:* da je sama na neki način izazvala napad, zbog svega što joj se događa i kako se osjeća;
  - *bijes:* na napadača, na sebe, na bliske osobe koje nisu bile prisutne kako bi je zaštitile;
  - *sram:* osjeća da je prljava, odbačena, obezvrijeđena, označena (svi znaju što je proživjela).
- **Promjene u ponašanju:** česte reakcije su nemogućnost smirenja i odmora, potreba za opsesivnim pranjem, povećana zloupotreba sredstava ovisnosti (cigareta i alkohola, tableta za smirenje). Neke osobe imaju izražen nemir, želju za bijegom. Karakteristično je da osoba ne može jesti, ni spavati. Nije rijetkost da u tom prvom razdoblju neke osobe žele biti same i iritira ih prisutnost i briga drugih.

2. faza: FAZA REORGANIZACIJE

U toj fazi žena koja je preživjela seksualno nasilje nastoji traumatski događaj inkorporirati u okvire koje može razumjeti i prihvatiti. Za fazu reorganizacije karakteristično je javljanje sljedećih ponašanja/reakcija (sve navedeno može i ne mora biti prisutno):

A. Promjene životnog stila

Silovanje intenzivno utječe na svakodnevne životne navike i obrasce ponašanja. U nekim slučajevima ne mijenja se samo jedan, nego velik broj različitih životnih navika. Dolazi i do značajnih promjena u svakodnevnom životu, nivo funkcionisanja je često bitno smanjen, što direktno uslovljava smanjenje efikasnosti na poslu, izbjegavanje poslovnih obaveza ili napuštanje posla ili škole. Osobe žele pobjeći, preseliti se, promijeniti telefonski broj sve u cilju zaštite od mogućeg ponavljanja napada.

Izbjegavanje određenih situacija ili prostora je također karakteristično.

B. Noćne more

Snovi vezani uz napad i noćne more česti su simptomi vezani uz silovanje, javljaju se i u akutnoj i u reorganizacijskoj fazi. Postoje dvije osnovne vrste noćnih mora karakterističnih za osobe koje su preživjele silovanje:

- noćne more koje su gotovo identične stvarnom događaju, u kojima osoba pokušava pobjeći i osloboditi se, ali ne uspijeva, iz sna se bude okupane znojem i vrišteći (flashback dreams);
- noćne more u kojima osoba stječe moć nad napadačem i osvećuje se (*mastery dreams*), karakteristične su za fazu oporavka.

C. Fobije

Čest oblik psihološke obrane koji se može vidjeti kod žrtava seksualnog nasilja je razvijanje strahova i fobija usko povezanih uz situacijske uslove napada; npr. strah od samoće, strah da u kuću ili lift ulazi sama, strah od osoba sa sličnim fizičkim karakteristikama napadaču, strah od određenih mirisa. Kod nekih se žena razvija generalizirani strah od svega. Bez pomoći i rada na tim strahovima oni se mogu razviti u generaliziranu anksioznost ili u fobije.

D. Seksualne disfunkcije

Osobe koje su preživjele seksualno zlostavljanje mogu iskusiti čitav niz disfunkcionalnih reakcija, kao što je gubitak seksualne želje, gubitak seksualnog zadovoljstva. Seksualni odnosi mogu biti okidač za ponovno proživljavanje napada, „flashback-ove“, osjećaj vulnerabilnosti.

E. Kompleksne reakcije

Osobe mogu tražiti stručnu pomoć kada se traumatsko iskustvo udruži s problemima vezanima uz porodicu, novac, školovanje, zloupotrebu sredstava ovisnosti, tj. u situacijama kad se uz probleme vezane za seksualno nasilje nadovezuju brojni drugi problemi. Ti problemi mogu biti u direktnoj vezi sa seksualnim nasiljem (npr. zloupotreba sredstava ovisnosti zbog proživljenog nasilja) ili mogu biti vezani uz trenutno životno razdoblje (npr. porodični problemi). U svakom slučaju, značajno otežavaju situaciju i osoba se teško može nositi s njima.

Faza reorganizacije se dijeli na tri podfaze.

Idealno bi bilo da u tom razdoblju postoji podrška terapeuta/terapeutkinje ili savjetodavca/savjetodavkinje.

1. Razdoblje pseudorazrješenja

Obično se javlja u razdoblju oko 6 sedmica nakon napada. Tada osoba nastoji u potpunosti zaustaviti misli o napadu u nadi da će sve to zaboraviti i nastaviti živjeti kao prije.

Česte su sljedeće reakcije:

- **negiranje** („To se meni nije dogodilo!”)
- **potiskivanje** („O tome ne želim ni misliti, ne sjećam se apsolutno ničega!”)
- **racionalizacija** („To i nije bilo ”pravo” silovanje.”)

Takve reakcije su rezultat potrebe žrtve da ponovo uspostavi kontrolu nad svojim životom i da nastavi živjeti uobičajenim načinom. U tom razdoblju česte su pogrešne procjene od strane porodice i prijatelja kako je osoba sve to preboljela i ponovo je dobro. Međutim, takvo potiskivanje osjeća s ciljem uspostavljanja uobičajene svakodnevne životne rutine iziskuje jako puno energije, a osjećaji mogu „izlaziti van” na različite indirektno načine. Moguće je preusmjeravanje bijesa i ljutnje na bliske i važne osobe u životu, kao što su partner, porodica, suradnici na poslu. Bijes mogu izazvati i neke situacije ili stvari koje inače nikada ne bi izazvale reakciju. Preusmjereni bijes može biti okrenut i prema sebi (autodestruktivno ponašanje koje može varirati od loše brige o svom psihofizičkom stanju, depresije ili do pokušaja suicida).

Za ovu fazu su karakteristične:

- dramatične promjene raspoloženja;
- poremećaji hranjenja (gubitak apetita, pretjerani apetit, bulimija, anoreksija);
- poremećaji spavanja (noćne more, nesanica, pretjerano dugo spavanje);
- seksualne poteškoće (odbojnost prema seksualnom kontaktu i odnosu s voljenom osobom, nelagodnost i strah od fizičkog dodira...);
- kognitivni problemi (problemi vezani uz koncentraciju, pamćenje, prisjećanje, sjećanja koja se neprestano vraćaju, prisilne misli...);
- promjene u ponašanju (autodestruktivnost, poremećeni odnosi s drugim ljudima, teškoće pri donošenju odluka, zloupotreba cigareta, alkohola, lijekova, droga...);
- problemi u nošenju sa svakodnevnom rutinom;
- neurotske reakcije (tikovi, prisilne radnje, npr. izuzetno često pranje određenog dijela ili cijelog tijela, mucanje...);
- psihosomatske smetnje (glavobolje, lupanje srca, gušenje, bol u želucu, probavne smetnje);
- izbjegavanje mjesta, ljudi ili stvari koje mogu podsjetiti na silovanje/seksualno zlostavljanje.

2. Razdoblje prorade traume

Ciljevi ove podfaze su pomoći osobi da proradi emocionalnu bol vezanu uz napad i vrati se na prijašnji nivo funkcioniranja. Savjetodavne osobe mogu pomoći u razvijanju novih mehanizma i vještina u nošenju sa stresom. Vrlo je važno omogućiti osobi slobodno izražavanje svih osjećaja. Često se upravo u toj fazi osobe odlučuju za aktivno uključivanje u proces savjetovanja i rad na razrješenju svojih osjećaja o napadu i napadaču. Povećava se spremnost da se proživljeno iskustvo integrira u vlastiti život.

Dio osoba uspijeva samostalno prevladati traumatsko iskustvo seksualnog nasilja, no većini je u tom procesu dobrodošla podrška stručne osobe. Takva pomoć dovodi do brže prorade traumatskog iskustva, olakšava emocionalno „pražnjenje” i umanjuje moguće posljedice nasilja.

3. Završno razdoblje - prekid savjetovanja

U tom završnom razdoblju, koji se samo po sebi teško razlikuje od razdoblja prorade, efekti napada na samopouzdanje i sliku o sebi, odnose s drugim osobama i očekivanja od života, integrirani su u osobni koncept. Osoba sama radi evaluaciju svog napretka, sprema se privesti savjetovanje/terapiju kraju i anticipira moguće probleme, ali i prednosti koje za sebe vidi u budućnosti.

Nasilje prate izražene psihičke i fizičke posljedice vezane uz traumu i traumatsko iskustvo, ali i ekonomske posljedice s obzirom da brojne žrtve napuštaju svoj posao, fakultet, mijenjaju radna mjesta ili mjesta boravka. Sve to ima dugoročan uticaj na osobu, njezinu karijeru i profesionalan razvoj.⁴⁷

47) Psihičke posljedice silovanja navedene prema tekstu objavljenom na <http://zenskasoba.hr/hr/podrucja-rada/seksualno-nasilje/posljedice-seksualnog-nasilja/>, pristupljeno 14.07.2022. godine

LITERATURA

- Babić, M., Marković, I.: Krivično pravo, posebni dio, Banja Luka, 2019. godine
- Garačić. A., Šuperina, M.: Kaznena djela protiv spolne slobode i ćudoređa, HLJKPP, vol. 1., br. 2 (2010),
- Kraljević, J. Stav o silovanju i podržavanje mitova o silovanju, <https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A1207/datastream/PDF/view>
- Kelly, L., (2008). *Preživjeti seksualno nasilje*, Ženska soba - Centar za seksualna prava, Zagreb. Mamula, M., (2005). *Seksualno nasilje – teorija i praksa*. Ženska soba – Centar za seksualna prava, Zagreb. <http://zenskasoba.hr/hr/podrucja-rada/seksualno-nasilje/mitovi-i-predrasude-o-seksualnom-nasilju/>
- McDougall, Gay J. (1998). *Contemporary forms of slavery: systematic rape, sexual slavery and slavery-like practices during armed conflict*. Final report submitted by Ms. Jay J. McDougall, Special Rapporteur, E/CN.4/Sub.2/1998/13. <https://www.refworld.org/docid/3b00f44114.html>
- Radovanović, M., Đorđević, M.: Krivično pravo, posebni deo, sedmo izdanje, Beograd, 1977. godine,
- Sokolović, S., "Krivični zakon SR BiH sa pregledom sudske prakse", SL SRBIH, 1988.,
- Stojanović, Z.: Silovanje bez prinude Usaglašavanje KZ Srbije sa članom 36 Istanbulske konvencije, NBP, Žurnal za kriminalistiku i pravo, kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2016. godine,
- World Health Organization., *World report on violence and health* (Geneva: World Health Organization, 2002), Chapter 6, pp. 149., dostupno na https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf
- Priručnik za razmatranje krivičnog djela silovanja u sudskoj praksi u Bosni i Hercegovini, Atlantska inicijativa, Sarajevo, 2018. godine
- Rodno uvjetovano nasilje nad ženama izbjeglicama - tražiteljicama azila – edukacijski priručnik
- Ljudska prava u Evropi, Pravni bilten, br. 49/04.,
- Pekinška deklaracija i Platforma za akciju, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Agencija za ravnopravnost polova, dostupno na http://www.e-jednakost.org.rs/kurs/kurs/download/pekinska_deklaracija.pdf
- **Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici**, „Službeni glasnik BiH” broj 15/13
- **Kazenski zakonik KZ-1-NP4** dostupan na <https://zakonodaja.com/zakon/kz-1>
- **Kazneni zakon Republike Hrvatske** dostupan na <http://www.propisi.hr/print.php?id=11365>

- **Krivični zakon Crne Gore** dostupan na <https://crnvo.me/wp-content/uploads/2021/02/Krivicni-zakonik-Crne-Gore.doc.pdf>,
- **Krivični zakon Republike Srbije** dostupan na <https://www.paragraf.rs/propisi/krivicni-zakonik-2019.html>
- **Krivični zakonik Republike Sjeverne Makedonije** na <https://jorm.gov.mk/wp-content/uploads/2016/03/>
- **Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine** („Sl. novine FBiH”, br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017)
- **Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine** („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH”, br. 19/2020 - prečišćen tekst)
- **Krivični zakonik Republike Srpske** („Sl. glasnik RS”, br. 64/2017, 104/2018 - odluka US, 15/2021 i 89/2021)

ISBN 978-9926-8393-5-2 (Fondacija „Lara”)

ISBN 978-9926-8117-2-3 (Fondacija lokalne demokratije)

CIP zapis dostupan u COBISS sistemu Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH pod
ID brojem 54263558

